

A-941 c2.3
13

Stanisław Liszewski

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych

A-941 c2 III

Analiza porównawcza osadnictwa turystycznego
na przykładzie małych miejscowości turystycz-
nych.

Osadnictwo o funkcjach turystycznych należy w Polsce do form stosunkowo słabo zbadanych i opracowanych. Przyczyną tego stanu jest z jednej strony późny rozwój tego osadnictwa (z wyjątkiem uzdrowisk i kąpielisk) z drugiej zaś jego ogromna złożoność zarówno morfologicznie jak i funkcjonalnie. Wszystko to wpłynęło na dzisiejszy stan naszej wiedzy o osadnictwie turystycznym, który uznać można za wysoce niezadowalający.

Istniejące studia i opracowania często nawet nowatorskie metodycznie (A. Jackowski 1981), z konieczności wykorzystują oficjalne materiały statystyczne, które w zakresie tej problematyki nie oddają w sposób wiarygodny istniejącego stanu. Większość typologii i klasyfikacji osadnictwa turystycznego opiera się w Polsce o analizę walorów przyrodniczych i antropogenicznych, dostępność komunikacyjną oraz liczbę miejsc noclegowych a czasami liczbę tzw. osobonoclegów. Właśnie te ostatnie wskaźniki budzą największe zastrzeżenia. Wynikają one z pomijania w oficjalnej statystyce m.in. zjawiska "drugich domów", ruchu weekendowego czy ruchu krajoznawczego, które są współcześnie wyznacznikami funkcji wielu jednostek osadniczych.

Wnosząc te zastrzeżenia, autor podjął próbę empirycznego ich udowodnienia ale jednocześnie zaproponowania odmiennej metodologii i innego podejścia do badań osadnictwa turystycznego (Autor ma świadomość iż pojęcie "osadnictwo turystyczne" nie jest adekwatne

do prowadzonego zakresu badań, ze względu jednak na istniejącą już tradycję tego nazewnictwa i jego ugruntowanie w literaturze, nie widzi potrzeby wprowadzania nowych pojęć, a określenie "osadnictwo turystyczne" będzie tu stosowane w sensie largo.)

Jako przedmiot badań porównawczych wybrano cztery miejscowości położone w środkowej części Polski czyli w pasie krajobrazowym, który nie wyróżnia się szczególnymi walorami przyrodniczymi. Wspólną cechą wszystkich wytypowanych miejscowości był fakt, iż w klasyfikacjach statystycznych są one zaliczone do jednego typu miejscowości - małych jednostek turystycznych, a podstawę tego zaklasyfikowania jest liczba miejsc noclegowych (tzw. rejestrowanych), która umieści się w przedziale 500-2000 miejsc.

Celem badań było sprawdzenie na ile te, zaliczone do jednej grupy klasyfikacyjnej, miejscowości są do siebie podobne albo różne, jak również przetestowanie zestawu mierników, które mogą posłużyć przy konstrukcji nowej typologii osadnictwa turystycznego. Typologia ta winna opierać się o wszechstronną analizę ruchu turystycznego, który zdaniem autora, obok morfologii osiedli, w sposób najbardziej pełny oddaje specyfikę tej formy osadnictwa, którą tu umownie nazywamy turystycznym.

Szczegółowymi badaniami empirycznymi, opartymi o bezpośrednie studia terenowe, objęto cztery miejscowości: Spała (w woj. piotrkowskim), Kazimierz Dolny (woj. lubelskie), Rynia i Konstancin-Jeziorna (woj. warszawskie). Badania prowadzono wg. jednej wspólnej instrukcji, co umożliwia dokonanie porównań uzyskanych wyników. Wszystkie wykonane prace mają charakter opracowań monograficznych. Uzyskane wyniki zestawiono w załączonej tabeli porównawczej, której analiza przynosi szereg interesujących wyników.

Jak wykazują badania, analizowane miejscowości różnią się między sobą bardzo wieloma parametrami. Są one różne nie tylko pod względem liczby stałych mieszkańców (od kilkuset w Ryni i Spale po blisko 16 tys. w Konstancinie) oraz genezy, ale także w zakresie liczby miejsc noclegowych, która stanowiła w badaniach statystycznych miernik klasyfikujący. Rozbieżność ta wynika z faktu iż w niektórych z tych miejscowości obok obiektów noclegowych rejestrowanych statystycznie, występują nierejestrowane obiekty prywatne tzw. "drugie domy". Przykładem takiej miejscowości może być Konstancin-Jeziorna w której obok 764 miejsc noclegowych w bazie noclegowej rejestrowanej występuje ponad 2100 miejsc noclegowych w prywatnych i nierejestrowanych 421 drugich domach,.

Generalnie, badane miejscowości różnią się i to dość znacznie ogólną wielkością bazy recepcyjnej (od 1200 miejsc w Ryni do blisko 2900 w Konstancinie) jej strukturą i standardem, co w porównaniu z liczbą stałych mieszkańców wskazuje na rolę turystyki w tych miejscowościach. W Ryni i Spale obiekty turystyczne stanowią podstawową część zagospodarowania ~~turystycznego~~ osadniczego, w pozostałych dwóch jednostkach, współuczestniczą one a nie dominują w krajobrazie miejskim.

Badane miejscowości posiadają bardzo różny rodowód i z wyjątkiem Spały były one jednostkami osadniczymi, które powstały i rozwijały się w oparciu o podstawy gospodarcze dalekie od turystyki. Kazimierz Dolny powstał jako typowe miasto lokacyjne, którego podstawę egzystencji i rozwoju stanowił handel. Konstancin-Jeziorna posiada bardzo złożoną genezę a wśród wielorakich podstaw rozwoju wymienić tu można zarówno gospodarkę rolną, przemysł (papiernia), jak również (początek XX wieku) funkcję lotniskową wzbogaconą o powstające tu uzdro-

wisko. Rynia to przykład typowej wsi a Spała długoletniej rezydencji rządowej.

Ta różna geneza badanych miejscowości powoduje, iż posiadają one różną budowę morfologiczną w której mniej lub bardziej wyraźnie zaznaczają się elementy funkcji turystycznej. W każdej z badanych miejscowości przyjmują one jednak inną formę.

Bardzo zróżnicowany obraz otrzymaliśmy analizując wielkość i strukturę ruchu turystycznego w skali jednego roku. Z wyjątkiem Kazimierza Dolnego, wśród badanych miejscowości dominuje ruch wypoczynkowy osiągając wielkość od 9 tys. osób w skali rocznej w Ryni po 30 tys. w Kazimierzu. Ruch ten w dużym stopniu ma charakter zorganizowany (wczasy, kolonie, obozy itp) choć w niektórych miejscowościach (Konstancin, Rynia) uczestniczą w nim osoby indywidualne i to w znacznych rozmiarach.

Wszystkie badane miejscowości są tworem ruchu weekendowego, w którym uczestniczą głównie mieszkańcy najbliższych położonych dużych miast (Warszawa, Łódź, Lublin). Trudności w precyzyjnym określeniu wielkości tego ruchu (konieczny pomiar połączony z badaniami ankietowymi) powodują, iż autorzy opracowań poszczególnych miejscowości sygnalizują jego istnienie nie podając wartości liczbowych.

Trzecia forma ruchu turystycznego - ruch krajoznawczy, występował praktycznie tylko w Kazimierzu Dolnym i to w skali przewyższającej ruch wypoczynkowy.

Analiza wielkości i struktury ruchu turystycznego wskazuje na dużą różnorodność badanych miejscowości, którą potwierdza także badanie sezonowości. Tylko Spała jest typową miejscowością wypoczynkową funkcjonującą cały rok. Pozostałe miejscowości przeżywają apogeum ruchu turystycznego w sezonie letnim.

Bardzo interesujących spostrzeżeń dostarczyła analiza struktury demograficznej wypoczywających. Wyniki tej analizy odpowiednio uogólnione wskazują, iż Spała jest miejscowością wypoczynku emerytów, Rynia - wypoczynku rodzinnego, w Kazimierzu wypoczywają głównie ludzie w wieku produkcyjnym, a w Konstancinie -Jeziornej, ludzie różnych grup wiekowych. Wyniki te potwierdzają intuicyjnie znaną prawidłowość, iż istnieją również w Polsce, miejscowości turystyczne szczególnie upodobane przez grupy demograficzne czy społeczne. Fakt ten może być podstawą niezależnej klasyfikacji osadnictwa turystycznego.

Zasięg oddziaływania miejscowości turystycznej określony miejscem zamieszkania wypoczywających tu osób, jest zarazem miernikiem rangi badanej miejscowości. Wśród analizowanych jednostek osadniczych, dwie Rynia i Konstancin posiadają rangę ośrodków lokalnych służąc głównie jako miejsca wypoczynku blisko mieszkającej ludności Warszawy spała ma charakter ośrodka regionalnego obsługującego głównie region Bolski Środkowej. Największą rangę wśród badanych jednostek osadniczych, posiada Kazimierz Dolny, który w zakresie ruchu wypoczynkowego ma zasięg regionalny, ale jako miejscowość krajoznawcza obsługuje cały kraj.

Badanie rangi miejscowości turystycznych poprzez analizę zasięgu oddziaływania ruchu turystycznego jest metodą pozwalającą na konstrukcję modelu sieci osadnictwa turystycznego zarówno w określonym regionie jak i w całym kraju.

Przeprowadzona analiza różnych aspektów ruchu turystycznego pozwoliła określić dominujący ~~razem~~ rodzaj funkcji turystycznej w badanych miejscowościach. Dwie z nich (Spała i Rynia) są typowymi miejscowościami ~~turystycznymi~~ wypoczynkowymi w Kazimierzu dominuje funkcja krajoznawcza i wypoczynkowa, a w Konstancinie -Jeziornej

wypoczynkowo-uzdrowiskowa.

Analiza porównawcza badanych miejscowości turystycznych dowiodła iż wykonywane w naszym kraju klasyfikacje osadnictwa turystycznego oparte o oficjalne statystyki, zwłaszcza liczby miejsc noclegowych czy liczby osobonoclegów, nie oddają bogactwa form tego osadnictwa a często mijają się również z istniejącą rzeczywistością.

Drugi wniosek płynący z tych studiów to wskazanie kierunku przyszłych badań klasyfikacyjnych czy typologicznych. Winny one, zdaniem autora, opierać się o dwa parametry: analizę morfologiczną miejscowości oraz szczególną analizę ruchu turystycznego (wielkość, struktura sezonowości, cechy demograficzne i społeczne oraz zasięg terytorialny). Oba te parametry zostały przetworzone w czterech opracowaniach monograficznych stanowiących integralną część prezentowanej pracy. Jak już wspomniano, opracowania te powstały w wyniku bezpośrednich badań terenowych co zapewnia im dużą dążę prawdopodobieństwa.

Przedstawiony skrótowo kierunek badań nad klasyfikacją i typologią osadnictwa turystycznego będzie kontynuowany w przyszłym roku.

Analiza porównawcza badanych miejscowości
turystycznych w Polsce (stan w latach 1987-1988).

Lp	Nazwa miejscowości wyszczególnienie	Spała	Kazimierz Bolny	Rynia %	Konstancin Jeziorna
1.	liczba stałych mieszkań.	419	3995	260	15717
2.	liczba miejsc noclego- wych (łącznie stałych i sezonowych)	1568	1767	1210	2869
3.	wskaźnik Deferta	374	442	465	18,2
4.	geneza miejscowości	rezydencja	miasto śred- nowieczne	wieś	wieś-miasto- letnisko
5.	wielkość ruchu tury- stycznego w skali rocznej:				
	a) wypoczynkowego	ok. 20 tys.	ok. 30 tys.	ok. 9 tys.	ok. 20 tys.
	b) weekendowego	występuje	występuje	występuje	występuje
	c) krajoznawczego	niewielki	ok. 40 tys.	brak	brak
6.	sezonowość	cały rok	dominacja sez. letnie. go	sezon letni	cały rok z dominacją la- ta
7.	struktura demogra- ficzna wypoczywają- cych	dominacja emerytów	dominacja ludzi w wie- ku produk.	wypoczy- nek ro- dzinny	wszystkie grupy wie- kowe
8.	zasieg oddziaływania	regional- ny	regionalny i krajowy	lokalny	lokalny
9.	funkcja miejscowości	miejscowość wypoczynko- wa	miejscowość krajoznawe- czo-wypoczy- nkowa	miejscowość wypoczynko- wa	miejscowość wypoczynko- wo-uzdrowi- skowa

Zakres opracowania monograficznego
miejscowości turystycznej
(instrukcja do badań).

1. Ogólna informacja o miejscowości
 - 1.1. Położenie geograficzne (położenie fizyczno-geograficzne, gospodarcze, komunikacyjne)
 - 1.2. Krótki zarys historyczny z uwzględnieniem rozwoju turystyki.
 - 1.3. Miejscowość i jej mieszkańcy (mapa użytkowania ziemi, układ przestrzenny, fizjonomia, liczba mieszkańców, struktura wieku, płci, zatrudnienia, migracje itp).
 - 1.4. Uwarunkowania rozwoju turystyki (należy omówić czynniki, które zdecydowały i decydują o rozwoju turystyki, zarówno przyrodnicze jak i antropogeniczne oraz inne)
2. Rola (znaczenie) turystyki w rozwoju miejscowości,
 - 2.1. Zagospodarowanie turystyczne i paraturystyczne (baza noclegowa, gastronomiczna, szlaki turystyczne itp)
 - 2.2. Przestrzeń turystyczna miejscowości (wydzielenie i charakterystyka dzielnic czy obszarów turystycznych w przestrzeni miejscowości, np. dzielnica uzdrowska, kompleks drugich domów, park czy las spacerowy, plaża, deptak, obszar szczególnie atrakcyjny krajoznawczo itp)
 - 2.3. Turystyka w gospodarce miejscowości (zatrudnienie w turystyce, dochody z opłat klimatycznych, obroty w sklepach i gastronomii itp)
3. Charakterystyka ruchu turystycznego
 - 3.1. Wielkość ruchu turystycznego w ostatnich 12 miesiącach (liczba osób które w badanym okresie - roku, przebywały na terenie miejscowości w celach turystycznych z wyszczególnieniem:
 - a) wypoczynkowy (w domach wypoczynkowych, hotelach, schroniskach)
 - b) wypoczynek weekendowy (m.in. w drugich domach)
 - c) uzdrowskich (w obiektach uzdrowskich)
 - d) krajoznawczych (wycieczki do konkretnych obiektów lub urządzeń turystycznych)
 - 3.2. Sezonowość ruchu turystycznego (analiza wielkości ruchu turystycznego w przekroju miesięcy. Wielkość obrotu w sklepach lub zakładach gastronomicznych w przekroju miesięcy itp)
 - 3.3. Struktury demograficzne turystów. Struktura wieku (dzieci, młodzież szkolna i studencka, ludność w wieku produkcyjnym, emeryci) i ewentualnie zawodowa. Istotnym jest określenie czy w miejscowości dominuje i w jakich miesiącach wypoczynek rodzinny, czy też przybywają tu turyści z grup jednorodnych (jakich?)
 - 3.4. Zasięg przestrzenny ruchu turystycznego. Należy określić stałe miejsce zamieszkania osób wypoczywających na terenie badanej miejscowości (wg. województw i miast). Dotyczy to oddzielnie osób wypoczywających w domach wypoczynkowych, schroniskach itp. drugich domach, w uzdrowisku oraz przebywających w celach krajoznawczych.
4. Próba określenia typu badanej miejscowości przy uwzględnieniu pięciu głównych parametrów.
 - 4.1. wielkość ruchu turystycznego (ośrodek mały, średni, duży, wielki)
 - 4.2. sezonowość ruchu turystycznego (ośrodek całoroczny, sezonowy, jeden, dwa lub więcej sezonów, ośrodek funkcjonujący okresowo-weekendy)
 - 4.3. struktury demograficzne turystów (rodzinny, jednorodzinny - jaki?)
 - 4.4. charakter (funkcja) miejscowości (miejscowość krajoznawcza, uzdrowska, wypoczynkowa, w tym weekendowa)
 - 4.5. zasięg przestrzenny turystów (ośrodek lokalny, regionalny, krajowy-międzynarodowy)

5. Dokumentacja statystyczna i bibliografia dotycząca badanej miejscowości.

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych

Etap III

Barbara Olszewska

KAZIMIERZ DOLNY - monografia ośrodka

turystycznego

1. Ogólna informacja o Kazimierzu Dolnym n. Wisłą

1.1. Charakterystyka fizyczno - geograficzna

Kazimierz Dolny leży w zachodnim krańcu Płaskowyżu Nałęczowskiego stanowiącego mezoregion Wyżyny Lubelskiej, która z kolei jest makroregionem podprovincji zwanej Wyżyną Wschodniomałopolską /rys. 1C/. W granicach administracyjnych miasta lekko falista wierzchowina Płaskowyżu wznosi się maksymalnie do 219,5 m, opadając w kierunku Wisły aż do poziomu 118,8 m /wys. względna - 100,7 m/.

Od zachodu Kazimierz ograniczony jest najatrakcyjniejszym widokowo odcinkiem Małopolskiego Przełomu Wisły /Kondracki J., 1978/.

Podłoże geologiczne obu tych mezoregionów stanowią zróżnicowane pod względem twardości utwory okresu kredowego /rys. 1B/. Występujące pod Kazimierzem warstwy górnego maestrychtu są twardsze od leżących wyżej i niżej wzdłuż biegu Wisły. Na południe od miasta dolina ulega znacznemu rozszerzeniu, gdyż podłoże jej stanowią miękkie margle środkowego maestrychtu /okolice Międzyrzecza/. Na północy zaś warstwy kredowe zapadają stopniowo pod piaszczysto - gliniaste osady trzecio- i czwartorzędowe /rys. 1A/. W rezultacie takiej budowy geologicznej na wysokości Kazimierza powstało największe przewężenie Wisły w całym jej środkowym i dolnym biegu /1200 m/. Do jego ukształtowania przyczyniła się również częsta zmienność nurtu na tym odcinku, wobec czego rzeka nie mogła nasilić erozji bocznej /Pożaryscy K. i W., 1951/. Wisła w opisywanym fragmencie posiada naturalne cechy "dzikiej" rzeki /mielizny, łachy, wyspy, taras zalewowy porośnięty wikliną, starorzecza zwane tu "wiślakami"/ /Harasimiuk M., 1985/.

Innym ważnym elementem w krajobrazie okolic Kazimierza jest dysproporcja wysokościowa między obydwooma brzegami Wisły. Prawobrzeżna krawędź doliny jest pod Kazimierzem o 30 m, a pod Bochotnicą o 50 m wyższa od lewobrzeżnej. Poza tym jest ona znacznie bardziej porozcinana siecią wąwozów. Przyczyną tego zróżnicowania rzeźby jest występowanie na prawym brzegu Wisły - lessu o miąższości 20 - 30m, który ochronił w dodatku spoczywające pod nim osady morenowe od tak daleko posuniętej denudacji, jakiej uległy one na lewym brzegu /rys. 1A/ /Pożaryscy K.i W., 1951/. Tereny pokryte lessem zostały porozcinane siecią wąwozów, której gęstość przekracza w niektórych częściach 10 km na 1 km² ; jest to jeden z najwyższych wskaźników gęstości rozcięć erozyjnych w Europie /Harasimiuk M., 1985/.

Głównym wąwozem Kazimierza jest subsekwentna tzw. Dolinka Kazimierska, której dnem płynie potok Grodarz /Pożaryscy K.i W., 1951/. Składa się on z dwóch odrębnych odcinków, między którymi, zwykle przez cały rok nie ma łączności. Górna jego część, zwana też Potokiem Uściąskim w odległości 2-3 km od źródeł ginie w spękanych skałach kredowych. W niżej położonej suchej dolinie pojawiają się jedynie epizodyczne wody ze spływu powierzchniowego podczas roztopów.

Dolny bieg Grodarza rozpoczyna się w Kazimierzu - Dołach, skąd do ujścia dzieli go dystans 3,1 km. Dorzecze Grodarza jest nawiązane często katastrofalnymi ulewami, które powodują duże spływy powierzchniowe potęgowane znacznym podłużnym spadkiem dna doliny /10 /, silnym nachyleniem jej zboczy / 30°/ oraz istnieniem odgałęzień w postaci suchych dolin i wąwozów /Maruszczak H., Michalczyk Z., Rodzik J., 1987/.

Spośród takich głównych wąwozów Kazimierza, jak: Głębochnica, Plebanka, Małachowskiego, Kwaskowa Góra - ostatni jest najbar -

dziej urozmaicony w formy i stanowi wspaniałą odkrywkę do badań stratygrafii lessu /Pożaryscy K.i W., 1951/.

W związku z charakterem podłoża skalnego na przeważającej części Płaskowyżu Nałęczowskiego /m.in. w Kazimierzu/ występują gleby utworzone z lessów i utworów lessopodobnych; są to gleby bielice i pseudobielice. Poza tym w granicach administracyjnych Kazimierza spotykamy mady rzeczne i rędziny /Mapa gleb Polski 1:300 000, ark. D₄ Radom/.

Na tak ukształtowanych płytszych i głębszych warstwach podłoża rozwijała się, począwszy od schyłku ostatniego zlodowacenia, flora leśna i nieleśna, której wiele gatunków przywędrowało z Karpat Wschodnich i Podola /Szafer W., 1972/. Na lessowych i kredowych zboczach o ekspozycji południowej do dziś utrzymały się liczne zbiorowiska stepowe. Pod wpływem ocieplenia klimatu w okresie borealnym doszło do ekspansji lasów liściastych. Z kolei pod koniec neolitu rozwój gospodarki pasterskiej stał się przyczyną rozszerzenia obszarów wtórnego stepu /wypalanie lasów/. Jeszcze w 1830 r. lesistość okolic Kazimierza wynosiła ponad 60%, a całego powiatu puławskiego 31,6%. W 100 lat później spadła ona dla powiatu do 13,2%, co oznaczało, że w tym czasie wykarczowano 47,5% lasów /Maruszczak H., 1950/. Obecnie lasy zajmują 18,5% powierzchni Kazimierskiego Parku Krajobrazowego /KPK/ i jego otuliny /Trawińska J.A., 1987/.

Dominującymi gatunkami drzew w Kazimierzu są: dąb, grab, sosna, buk. Najbardziej charakterystyczna dla niego jest jednak roślinność kalcyfilna i kserotermiczna, wśród której występują m.in. ligustr pospolity, ostnica włosowata oraz dwie liany: powojnik pnący i wiciokrzew przewierceń /Fijałkowski D., 1975/.

Z rzadkich roślin stepowych mających stanowiska w Kazimierzu należy wymienić: *Adonis Vernalis* L., *Cirsium pannonicum*, *Linum*

flavum L. *Stipa capillata* L. /j.w./. Inne rośliny objęte ścisłą ochroną na obszarze KPK, to : wiśnia karłowata, bez zielony, aster gawędka, goryczka krzyżowa, miłek wiosenny, obuwik pospolity, storczyki, paproć, przebiśnieg, wawrzynek wilczełyko. Poza tym trzeba wspomnieć o tak popularnych na tych terenach przedstawicielach zespołów zaroślowych, jak: tarnina, wiklina, wierzba wiciowa, berberys, leszczyna, głóg, dzika róża, jałowiec.

Duża różnorodność rzeźby terenu Kazimierza i jego okolic oraz zróżnicowany charakter pokrywy roślinnej powodują znaczną zmienność warunków mikroklimatycznych. Najsilniejszy kontrast występuje między nasłonecznionymi powierzchniami wierzchowin i wiecznie zacienionymi wąwozami /Harasimiuk M., 1985/.

Klimat badanego obszaru charakteryzuje się większym niż średnio w Polsce stopniem kontynentalizmu, czego odzwierciedleniem jest roczny przebieg opadów i wartości rocznej amplitudy temperatury powietrza. O kontynentalizmie klimatu świadczą również: długość zimy i lata /po 100 - 110 dni/ oraz krótkotrwałość pór przejściowych: wiosny i jesieni /po 50 - 60 dni/. Średnia roczna suma opadów jest tu nieco niższa niż średnia dla Polski i wynosi 595 mm. Największe średnie sumy miesięczne występują w lipcu /87,4 mm/ i w ogóle w lecie /40% sumy opadów rocznych/, zaś najmniejsze w marcu /31,2 mm/ lub lutym i w ogóle zimą. Pokrywa śnieżna jest przeważnie **cienka**; tylko w lutym spełnia wymagania narciarzy.

Średnia roczna temperatura powietrza wynosi $+7,7^{\circ}\text{C}$. Najwyższe temperatury występują w lipcu $+16,5^{\circ}\text{C}$, a najniższe w styczniu $-3,8^{\circ}\text{C}$, ich amplituda dochodzi więc do $22,3^{\circ}\text{C}$. Charakterystyczna jest zmienność temperatury z dnia na dzień, co należy do cech niekorzystnych z bioklimatycznego punktu widzenia.

Obszar Kazimierza jest natomiast uprzywilejowany pod względem

nefologicznym, gdyż wartości zachmurzenia wiosną, jesienią i w skali roku zaliczają się do najniższych w Polsce. W ciągu roku średnio 40 dni jest bezchmurnych. Minimalne średnie zachmurzenie występuje w sierpniu /53%/ i w ogóle w lecie /55%/, zaś maksymalne w grudniu /80%/.

W układzie wiatrów przeważa kierunek NW, zimą obserwuje się częste występowanie wiatrów z kierunku NE. W lipcu, sierpniu i wrześniu notuje się stosunkowo duży udział ciszy atmosferycznej, co wskazuje na duże różnice mikroklimatyczne w tym okresie /Wilgat T. i inni, 1974/.

W latach 30-tych naszego wieku dr Stenz reklamował Kazimierz jako miejscowość klimatyczną. Podkreślał fakt, że "słońce świeci tu 20 godzin dłużej w ciągu miesiąca niż w Warszawie". Zalecał on pobyt w Kazimierzu osobom otyłym, nerwowym i z początkami chorób płucnych /Kamiński I.J., 1983/.

Wspomniany fakt i wnioski nasuwające się po analizie środowiska fizyczno - geograficznego upoważniałyby do stwierdzenia, że Kazimierz wraz z otaczającym obszarem posiada korzystne, a nawet bardzo korzystne warunki do rozwoju rekreacji, w tym turystyki. Jednakże w naszych czasach nie sposób pominąć kwestię zanieczyszczenia środowiska. Na badanym obszarze zostało ono przekształcone poprzez wylesianie, niewłaściwe użytkowanie i uprawę gruntów, rozwój urbanizacji, motoryzacji oraz działalność przemysłową zakładów istniejących w mieście i w niedalekiej od niego odległości. Najbardziej niekorzystny wpływ na stan czystości powietrza mają Zakłady Azotowe w Puławach, szczególnie przy wiatrach z kierunków NW, N i NE. W Kazimierzu chwilowe stężenie SO_2 nie przekracza dopuszczalnych norm, natomiast średnie roczne stężenie tlenków azotu wynosi $0,196 \text{ mg/m}^3$ i przekracza o 25% dopuszczalne normy. Chwilowe stężenie NH_3 przekracza normy aż

czterokrotnie. Za taki stan rzeczy odpowiedzialne są puławskie "Azoty". Tylko stężenie SO_2 oraz opad pyłu /wg średniej wieloletniej wynoszący ok. $80 \text{ t/km}^2/\text{rok}$ - jest to wartość dwukrotnie przekraczająca normy dopuszczalne dla obszarów specjalnie chronionych/ mają związek z lokalnymi źródłami emisji w postaci kotłowni komunalnych i przemysłowych /Trawińska J.A., 1987/.

Sytuacja ulegnie korzystnej zmianie po doprowadzeniu do Kazimierza gazociągu i przejściu na ogrzewanie gazowe. Duże zagrożenie dla jakości powietrza stanowią również spaliny emitowane przez pojazdy mechaniczne, których najintensywniejszy ruch odbywa się na trasie Puławy - Bochotnica - Kazimierz - Opole Lubelskie.

Wody powierzchniowe badanego obszaru są również silnie zanieczyszczone. Wisła prowadzi wody ledwo utrzymujące się w III klasie czystości, natomiast uchodzący do niej Grodź jest właściwie ściekiem gospodarczym.

Innymi przejawami dewastacji środowiska są: tworzenie "dzikich" wysypisk śmieci w wąwozach i mniejszych ciekach wodnych oraz niszczenie szaty roślinnej m.in. przez turystów i pozostawianie przez nich różnego rodzaju odpadków.

Reasumując, należy stwierdzić, że w obliczu istnienia na badanym obszarze wysoce atrakcyjnych walorów krajobrazowych - konieczne jest zahamowanie ich degradacji. Możliwe byłoby to w warunkach konsekwentnej realizacji planu przestrzennego zagospodarowania Kazimierskiego Parku Krajobrazowego. Łączyłoby się z tym bowiem przestrzeganie założenia o równorzędnym traktowaniu funkcji : turystycznej i ochroniarskiej, które wyznaczono jako najważniejsze dla tego obszaru.

1.2. Zarys historii Kazimierza Dolnego z uwzględnieniem rozwoju turystyki.

Badania urbanistyczno - architektoniczne wykazują, że na terenie Kazimierza już w XII w. istniały dwie osady: Wietrzna Góra i Skowieszyn. Obydwie powstały na odwiecznym trakcie handlowym "Zachód - Ziemie Ruskie" u przeprawy przez Wisłę /Mekarski M., 1983/.

Liczne źródła więcej miejsca poświęcają osadzie Wietrzna Góra, która została wymieniona w 1181 r. jako własność norbertanek z Krakowa, nadana im przez Kazimierza Sprawiedliwego. Z imieniem księcia wiązana jest nazwa miasta, która pierwszy raz pojawiła się w 1249 r., gdy znajdował się tu już klasztor /Żurawski J., 1986/.

Lokacja miasta na prawie polskim nastąpiła w XIII w. i związana była ze wzrostem znaczenia przeprawy wiślanej, opodal której, po prawej stronie Grodarza wytyczono teren pod zabudowę /rys.2/. Z inicjatywy Władysława Łokietka powstały wówczas: baszta obronna będąca częścią pierwszego drewnianego zamku, kościół parafialny /1325/ i osada targowa z małym rynkiem /60x30m/. Później z fundacji Kazimierza Wielkiego wybudowano powyżej fary kamienny zamek jako siedzibę wójta /Żurawski J., 1986/.

W 1406 r. Władysław Jagiełło przeniósł miasto na prawo magdeburskie, rozszerzając jego przywileje, m.in., nadając prawo odbywania cotygodniowych targów. Jednakże dalszy rozwój zawdzięcza Kazimierz przede wszystkim wzrostowi znaczenia handlu drogą wodną. Już w początkach XV w. stał się on portem przeładunkowym handlu zbożem, drewnem i wołami.

W 1487 r. miasto zostało prawie doszczętnie zniszczone przez pożar. Zapewne podczas odbudowy wytyczono trapezoidalny rynek,

3-krotnie większy od pierwotnego /Żurawski J., 1986/.

Na pocz. XVI w. Kazimierz został siedzibą starostwa i przeszedł we władanie rodu Firlejów. Dodatkowy impuls do rozwoju miasta stanowiły liczne przywileje królewskie. I tak w 1519 r. Zygmunt I uwolnił mieszczan od opłaty ceł, równocześnie nadał prawa pobierania mostowego i wyrębu w lasach. Jednakże okres prawdziwej świetności zaczął się później; paradoksalne, ale wiązało się z wielkim pożarem w 1561 r. Zygmunt August uwolnił wówczas mieszkańców Kazimierza na 8 lat od wszelkich podatków, a w 1568 również od władzy starostów, pozostawiając ludność w bezpośredniej zależności od króla. W 1572 r. miasto wyjednało w dodatku bardzo korzystny w owych czasach przywilej sprowadzania soli z żup krakowskich i wolnego nią handlu /ks. Łomiński L., 1926 i Żurawski J., 1986/.

Najświetniejszą epoką dla Kazimierza było panowanie Zygmunta III i Władysława IV. Ten pierwszy "dozwolił w 1601 pobierać większe myto" za przewożone mostem na Wiśle towary oraz uwolnił miasto od wszelkich powinności wojskowych /1618 i 1628/, drugi zaś król założył tutaj komorę celną i składy towarów /ks. Łomiński L., 1926/.

Miasto bogaciło się, powstawały ogromne fortuny kazimierskich kupców: Przybyłów, Górskich, Celejów, Czarnotów, którzy wznosili okazałe manierystyczne domy i wspomagali budowę świątyń. W 1628 roku Kazimierz posiadał 280 domów, a wśród nich kamienice wspomnianych rodów /Harasimiuk M., 1985/.

W okresie prosperity zbudowano również nowy kościół Św. Anny, obok - szpital Św. Anny, który znajdował się blisko murowanej bożnicy istniejącej już od 1536 r. /rys.2/. W 1613 r. ukończono przebudowę kościoła farnego, nieco później powstały kościół i klasztor reformatów.

"Nad Wisłą zaś wyrósł rząd pojemnych spichlerzy, które dzięki wyszukanej architekturze stanowiły swoisty ornament wiślanego portu"; w okresie największej koniunktury gospodarczej było ich ok. 60, w tym połowa murowanych /Teodorowicz - Czerepińska J., 1981/.

Kazimierz w tym czasie był nie tylko miejscem wymiany towarów, ale również ich produkcji, kwitło bowiem rzemiosło, m.in. złotnictwo. Przy końcu I poł. XVII w. miasto należało do najpiękniejszych i najbogatszych w Polsce.

Rozwój gospodarczy Kazimierza załamał się po 1656 r., kiedy wojska stacjonującego tu Karola Gustawa zniszczyły miasto /zburzono zamek/, nawiedzone z kolei później przez łupieżcze oddziały Kozaków i Węgrów /Makarski M., 1983/. Rozpoczął się upadek rodów kupieckich, handel zbożem przejmowała szlachta. Królowie : Jan Kazimierz /w 1662/, Michał Korybut /w 1672/ i Jan III Sobieski /w 1677/ próbowali ratować sytuację, nadając przywileje odbywania jarmarków. Poza tym w 1677 r. Sobieski udzielił Żydom, Grekom i Ormianom prawa na osiedlanie się w Kazimierzu /ks. Łomiński L., 1926/. Żadne jednak przywileje nie zdołały doprowadzić miasta do pierwotnej świetności.

Kryzys gospodarczy przyszedł wraz z XVIII w. i wiązał się z trzema epidemiami dżumy /1708, 10, 11/, klęskami urodzaju /1713-15/, odsunięciem się koryta Wisły od nabrzeży portowych, rozbiorami Polski i co z tym się wiąże - odcięciem od Gdańska, przejściami wojsk napoleońskich i powstańczych, wielkim pożarem w 1866 i budową w 1877 kolei nadwiślańskiej, która ominęła Kazimierz /Żurawski J., 1986/. W 1792 r. było tu tylko 67 budynków murowanych i 146 drewnianych zamieszkałych łącznie przez 1584 osoby, w tym 29 % pochodzenia żydowskiego /Harasimiuk M., 1985/.

Natomiast w 1861 r. miasto liczyło 247 domów i 1624 mieszkańców, w tym już 57 % Żydów /Łomiński L., 1926/.

Przypieczętowaniem regresu była utrata praw miejskich w 1869 r.

Jednocześnie, poczynszy od k.XVIII w., malowniczy kazimierski "konglomerat resztek świetności architektonicznej, ruin, ludowej zabudowy drewnianej wkomponowanych w bogaty krajobraz zaczął budzić zainteresowanie malarzy i grafików" /Żurawski J., 1936/. Należy tu przede wszystkim wymienić Z.Vogla, J.Piwarskiego, M.Czernoffa, A.Lerue, E.Andriolliego i W.Gersona /Husarski W., 1953/. Niebawem, także w literaturze pojawiły się opisy miasteczka i jego zabytków.

W latach 80-tych XIX w. Kazimierz stał się miejscowością letniskową, powstały pierwsze pensjonaty i hotel.

I wojna nadwątlila ponownie stan zabudowy miasta, gdyż cofające się w 1915 wojska carskie podpaliły Rynek i ul. Senatorską. W 1916 powstało Koło Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości, w 1926 zaś Towarzystwo Przyjaciół Kazimierza, również chroniące zabytki, a ponadto popularyzujące miejscowość, której w 1927 roku przywrócono status miasta. Wymienione Towarzystwa wydatnie przyczyniły się do odbudowania i wyremontowania zabytkowych kamienic. Pozy tym wzniesiono kilka nowych budynków użyteczności publicznej /apteka, Szkoła Rzemiosł, szkoła podstawowa, poczta/, a prywatni inwestorzy budowali liczne willi i pensjonaty harmonijnie wkomponowane w krajobraz otoczenia centrum miasteczka /rys. 3/. W latach 30-tych istniało już 11 willi i 10 pensjonatów, 3 hotele, które udostępniały kilkaset pokoi. Poza tym funkcjonowały 3 restauracje, 2 kawiarnie, dancing, kasyno, pijalnia wód, lodziarnia /Kazimierz Dolny, jego zabytki i okolice, 1933/.

Kazimierz miał wówczas renomę małej stolicy artystycznej, polskiego Barbizon. Zaczęli tu bywać, a nawet zamieszkiwać m.in. malar-

rze: T.Pruszkowski, W.Husarski, W.Filipiak, A.Michalak, B.Cybis, W.Skoczylas, I.Lorentowicz, rzeźbiarka I.Kunicka i pisarze : K.Husarski, A.Rudnicki, W.Berent, M.Kuncewiczowa, G.Daniłowski, architekci : L.Niemojewski, J.Koszyc - Witkiewicz, K.Siciński, uczeni J.J.Szczepański i politycy - marszałek Sejmu I.Daszyński /Bielski K., 1985, Kuncewiczowa M. 1986/.

Po artystach Kazimierz odkryli wycieczkowicze i letnicy. "Na całe miesiące letnie zjeżdżało tu wiele rodzin z Lublina, Warszawy, Radomia, Łodzi i niemal codziennie ściągaly gromady wycieczek młodzieży gimnazjalnej i uniwersyteckiej" /Łomiński L., 1926/.

Lata II wojny światowej były dla Kazimierza szczególnie tragiczne. W okresie 1940-42 istniał tu obóz karny dla Polaków i Żydów, którzy pracowali w kamieniołomach. Klasztor reformatów zamieniono na katownię gestapo.

Wyzwolenie nastąpiło w lipcu 1944 r. Stan miasta był katastrofalny. W 1946 r. przyjęto do realizacji projekt odbudowy miasta autorstwa K.Sicińskiego, którego "największym osiągnięciem była odbudowa Rynku, w której zrealizował niemal scenograficzną wizję małego polskiego miasteczka" /Żurawski J., 1986/.

Dynamiczne odradzanie się miasta spowodowało, że w latach 50-tych stało się ono najmodniejszą miejscowością letniskową. Ściągali tu na powrót malarze, pisarze, intelektualiści, aktorzy, filmowcy, a samo miasto użyczyło scenerii kilku filmom /Makarski M., 1983/.

Równocześnie Kazimierz podzielił los innych kameralnych dotąd miejscowości, stając się terenem lokalizacji obiektów tzw. wypoczynku socjalnego. W 1966 r. zarejestrowano tu 10 ośrodków campingowych należących głównie do zakładów pracy z regionu lubelskiego oraz jeden ośrodek typu trwałego z Wołomina. Łącznie te

nie istniejące obecnie ośrodki dysponowały 296 miejscami.^{1/} Najbardziej pojemnymi całorocznymi obiektami były wówczas: Dom Turysty PTTK /388 m.nocleg./, Dom Prasy /140 m/, Dom Architekta /100 m/, a przede wszystkim kwatery prywatne /910 m/. Poza tym funkcjonowały wówczas : Szkolne Schronisko Turystyczne /40 m/, Dom Wypoczynkowy ZNP - zaczątek obecnej "Arkadii" oraz Hotel Miejski /20 m/. Ogółem w 1966 r. w Kazimierzu znajdowało się 1989 miejsc noclegowych, z czego 83,4 % stanowiły miejsca całoroczne, w tym 73,3 % w obiektach ogólnodostępnych.

Zarejestrowany ruch turystyczny wynosił w 1966 r. - 15.778 osób^{1/}, a już w 1980 - 34,5 tys. osób^{2/}. Porównanie tych liczb wskazywałoby na wzrost znaczenia funkcji turystycznej Kazimierza, która w warunkach właściwego jej zaprogramowania może stać się źródłem dużych dochodów miasta i jego ludności, może spowodować renesans dla jego gospodarki.

"Zabawny, małeńki, wzruszający Kazimierz, gród królów i targarzy, znakomitych mieszczan renesansowych i ubogich Żydów, dawna metropolia handlu zbożem, rendez-vous najświetniejszych spichrzów, zbiegowisko malarzy" /Kuncewiczowa M., 1986/. Oto streszczenie przedstawionej wyżej historii, jedynej w swym rodzaju, mającej coś z baśni, a jednocześnie tak rodzimej, że wystarczy na jej podstawie uczyć dziejów Polski.

1/ Na podstawie badań studentów geografii Instytutu Nauk o Ziemi UMCS w Lublinie. Były one przeprowadzone w latach 1966-68 pod kierunkiem m.in. dr hab. K. Warakomskiej.

2/ Rocznik Statystyczny województwa lubelskiego 1981 WUS, Lublin.

1.3. Aktualna sytuacja społeczno - ekonomiczna Kazimierza Dolnego

Kazimierz jest jednym z 16 miast województwa lubelskiego. Pod względem liczby ludności zajmuje wśród nich 14 miejsce, liczy bowiem tylko 3995 mieszkańców, w tym kobiety stanowią 53,1%^{3/}. Struktura wieku mieszkańców nie jest korzystna, gdyż udział ludności w wieku poprodukcyjnym wynosi 22,3 % i jest większy od udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym /21,5 %/. Grupa osób w wieku produkcyjnym stanowi 56,2 % badanej populacji. Przyrost naturalny jest tu wyjątkowo niski, w 1987 wynosił 1 ‰. W dodatku rejestrowane jest co prawda małe, ale ujemne saldo migracyjne /-3/ ; obserwuje się odpływ ludności głównie do większych miast /w 1983 saldo wynosiło -25/.

Ludność zawodowo czynna pracująca w gospodarce społecznej stanowi w Kazimierzu 51,3 % grupy w wieku produkcyjnym. Gałęziowa struktura zatrudnienia przedstawia się następująco :

I sektor

rolnictwo	0,4 %
leśnictwo	0,7 %

	1,1 %

II sektor

przemysł	3,8 %
budownictwo	4,1 %

	7,9 %

3/ Formularz KT-1 za 1987 rok, WUS, Lublin.

III sektor

transport	0,4 %
łączność i komunikacja	3,1 %
handel	21,2 %
gosp. komunalna	8,9 %
gosp. mieszkaniowa	0,5 %
pozostałe gałęzie produkcji materialnej	11,6 %

	45,7 %

IV sektor

oświata i wychowanie	15,8 %
kultura i sztuka	6,1 %
ochrona zdrowia i opieka społ.	5,8 %
kultura fizyczna, sport i turystyka	9,6 %
administracja, wymiar sprawiedliwości	3,5 %
finanse	1,3 %
organizacja polityczne	3,2 %

	45,3 %

Jak widać w Kazimierzu dominują usługi /91 % zatrudnionych/ i co istotne, istnieje tu wyrównana proporcja między usługami niższego /III sektor/ i wyższego rzędu /IV sektor/. Spośród poszczególnych działów gospodarki, największy udział w zatrudnieniu ludności ma handel, który obejmuje 32 uspołecznione punkty sprzedaży i 8 uspołeczniionych zakładów gastronomicznych. Stosunkowo duży udział posiada dział "oświata i wychowanie", któremu podlegają w Kazimierzu : przedszkole, szkoła podstawowa, Liceum Ogólnokształcące i Zespół Szkół Zawodowych.

Zwrócić uwagę należy również na zatrudnienie w takich działach jak "kultura fizyczna, sport i turystyka" /rozdz. 2.3/ oraz "kultura i sztuka" /pracownicy 4 placówek muzealnych, Miejskiego Domu Kultury, kina, bibliotek itp/.

Przemysł Kazimierza, głównie spożywczy i lekki, reprezentują takie zakłady jak : Przetwórnia Owocowo - Warzywna /eksportowa/, masarnia, 1 piekarnia państwowa, 2 piekarnie prywatne /pieczywo ozdobne/, młyn i Sp-nia Obuwnicza im. H.Sawickiej.

Do pracy do Kazimierza dojeżdża średnio rocznie 365 osób, a wyjeżdża w tym celu do innych miejsc /w tym głównie do Puław/ 200 osób ; bilans jest dodatni. Wśród dojeżdżających do pracy przeważają kobiety /56,1 %/. W grupie dojeżdżających do pracy do Kazimierza duży udział mają pracownicy jego usług turystycznych /rozdz. 2.3/.

W przypadku Kazimierza warto wspomnieć o zasobach mieszkaniowych, które wynoszą tu 1270 mieszkań, przy czym wskaźnik liczby osób przypadającej na jedno mieszkanie /3,01/ jest najniższy w grupie miast woj. lubelskiego^{3/}; może on wskazywać na zamożność mieszkańców i możliwość wynajmu pokoi dla gości.

Jak widać z tego krótkiego przeglądu warunków społeczno - ekonomicznych, Kazimierz jest małym i nisko rozwojowym, jeśli chodzi o ludność miasteczkiem, świadczącym usługi zarówno dla rolniczego zaplecza jak i dla rzesz odwiedzających turystów.

1.4. Uwarunkowania rozwoju turystyki.

Zasadniczym warunkiem rozwoju ruchu turystycznego jest występowanie walorów turystycznych. Określa się je jako "zespół elementów środowiska naturalnego i elementów pozaprzyrodniczych", które wspólnie lub każdy z osobna są przedmiotem zainteresowań turysty

/Warszyńska J., Jackowski A., 1979/.

Walory przyrodnicze Kazimierza zostały przedstawione w rozdz. 1.1. Ich syntezę od strony wizualnej stanowi krajobraz. W okolicach Kazimierza jest on tak atrakcyjny, że w 1979 r. utworzono Kazimierski Park Krajobrazowy /KPK/ w celu ochrony unikalnego w Polsce a zarazem klasycznego krajobrazu lessowego. W Kazimierzu znajduje się siedziba Zarządu KPK.

Niepowtarzalność komponentów środowiska przyrodniczego badanego terenu wynika przede wszystkim z budowy geologicznej. Jej poznanie możliwe jest dzięki istnieniu wielu odkrywek geologicznych, np. kamieniołomu miejskiego /opoka kredowa, skamieniałości/ czy profilów lessowych w wąwozach, szczególnie w wąwozie Kwaskowa Góra, który w całości będzie rezerwatem geologiczno - geomorfologicznym /Harasimiak M., 1985/.

Nieodłącznym elementem krajobrazu Kazimierza jest najbardziej malownicza część Małopolskiego Przełomu Wisły. Dolinę na tym fragmencie można określić Rodzimą Riwierą - jest bowiem szafirowa tafla wody, złocisty kolor łąch i bujna, w tym śródziemnomorska roślinność i stromo opadające zbocza osłaniające od zimnych wiatrów, porozcinane płataniną wąwozów; jest w końcu droga ciągnąca się równolegle do rzeki.

Wody Wisły są zanieczyszczone, więc nie nadają się do kąpieli, ale ze względu na odpowiednią wielkość przepływu /250 m³/s/ sprzyjać mogą wędrownikom kajakowym i żeglarskim.

Poza tym na wysokości Kazimierza Wisła utworzyła piaszczystą plażę, na której można korzystać z kąpieli słonecznych.

Warto też zwrócić uwagę na typowe dla obszarów lessowych źródła znajdujące się w "dzielnicy" Doły oraz na potok Grodarz, jako na osobliwości Hydrograficzne /rozdz.1.1/.

Na badanym terenie znajdujemy też bogatą i ciekawą z botani-

cznego punktu widzenia szatę roślinną. Rośliny stepowe i śródziemnomorskie, stanowiące jej część, objęte są ochroną. Wkrótce na terenie Kazimierza powstaną 3 rezerwy florystyczne : na Górze Trzech Krzyży, na Albrechtówce i w Mięćmierzu.

Kazimierz słynie także z kwitnących wiosną sadów i jabłoni oraz bogactwa zarośli dekorowanych podczas jesieni barwą swych owoców /berberys, kalina, tarnina i in./.

Bogate zbiory geologiczne, florystyczne i faunistyczne z terenu Kazimierza, a nawet całego regionu lubelskiego prezentowane są w Muzeum Przyrodniczym, zlokalizowanym w jednym z zabytkowych spichrzów.

W atrakcyjnym kazimierskim krajobrazie doszło do koncentracji obiektów krajobrazowych o uniwersalnej, ponadnarodowej wartości. Fakt tego współistnienia walorów przyrodniczych i antropogennych decyduje o unikalności całego zespołu krajobrazowego.

Maria Kuncewiczowa, znana pisarka, mieszkanka Kazimierza, a jednocześnie osoba, która wiele podróżowała powie o tym miasteczku, że "posiada ono wszystkie cechy reprezentacyjne polskiego krajobrazu i wszelkie uroki dawności, ... nie brak tu niczego, czym Polska czaruje" /Kuncewiczowa M., 1986/. Jest to więc dla cudzoziemców w pewnym stopniu "Polska w pigułce" i stąd może tak duże ich zainteresowanie tym miastem.

Do najstarszych jego zabytków należą baszta, ruiny zamku i kościół farny /rys.4/. Wszystkie te budowle powstały w średniowieczu, a później dwie ostatnie zostały przebudowane w stylu renesansowym. Więcej miejsca należy poświęcić farze, która zespala w sobie wszystkie cechy renesansu lubelskiego /szczyt w schemacie gotyckim wypełniony renesansowymi pilastrami ; zaokrąglone okna, otynkowane i rozcłonkowane pilastrami i gzymsem ściany, beczkowe sklepienia z geometryczną sztukaterią/ /Tatarkiewicz W., 1963/.

Ciekawe są więc zarówno sylweta jak i wnętrze fary z rzeźbą Madonny z Dzieciątkiem /ok. 1450 r./, z bogato zdobionymi kaplicami: Borkowskich /1615/, Górskich /1625-29/ i Królewską /1631/, z ołtarzami z rzadko w Polsce spotykanymi kurdybanami i uszakami oraz z amboną dekorowaną intarsją. Poza tym znajdują się w tym kościele organy zbudowane w 1620 r. przez Szymona Liliusza /twórcę organów w Oliwie/, które wykorzystywane są m.in. podczas koncertów organizowanych od czerwca do września.

Wymienione trzy obiekty, podobnie jak zabytkowe kamienice przy Rynku i ul. Senatorskiej, zbudowane zostały z miejscowego materiału, tzn. z opoki kredowej /Pożaryscy K.i W., 1951/. Należy dodać, że na baszcie i na zamku urządzono punkty widokowe, z których można obserwować dolinę Wisły i miasteczko, którego centrum posiadające średniowieczno - renesansowy układ urbanistyczny w całości uznano za zabytkowe. Sama powierzchnia kazimierskiego Rynku jest atrakcyjna ze względu na jej pochylenie w kierunku pół-zach./ku dolinie Grodzarza/ i pokrycie kostką z piaskowca kwarcytowego sprowadzonego z Annopola ; stwarza to w sumie wrażenie pierwotności i harmonii z konfiguracją terenu.

Przy Rynku znajdują się dwa obiekty dawnej grupy "O" - manierystyczne kamienice "Pod Św.Mikołajem" i "Pod Św.Krzysztofem", które zostały wzniesione przez kupiecką rodzinę Przybyłów na pocz.XVII w. W ich fasadach "spotykają się motywy włoskie i niderlandzkie, przestrojone technicznie i stylistycznie na rodzimą nutę" /Kamiński J., 1983/.

Inne godne uwagi budowle usytuowane przy Rynku, to barokowa Kamienica Gdańska /1795r./, Dom Architekta wybudowany w latach 1953-55 wg projektu K.Sicińskiego oraz zrekonstruowane przez tegoż autora drewniane domy i studnie o cechach architektury regionalnej /podcienia, gont/. To, wydawałoby się zaskakujące połącze-

nie budowli murowanych w stylu manierystycznym i barokowym oraz wytworów ludowej ciesiołki dało w efekcie niezwykle harmonijną całość.

Przy ul. Senatorskiej znajduje się drugie skupisko zabytkowych kamienic renesansowo - manierystycznych ; są to Kamienica Celejowska, uważana przez wielu za piękniejszą od Przybyłowskich, będąca obecnie siedzibą Muzeum Nadwiślańskiego /nr 11/ oraz kamienice : Górskich /nr 3/ i Biała /nr 17/.

Na wzgórzu zwanym Plebanią Górą usytuowany jest klasycystyczno - barokowy klasztor reformatów z kościołem pod wezwaniem Matki Bożej Zwiastowania, stanowiącym sanktuarium Maryjne o zasięgu regionalnym /Sroka A., 1984/.

Poza wyżej przedstawionymi najcenniejszymi obiektami zabytkowymi należy wspomnieć o dawnym szpitalu Św. Anny, mieszczącym obecnie Miejski Dom Kultury i Zarząd KPK i o kościele Św. Anny oraz o zrekonstruowanych: bożnicy zamienionej na kino i jatkach przeznaczonych obecnie na suszarnię ziół.

U malowniczo eksponowanych wrót Kazimierza, wzdłuż Wisły usytuowane są zabytkowe spichlerze, pozostałe po całej linii tworzonej kiedyś przez ok. 60-tego rodzaju budowli. Najbardziej na północ znajduje się spichlerz "Pod Wianuszkami" /1791 r/ - dawny "Eliźniaczy", którego jedną część rozebrano w XIX w ; w tej zachowanej mieści się Schronisko PTSM. Na południe od niego położone są blisko siebie dwa, prawie identyczne spichlerze z połowy XVII : Ulanowskich./w trakcie adaptacji na potrzeby Muzeum Wisły/ i Feiersteina, będącego siedzibą Muzeum Przyrodniczego. Przy ul. Tyszkiewicza znajduje się fragment spichlerza Lenkiewicza, natomiast daleko na południe od centrum zachował się spichlerz Kobiałki /1636/ mieszczący Dom Wycieczkowy PTK.

W Kazimierzu oprócz architektonicznych obiektów zabytkowych

znaczenie krajoznawcze posiadają placówki muzealne /wymieniane już Muzeum Przyrodnicze i Muzeum Nadwiślańskie - inaczej Muzeum Kazimierza Dolnego oraz Muzeum Sztuki Złotniczej, które będzie przeniesione do kamienio Przybyłów i Muzeum Pożarnictwa ; w planie Muzeum Wisły/, a także miejsca pamięci narodowej. Jeden z wozów nosi imię płk. Juliusza Małachowskiego - powstańca z 1831r; na miejscu jego śmierci postawiono płytę pamiątkową. Na starym, małym cmentarzu przy kościele farnym znajduje się zaś mogiła powstańców z 1863 r. O innej masakrze przypomina kamień wmurowany u stóp klasztoru reformatów, poświęcony 208 mieszkańcom Kazimierza pomordowanym w latach 1939-44.

W centrum miasta wystawiono obelisk ku czci żołnierzy radzieckich poległych podczas wyzwolenia Kazimierza, a obok umieszczono płytę pamięci milicjantów zabitych tu w 1945 r.

Na przedmieściu Czerniawy znajdują się cmentarz 8537 żołnierzy radzieckich oraz cmentarz żydowski, zniszczony przez Niemców, a obecnie uporządkowany i wzbogacony o dramatyczny w swym wyrazie obelisk zwany "Ścianą płaczu", upamiętniający zagładę kazimierskich Żydów /zachowane maceby pochodzą z XVIII/XIX, XIX i XX w/.

Na terenie Kazimierza obecne są również i ciągle żywe kultura ludowa i folklor miejski. Z obiektów architektonicznych należy tu wymienić dworek przeniesiony z Gościeradowa na ulicę Podzamcze, będący siedzibą dyrekcji Muzeum Nadwiślańskiego, plebanie sprowadzoną z Karczmisk na ul. Krakowską 36, dom z Puław umieszczony na ul. Plebania oraz 4 chałupy i wiatrak sprowadzone do Międomierza - wsi letniskowej, leżącej w granicach administracyjnych Kazimierza.

Corocznie, na przełomie czerwca i lipca odbywa się w Kazimierzu Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych połączony z targami sztuki ludowej. Przejawem zaś folkloru miejskiego są wtorkowe i piątkowe

targi, podczas których od wczesnych godzin rannych do ok. godz. 10⁰⁰ Rynek wypełniają zaprzęgi konne oraz niestety w coraz większym stopniu samochody dostawcze i osobowe ludzi dokonujących transakcji. Latem oprócz stoisk z artykułami rolnymi rozkładane są również stragany z ceramiką, kapeluszami, wyrobami z wikliny i skóry. W samym szczycie sezonu turystycznego każdego dnia, a szczególnie w soboty i niedziele Rynek ożywiają również artyści, którzy tworzą "na żywo" przy rozstawionych kramach, na których oferują swe obrazy, rysunki, rzeźby itp.

Ten żyjący Rynek kazimierski jest czymś, co wykracza poza ściśle pojęte walory antropogeniczne, jest czymś, co tworzy atmosferę miasteczka szczególnie wzbogacaną przez ściągających tu artystów. Istnieje w Polsce pogląd, że "wszystkie drogi naszych artystów, przede wszystkim zaś malarzy prowadzą przez Kazimierz /Bielski K., 1985/. Stworzyć można tu szlak "Twórców kultury narodowej", na którym znalazłyby się wille malarzy T.Pruszkowskiego i A.Michelaka oraz wille "Anioł", w której mieszkali S.Przybyszewski, G.Daniłowski /pisarz/, O.Rodkiewiczowa /żona S.Żeromskiego/, I.Kunicka /rzeźbiarka/; wszystkie te 3 domy położone są w okolicach baszty. Dalej spotykamy wille : K.Sicińskiego /ul. Krzywe Koła/, Berensów - właścicieli słynnej restauracji, w której gościła elita artystyczna /Kazimierz-Doły/, rzeźbiarza Szukałskiego /ruiny na Albrechtówce/, R.Gerasińskiego - aktora kabaretów warszawskich /Czerniawy/ oraz wiele innych miejsc, w których przebywali znani twórcy, np. W.Berent swoją "Oziminę" pisał w celach klasztoru reformatów.

Gława Kazimierza jako polskiego Barbizon ściąga tu nadal nie tylko studentów architektury i sztuki, ale wszystkich, którzy m.in. chcą pooddychać atmosferą tego plenerowego zakątka.

Współistnienie w Kazimierzu tak wielu atrakcyjnych walorów

przyrodniczych i antropogenicznych stanowiących oprawę specyficznej atmosfery miasta stworzyło konieczność jego zagospodarowania turystycznego.

2. Rola turystyki w życiu miasta

2.1. Zagospodarowanie turystyczne Kazimierza Dolnego

2.1.1. Dostępność i infrastruktura komunikacyjna

Kazimierz Dolny leży na obszarze ograniczonym przez takie ważniejsze arterie komunikacyjne, jak : od zachodu - Wisła, od północy droga T-12, od północnego wschodu - trasa E-31, od wschodu - droga nr 26, od południa droga nr 126 /rys.4/. Przez miasto przebiega droga IV klasy z Puław do Opola Lubelskiego, która w Bochofnicy ma odgałęzienie do Lublina przez Nałęczów. Droga ta zabezpiecza połączenie trzech wierzchołków tzw. trójkąta rekreacyjnego Puławy - Kazimierz - Nałęczów.

Kazimierz najlepiej skomunikowany jest z oddalonymi o 13 km Puławami. Między tymi miastami istnieje dziennie 94 pary kursów autobusów /63 par kursów PKS i 31 par kursów MPK/ /rys.4/. Z Opolem Lubelskim Kazimierz jest połączony za pośrednictwem 19 par kursów autobusów, z Nałęczowem 15 par kursów, a z Lublinem - 14 par kursów. Dobre połączenie istnieje z Warszawą, dokąd kursuje 6 par autobusów, w tym 5 par autobusów pośpiesznych. Dodać należy, że w blisko położonych i dobrze skomunikowanych z Kazimierzem Puławach znajduje się stacja PKP, skąd można pociągiem dostać się do wielu dużych ośrodków miejskich, w tym do Warszawy, Kołobrzegu, Gdyni, Wrocławia, Krakowa, Katowic. Można stwierdzić, że pod względem dostępności komunikacyjnej Kazimierz zyskał dużo dzięki rozwojowi Puław - miasta przemysło-

wego, obecnie już 50-tysięcznego. Pomijając inne konsekwencje zlokalizowania tak blisko uzdrowiska Nałęczowa i miasta zabytków Kazimierza tej inwestycji przemysłu chemicznego można mówić o pewnych zyskach, m.in. w dziedzinie komunikacji. Kazimierz znalazł się w strefie oddziaływania Puław; między tymi miastami występują liczne dojazdy do pracy. Z tego właśnie powodu uruchomiono dwie linie komunikacji miejskiej z Puław. Linia nr 14 ma krańcówkę obok głównego przystanku PKS w Kazimierzu, natomiast linia nr 12 w znacznie oddalonych od centrum Czerniawach.

Pewną rolę w komunikacji miejskiej Kazimierz spełnia taxi, której postój znajduje się przy rynku obok Restauracji "Esterka". Lokalizacja postoju taxi jest niewłaściwa. Rynek skupiający tak dużo zabytków najwyższej klasy powinien być wyłączony z ruchu kołowego, a więc postój taxi należałoby stąd przenieść. Stan oraz lokalizacja głównego przystanku PKS również powinny ulec zmianie. Na pewno niekonieczna jest budowa pawilonu dworcowego, ale należałoby zarezerwować na ten główny przystanek większy teren i inne miejsce, oddalone bardziej od centrum. Przede wszystkim jednak potrzebny jest większy plac, aby zagwarantować bezpieczeństwo pasażerom i kierowcom, szczególnie w momentach jednoczesnego przyjazdu i odjazdu dwóch lub trzech autobusów. Proponuję więc zlokalizowanie głównego przystanku PKS, krańcówki linii nr 14 i postoju taxi w okolicy parkingów. Byłoby to właściwe przede wszystkim z tego powodu, że duża część autobusów nie przejeżdża przez Kazimierz, tylko do niego wjeżdża i wyjeżdża w tym samym kierunku. Na starym głównym przystanku zatrzymywać by się mogły dalej autobusy łączące Kazimierz z Opolem Lubelskim oraz autobusy MPK linii 12. W ten sposób centrum uwolnione zostałoby od dużej ilości spalin wprowadzanych przez autobusy. Dla pasażerów chcących dostać się do przeciwnych krańców mi-

sta służyłyby autobus MPK linii 12 oraz taksówki z postoju.

Istniejący w Kazimierzu parking jest dosyć oddalony od centrum, położony w pobliżu stacji obsługi samochodów i stacji CPN; obecnie podlega rozbudowie.

W związku z wymogami ochrony tutejszego krajobrazu powinien być konsekwentnie przestrzegany zakaz wjazdu i parkowania pojazdów w centrum miasteczka. Należałoby też jak najszybciej oddać do użytku planowaną obwodnicę z Bochofnicy do Uściąża, dzięki której wyeliminowanoby z Kazimierza ruch tranzytowy do Opola Lubelskiego.

Jednym z elementów dostępności komunikacyjnej jakiejś jednostki przestrzennej jest dostępność walorów turystycznych w jej granicach i najbliższej okolicy. Tę dostępność umożliwia istnienie znakowanych szlaków turystycznych. Kazimierz posiada 4 szlaki, których węzeł znajduje się na Rynku. Są to: szlak niebieski /Rynek - fara - zamek - baszta - wawóz Morowy Dół - spichlerze przy ul. Puławskiej - Rynek ; 3 km/, szlak zielony /Rynek - spichlerz Kobiarki - Albrechtówka - Głęboznica - stary i nowy cmentarz - klasztor Reformatów - Rynek ; 5 km/, szlak żółty /Rynek - Wawóz Małachowskiego - Czerniawy - Łyska Góra - ulica Lubelska - Rynek ; 6 km/ i odcinek czerwonego szlaku im. B. Prusa wiodącego z Nałęczowa do Puław.

Obecnie w Zarządzie KPK opracowywany jest projekt ścieżek dydaktycznych, które po wytyczeniu w terenie znakomicie ułatwią poznawanie osobliwości krajoznawczych Kazimierza przez grupy wycieczkowe i turystów indywidualnych.

Funkcję szlaku turystycznego spełnia również Wisła, po której dwa razy dziennie kursują między Puławami a Kazimierzem statki żeglugi śródlądowej. Poza tym prywatnym statkiem można przepłynąć z Kazimierza do Janowca. Generalnie jednak Wisła na odcinku

tak atrakcyjnym pod względem krajobrazowym jest za mało wykorzystana turystycznie /można byłoby np. uruchomić prom lub tramwaj wodny na trasie Kazimierz - Janowiec/.

Reasumując, należy stwierdzić, że Kazimierz jest łatwo dostępny komunikacyjnie; zmiany zaś wymagają niektóre elementy jego infrastruktury komunikacyjnej.

2.1.2. Infrastruktura noclegowa.

Obecnie w Kazimierzu podczas sezonu turystycznego funkcjonuje 1310 m.nocleg., z czego 53,1 % w obiektach otwartych, 46,9 % w obiektach zamkniętych. Miejsca całoroczne stanowią 57,9 % ogółu miejsc noclegowych, sezonowe 42,1 %. W bazie pozaturystycznej skupia się 25,3 % miejsc, a w skład jej wchodzi kwatera prywatna oraz 2 kompleksy budynków szkolnych.

Bazę otwartą reprezentuje 6 obiektów należących do różnych właścicieli, mianowicie do PTTK, WPT "Lublinianka", WOSiR "Bystrzyca", PTSM, SARP i do osób prywatnych.

W obrębie tej bazy istnieje duże zróżnicowanie pod względem rodzaju obiektów, ich standardu, wielkości /pole namiotowe, 2 campingi, schronisko, dom wycieczkowy /Dom Turysty/, hotel turystyczny /Dom Architekta/, pokoje gościnne.

Obiekty ogólnodostępne oferują w sezonie turystycznym 696 miejsc, a poza sezonem 319 miejsc.

Największą ilość miejsc posiadają: Dom Turysty PTTK, wraz z campingiem /253/, kwatera prywatna /131/ oraz Dom Architekta /90/, który jest obiektem o najwyższym standardzie usług, co wynika m.in. z faktu pierwotnego przeznaczenia tego obiektu na cele turystyczne, a co nie występowało w odniesieniu do pozostałych obiektów bazy trwałej /rys.5/. Wykorzystują one bowiem budynki pierwotnie przeznaczone do innych celów /spichlerze, domy

mieszkalne/, później zaadaptowane na obiekty noclegowe. Spośród tych adaptowanych obiektów najlepsze warunki posiada obecne Schronisko PTSM. We wszystkich właściwie obiektach wyposażenie w urządzenia towarzyszące jest niewystarczające ; ogranicza się ono do świetlicy, czy sali telewizyjnej. Jedynie Dom Architekta posiada kort tenisowy, salę konferencyjną, a WOSiR - obok pola namiotowego - wypożyczalnię sprzętu wodnego.

Większość obiektów ogólnodostępnych zlokalizowana jest w pasie nadwiślańskim. Dom Architekta znajduje się przy Rynku. Kwatery prywatne i kwatery WPT skupiają się wzdłuż ulic Krakowskiej, Małachowskiego, Góry, Czerniawy.

Do bazy zamkniętej należy w Kazimierzu 13 obiektów, w tym 5 ośrodków wypoczynkowych, 3 ośrodki szkoleniowo - wypoczynkowe, 3 domy pracy twórczej i 2 centra kolonijno - wypoczynkowe. Tu również występuje znaczne zróżnicowanie pod względem wielkości, standardu i wyposażenia. Łącznie obiekty te dysponują 614 miejscami noclegowymi, w tym w 58 % całorocznymi.

Największą liczbą miejsc noclegowych oferują : Ośrodek "Prasa - Książka - Ruch" /130/, ośrodek kolonijno - wczasowy w ZSZ /84/, Ośrodek Szkoleniowo - Wypoczynkowy "Arkadia" /80/ oraz ośrodek kolonijny w Szkole Podstawowej /60/. Pozostałe obiekty /9/ należą do małopojemnych, dysponujących średnio 28 miejscami noclegowymi. W trzech przypadkach wygląd zewnętrzny budynków oraz wielkość zajmowanych przez nie działek narzucać może wyobrażenie większej pojemności /Ośrodek Ministerstwa Sprawiedliwości, "Karlik" i Dom Pracy Twórczej PL/.

Obiektami o najwyższym standardzie są : Ośrodek Min. Sprawiedliwości, Ośrodek Wypoczynkowy "Prasa, Książka, Ruch", Ośrodek Szkoleniowo - Wypoczynkowy "Arkadia" oraz "Karlik". Wszystkie te

obiekty zostały wybudowane od podstaw w latach 1977-84 lub generalnie odnowione w 1987 r. jak ośrodek "Prasy" powstały w roku 1964. Pozostałe ośrodki mieszczą się w willach zbudowanych przed II wojną światową /4/.

W rozmieszczeniu obiektów zamkniętych zauważa się duże rozproszenie w linii południkowej. 6 ośrodków zlokalizowanych jest w pasie wzdłuż Wisły, przy czym 3 ośrodki położone są na skrajach płn. i pld. tego pasa, a 3 wypełniają środkową jego część /rys.5/. Luźne wewnętrznie skupienie w okolicy centrum tworzą: ośrodek "Arkadia", ośrodek kolonijny w Szkole Podstawowej "Rzemieślnik", DPT PL. Małe skupienie występuje na Albrechtówce. Pozostałe obiekty, jak "Karlik", "Prasa" i Ośrodek Wypoczynkowy Rejonu Dróg Publicznych tworzą odrębne enklawy.

Podsumowując, należy stwierdzić, że infrastruktura noclegowa Kazimierza jest wewnętrznie zróżnicowana, posiada dosyć wyrównane proporcje między częściami: ogólnodostępną i zamkniętą oraz między całoroczną a sezonową. Dominują urządzenia o wieloletnim okresie użytkowania /84,7 %/. Jeśli chodzi o wiek budynków mieszczących urządzenia noclegowe, to przeważają obiekty wybudowane po wojnie, w latach pięćdziesiątych /4/, sześćdziesiątych /3/, siedemdziesiątych /2/ i osiemdziesiątych /2/. Natomiast budynki powstałe w odleglejszej przeszłości /XVII - XIX w - 3/ oraz wybudowane w okresie międzywojennym przeszły generalne remonty i proces adaptacji do celów noclegowych. W rezultacie 433 miejsca /33 % ogółu bazy/ prezentują wysoki standard usług.

Większość obiektów posiada atrakcyjne położenie, przestronne otoczenie i łatwy dostęp do punktów widokowych ; 61 % obiektów leży w odległości do 100 m od brzegu Wisły, co można uznać za cechę przewodnią lokalizacji tutejszych obiektów noclegowych.

Oczywiście należy zaznaczyć, że często była to lokalizacja wtórna, związana z procesem adaptacji budowli zabytkowych mających zupełnie inną pierwotnie funkcję. Na obecne rozplanowanie przestrzenne obiektów noclegowych silnie wpłynęła lokalizacja willi i pensjonatów u wlotu wąwozów, nad Grodzem czy na wysoczyznach; wiele z nich dzisiaj zostało przejętych przez instytucje czy przedsiębiorstwa, inne prowadzone są nadal przez osoby prywatne wynajmujące w nich pokoje gościnne.

Warto dodać, że ostatnio, bo we wrześniu 1988 roku w Kazimierzu otwarto jeszcze jeden obiekt noclegowy - Zajazd Piastowski, który znajduje się na przedmieściu Czerniawy, blisko D.W. Rejonu Dróg Publicznych. Posiada on 90 całorocznych miejsc noclegowych kategorii 3-gwiazdkowej, a należy do WZGS "Samopomoc Chłopska" w Lublinie.

Liczba miejsc noclegowych w Kazimierzu wzrosła więc do 1405.

Przedstawiając infrastrukturę noclegową badanego miasta nie sposób pominąć znamiennych dla niego "drugich domów". W granicach administracyjnych Kazimierza istnieje 130 działek letniskowych. Z dokumentów podatkowych Urzędu Miasta i Gminy /za 1987 r/ wynika, że tylko na 37 działkach znajdują się domy. W rzeczywistości sytuacja wygląda inaczej, bo po prostu wiele domów jest w trakcie budowy. Poza tym często na pomieszczenia mieszkalne adaptowane są budynki gospodarcze.

Zakładając, że w każdym z zarejestrowanych "drugich domów" znajduje się 5 miejsc noclegowych, otrzymujemy 185 miejsc wykorzystywanych oczywiście tylko przez właścicieli, ale będących przecież składową globalnego potencjału noclegowego Kazimierza. Aby go w pełni określić, należy dodać szacunkową ilość miejsc w nie zarejestrowanych nigdzie kwaterach prywatnych. W związku

z tym, że w 1966 r. poza 200 miejscami zarejestrowanymi w PTTK istniało jeszcze 710^{1/} miejsc nie zarejestrowanych, przyjęto, że obecnie zostało z tej liczby 25 % miejsc, co daje wartość 177. Po dodaniu tych dwóch szacunków do liczby miejsc w obiektach noclegowych Kazimierza w 1988 r. otrzymujemy 1767 miejsc noclegowych.

Obliczony na tej podstawie wskaźnik funkcji turystycznej Deferta^{4/} wynosi 139,1 %, co świadczy o zaawansowanym etapie rozwoju badanej funkcji w Kazimierzu.

2.1.3. Infrastruktura żywieniowa

Zamknięta baza gastronomiczna w postaci stołówek istniejących w 9 ośrodkach wypoczynkowych dysponuje łącznie 505 miejscami konsumenckimi ; w 65,5 % całorocznymi.

Formą pośrednią między wolno stojącymi zakładami gastronomicznymi a stołówkami są restauracje i kawiarnie znajdujące się w ogólnodostępnych obiektach noclegowych. W Kazimierzu zalicza się do nich restaurację w Domu Turysty, w "Spichlerzu", restaurację w Domu Architekta, restaurację, kawiarnię, bar kawowy w Zajeździe Piastowskim oraz kawiarnię w Domu Turysty - w "Murce". Łącznie, zakłady te posiadają 388 miejsc konsumenckich /w tym 94 % całorocznych/.

Do infrastruktury żywieniowej otwartej zalicza się poza tym wolno stojące zakłady /9/ i punkty gastronomiczne /3/, które oferują 685 miejsc konsumenckich , w tym 73 % całorocznych.

Łącznie w sezonie turystycznym Kazimierz posiada 1551 miejsc konsumenckich, a poza sezonem 1195 miejsc /77 % ogółu/.

Miejsca konsumenckie ogólnodostępne stanowią 69,2 % ogółu miejsc.

Jak widać, struktura bazy gastronomicznej przedstawia się

4/ stosunek ilości miejsc noclegowych do ilości mieszkań stałej ludności x 100% /wg Warszńska J., Jackowski A., 1979/.

dosyć korzystnie z punktu widzenia potrzeb ruchu krajoznawczego. Niemniej jednak do momentu otwarcia Zajazdu Piastowskiego /214 miejsc konsumenckich/ - w sezonie indywidualni turyści mieli trudności ze spożyciem obiadu, bowiem pierwszeństwo przysługuje grupom wycieczkowym, dla których posiłki rezerwuje się wcześniej.

Renoma Kazimierza winna zobowiązywać także w zakresie gastronomii do kultywowania miejscowej tradycji, tak w odniesieniu do serwowanej kuchni, jak i do wystroju wnętrz obiektów gastronomicznych, jak to ma miejsce np. w kawiarniach "Baryłce" i "Senatorskiej" oraz jadalniach "Swojskiej" i "Staropolskiej", a czego nie można stwierdzić w przypadku restauracji "Esterka", istniejącej na miejscu słynnej przedwojennej restauracji "U Berensa". Poza tym kameralna atmosfera Kazimierza predysponuje do otwarcia obiektów typu : winiarnia, herbaciarnia, pizzeria itp.

2.1.4. Infrastruktura towarzysząca.

Z urządzeń zajmujących się organizacją turystyki, a stanowiących część infrastruktury towarzyszącej, w Kazimierzu funkcjonują BORT PTTK, WPT "Lublinianka" i WOSiR "Bystrzyca".

BORT PTTK oferuje m.in. usługi przewodnickie, realizowane niestety tylko przez 5 osób. Wydaje się konieczne zatrudnienie, przynajmniej w sezonie, większej liczby przewodników, będących do dyspozycji nie tylko grup wycieczkowych, ale również turystów indywidualnych.

Z urządzeń umożliwiających uprawianie określonych form turystyki i wypoczynku znajdują się tu: plaża, przystań statków żeglugi śródlądowej oraz wyciąg narciarski. Brakuje w Kazimierzu ogólnodostępnych boisk sportowych, kortu tenisowego, wytyczonych ścieżek zdrowia, basenu, elementów zagospodarowania punktów pano-

ramicznych /oznakowanie ich, reklama, wyposażenie w lornety itp/ oraz węzła szlaków turystycznych /planszowy plan miasta z zaznaczeniem przebiegu szlaków/.

W zamkniętych obiektach noclegowych urządzenia towarzyszące jak już wspomniano wcześniej są również prymitywne albo w ogóle nie występują.

W przeciwieństwie do dosyć licznie reprezentowanych placówek kulturalnych /4 muzea, 2 biblioteki/, nie występują w Kazimierzu w zasadzie żadne lokale rozrywkowe oprócz kina /165 miejsc/ i MDK. W okresie międzywojennym funkcjonowały zaś obok kina - dancing, kasyno i Klub Mieszczański.

Z placówek usługowych brakuje w Kazimierzu sklepu "Cepelii"; za mało jest także innych sklepów z pamiątkami. W sezonie otwarte są tu 3 galerie obrazów. W pewnym stopniu sytuację w sferze pamiątkarstwa ratują rzemieślnicy i artyści sprzedający swe wyroby podczas wtorkowych i piątkowych targów.

Oceniając zagospodarowanie turystyczne Kazimierza, należy stwierdzić, że jedne jego elementy są już dobrze rozwinięte, inne zaniedbane, a niektórych po prostu brak.

Infrastruktura noclegowa winna zatrzymać się na obecnym etapie, jeśli chodzi o jej pojemność. Z założeń planistycznych i wytycznych konserwatorskich wynika bowiem, że Kazimierz ma pozostać małym miastem turystycznym /Żurawski J., 1986/. Nie stoi to w sprzeczności z położeniem nacisku na podnoszenie jakości wszelkich usług. Kazimierz słynął dawniej, znany jest i obecnie jako symbol kultury polskiej. Niechby sława ta rosła także dzięki poziomowi obsługi i bogatemu zakresowi usług. Z tym zaś związana jest atrakcyjna, a zarazem wiarygodna reklama, której w Kazimierzu jak dotychczas brakuje, nawet w odniesieniu do walorów tury-

stycznych.

2.2. Przestrzeń turystyczna Kazimierza Dolnego

Kazimierz posiada zażytkowy układ przestrzenny położony w wyjątkowo atrakcyjnym krajobrazie, co oznacza, że cały obszar miasta stanowi jego przestrzeń turystyczną.

Powierzchnia Kazimierza wynosi 3443 ha^{5/}, z czego na tereny zainwestowane przypada 33,6 %.

Bilans użytkowania przedstawia się następująco :

Tereny mieszkaniowe	2,0 %
w tym:	
zabudowa wiejska	1,8 %
zabudowa podmiejska i miejska	0,2 %
Tereny przemysłowe	0,06 %
Tereny usługowe	0,1 %
w tym: usługi turystyczne	0,04 %
Tereny komunikacyjne	3,5 %
Tereny zieleni	27,9 %
w tym:	
zielen ogólnomiejaska	25,4 %
zielen o ograniczonym użytkowaniu	2,5 %
Użytki rolne	65,2 %
Wody	0,2 %
Nieuzżytki	1,04 %

	100,00 %

5/ Na podstawie badań terenowych studentów geografii turystyki Uniwersytetu Łódzkiego w 1957 r.

Tereny mieszkaniowe /zabudowa wiejska/

W przestrzeni miejskiej ten typ zabudowy charakteryzuje dość duże rozproszenie, szczególnie w pñ-zach. części miasta /rys. 8A/. Strefa o największym udziale terenów mieszkaniowych o zabudowie zagrodowej ciągnie się szerokim pasem z północnego wschodu /Góry, Wylągi/ ku wschodnim krańcom miasta /Cholewianka, Jeziorzyczyna/, następnie ku południowo-wschodnim jego partiom /Dąbrówka/ aż po południowy zachód /Męcierz/.

Z punktu widzenia fizjograficznego strefa ta zajmuje tereny względnie płaskie, obniżenia dolinne, a tylko sporadycznie wysoczyzny, co związane jest oczywiście z dostępnością komunikacyjną, a szerzej mówiąc z preferencjami osadniczymi.

Należy w tym miejscu podkreślić, że pod wpływem turystyki stopniowo zmienia się charakter wcielonych do Kazimierza wsi - z rolniczego na letniskowy. W największym stopniu dotyczy to Męcierza, w którym znajduje się 36 działek letniskowych^o łącznej pow. 9 ha 16 arów. Na tych działkach właściciele odnawiają stare chaty, adaptują budynki gospodarcze na domy /np. wiatrak, stodołę/ lub budują nowe domy letniskowe /10/.

Inny rejon skupienia domów letniskowych to Góry I i II, gdzie znajduje się 18 działek letniskowych o łącznej pow. 5 ha 63 ary. Mniejsze skupiska istnieją na Albrechtówce /5 - 53 ary/, w Cholewii /4 - 1 ha 12 arów/, w Dąbrówce /2 - 69 arów/, w Wylągach /3 - 37 arów/.

Zabudowa podmiejska i miejska

Tereny z tą zabudową wykazują tendencję do koncentracji w dwóch kierunkach. Pierwszy obejmuje dolinę Wisły /ul. Puławska,

Tyszkiewiczza/, drugi dolinę Grodarza /Nadwiślańska, Lubelska po Senatorską, Nadrzeczną/ /rys. 6A/. Jest to teren najwcześniej zasiedlony i zabudowany.

Warto zwrócić uwagę na dwa ciekawe zjawiska : z jednej strony duży udział /53 %/ kwadratów, w których funkcja ta jest rozproszona, z drugiej zaś bardzo dużą koncentrację w obrębie Rynku, który stanowi wyraźnie wyodrębniony kwadrat o zabudowie miejskiej. Ten typ zabudowy występuje również przy ulicach sąsiadujących z Rynkiem, natomiast dalej przechodzi w typ podmiejski.

Analizując całość terenów mieszkaniowych można zauważyć, że tworzą one układ z zabudową wielorodzinną w centrum, otoczoną domami jednorodzinnymi i zielenią oraz zagrodami na peryferiach, przy czym w przestrzeni zaznacza się oddzielenie tych stref.

Tereny mieszkaniowe w Kazimierzu posiadają największą koncentrację ze wszystkich form użytkowania. Wskaźnik koncentracji dla zabudowy miejskiej i podmiejskiej wynosi 0,547, a dla zabudowy wiejskiej - 0,52. Trochę mniejszy wskaźnik koncentracji /0,46/ charakteryzuje tereny usługowe Kazimierza. Zajmują one niewiele ponad 3 % ogólnej liczby kwadratów, przy czym poza trzema kwadratami wszystkie pozostałe tworzą zwarty obszar /rys. 6B/.

Usługi koncentrują się przy Rynku, jako centrum miasta, które skupiając cenne zabytki ogniskuje ruch turystyczny. Ten zaś sprawia, że lokalizuje się tu wszelkiego rodzaju usługi związane z obsługą turystów i własnych mieszkańców.

Odrębny, choć blisko położony teren wysokiej koncentracji usług odpowiada rejonowi Ośrodka Zdrowia, Liceum i Szkoły Podstawowej oraz Przedszkola.

Tereny zieleni ogólnomiejskiej

Ten rodzaj użytkowania zajmuje 25 % powierzchni miasta, co

niewątpliwie jest zjawiskiem sprzyjającym rozwojowi funkcji turystycznej, bowiem zieleni parków, wąwozów i zboczy wzniesień czy skarp dolinnych stanowi ciekawy rejon penetracji, szczególnie dla turystów pobytowych.

Krzywa koncentracji Lorentza wskazuje na znaczne rozproszenie badanych terenów /wskaźnik koncentracji - 0,485/. Jedynie 33 % kwadratów nie posiada zieleni ogólnomiejskiej w swoim obrębie, co nie oznacza, że nie występuje tam zieleni o ograniczonym użytkowaniu lub trwałe użytki zielone, które to rodzaje użytkowania zieleni również podnoszą atrakcyjność turystyczną krajobrazu /rys. 7B/.

Rejon największej koncentracji zieleni ogólnomiejskiej znajduje się w pld.-zach. części miasta /zwarty kompleks leśny/. Drugi taki obszar, znacznie mniejszy, leży na wschodnim skraju południowego "półwyspu" miasta.

Najczęściej tereny zieleni ogólnomiejskiej sąsiadują z użytkami rolnymi, które posiadają również niski stopień koncentracji, występują w 92 % kwadratów, ale największe ich kompleksy znajdują się w południowej i wschodniej części miasta. Razem tereny zieleni ogólnomiejskiej, tereny zieleni o ograniczonym użytkowaniu oraz użytki rolne zajmują 94,2 % powierzchni miasta. Wielkość ta ukazuje jak ogromnymi zasobami terenów wolnych od interwencji człowieka głównie w trzeci wymiar przestrzeni dysponuje Kazimierz. Jest to czynnikiem niezwykle podnoszącym atrakcyjność przyrodniczą miasta, stwarzającym wrażenie względnej naturalności środowiska. Poza tym istnieje szansa, że część tych rezerw terenu zostanie w przyszłości umiejętnie zagospodarowana dla celów penetracji turystycznej. Chodzi tu przede wszystkim o wkomponowanie w zieleni urządzeń sportowych, o oznakowanie szlaków, ścieżek

spacerowych, dydaktycznych i ścieżek zdrowia, zadbania o stan punktów widokowych i wyznaczonych miejsc do piknikowania.

Tereny usług turystycznych

Zalicza się do tego rodzaju użytkowania wszystkie obiekty noclegowe oraz BORT PTTK. Tereny te układają się w nieco rozerwaną strefę równoległą do Wisły z niewielkim odgałęzieniem do Rynku /rys. 7A/. Poza tym tworzą mniejszy kompleks na pód-wsch. od Rynku oraz występują w postaci małej enklawy na południe od tego ostatniego skupiska. Krzywa Lorentza oraz wskaźnik koncentracji /0,41/ świadczą o tym, że tereny usług turystycznych w Kazimierzu są rozmieszczone dosyć równomiernie, co wynika ze strefowego ułożenia oraz braku wyraźnie wyodrębnionego rejonu o tej funkcji. Jest ona tu przemieszana z terenami zieleni i zabudowy mieszkaniowej, w północnej części - z zabudową przemysłową obojętną dla otoczenia, a w większym oddaleniu dla centrum - z użytkami rolnymi.

W obrębie poszczególnych kwadratów występuje duże rozproszenie - dotyczy to szczególnie pól nieco oddalonych od linii doliny Wisły.

Obszary o największej koncentracji omawianych użytków /IV,V klasa/ leżą w okolicach Rynku i na zachód od niego. W tym fragmencie miasta skupia się 40 % powierzchni terenów usług turystycznych. Nie jest to w zasadzie najwłaściwszy teren na lokalizację obiektów noclegowych ze względu na inwersje temperatur występujące na dnie doliny Wisły. Trzeba jednak pamiętać, że w Kazimierzu mamy do czynienia z wtórną lokalizacją urządzeń noclegowych, związaną z ograniczeniem terenu pod nową zabudowę i możliwością adaptacji atrakcyjnych budowli historycznych.

Obiekty noclegowe Kazimierza mają w większości bardzo atrakcyjne położenie pod względem walorów krajobrazowych. Wszystkie, oprócz dwóch ośrodków na Albrechtówce, są dobrze połączone z centrum drogami nadającymi się dla pojazdów mechanicznych.

Poza terenami usług turystycznych istnieją tereny wypoczynkowe oraz tereny penetracji krajoznawczej, które są w przypadku Kazimierza szczególnie trudno rozłączne. Tereny wypoczynkowe można tu właściwie utożsamić z terenami zieleni ogólnomiejskiej, w obręb których wchodzi zarówno plaża jak i bulwar nadwiślański. Natomiast tereny penetracji krajoznawczej zinwentaryzowane zostały jako zabudowa mieszkaniowa i usługowa.

Należy jeszcze pamiętać o "drugich domach", które wiążą się z funkcją turystyczną, a w Kazimierzu nie tworzą jakiegoś nowego przestrzennego kompleksu, lecz są ^{to}rozproszone, ciekawie wkomponowane w otoczenie budynki. Wszystkie zostały włączone tak, jak to odpowiada ich funkcji do zabudowy mieszkaniowej.

Analiza rozmieszczenia i koncentracji wybranych form użytkowania ziemi pozwala na wyróżnienie pewnych stref funkcjonalnych /rys. 8B/.

Centrum miasta stanowi Rynek i bloki urbanistyczne doń przylegające. Cechą charakterystyczną tej "dzielnicy" jest jej wielofunkcyjność : koncentruje ona usługi, w tym turystyczne, miejską zabudowę mieszkaniową i jest zarazem terenem penetracji krajoznawczej ze względu na znajdujące się zabytki.

W miarę oddalania się od Rynku funkcja usługowa traci na sile koncentracji ; jest zdominowana stopniowo przez funkcję mieszkaniową, z zabudową miejską i podmiejską.

Centrum z trzech stron otoczone jest strefą zabudowy podmiejskiej. Rozszerza się ona w kierunku pół-wsch., a dalej w kie-

runku północnym, ciągnąc się równolegle do Wisły. W jej obrębie występują stare wille i nowe nietypowe domy jednorodzinne. Prawie każdy budynek otoczony jest zadbanym ogródkiem kwiatowo-warzywnym, często także sadem. Strefa ta stanowi atrakcyjne otoczenie dla istniejących na jej terenie kilku obiektów noclegowych.

Od niej amfiteatralnie rozciąga się strefa zieleni i usług turystycznych. Dotyka ona półn.-wsch. krańca Centrum /Góra Trzech Krzyży/, dalej ciągnie się wzdłuż Wisły, rozszerzając się u północnych granic miasta, następnie opada w kierunku południowym, tworząc szereg wypustek, będących odwzorowaniem wąwozów. W bliższej Centrum części tej strefy, w zieleni wkomponowane są obiekty noclegowe. Południowy, dwuczłonowy fragment strefy wypełniają lasy, będące terenem penetracji przede wszystkim turystów pobytowych.

Pozostała część Kazimierza to jednostki wiejskie otoczone kompleksami użytków rolnych oraz zagajnikami. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują: Mięćmierz, dawna wieś rybacka obecnie opanowywana przez letników, a także Cholewia i Wylągi, które leżą na trasach szlaków turystycznych.

2.3. Turystyka w gospodarce Kazimierza Dolnego

2.3.1. Zatrudnienie w turystyce

Jak już wspomniano w rozdz. 1.4. udział zatrudnionych w kulturze fizycznej, sporcie i turystyce Kazimierza jest stosunkowo wysoki /9,5 %/. Według formularza KT-1, w 1987 r. pracowało w tym dziale 109 osób. Na podstawie badań ankietowych w biurach turystycznych i obiektach noclegowych, uzyskano wartość o wiele wyższą, wynoszącą 254^{5/} osoby, wśród których stali pracownicy stanowili 94 %. Do grona pracowników wspomnianego działu zaliczyć należałoby również zarejestrowanych kwaterodawców w liczbie 24 ; wtedy ogólna liczba zatrudnionych wzrosłaby do 278 osób. Trzeba dodać, że wśród pracowników turystyki w Kazimierzu duży udział mają osoby dojeżdżające do pracy /41,2 %/ z pobliskich miejscowości. Kazimierz więc jakby "importuje" zatrudnionych w tym dziale, którzy zostawiają w nim wymierne i niewymierne efekty swej pracy.

Wśród tej grupy zawodowej dominują osoby z wykształceniem podstawowym /48,8%/, oraz średnim /45,3 %/.

Najwięcej osób zatrudnionych jest w Ośrodku "Prasy" /40/ i w Domu Turysty PTTK /30/ ; nowo otwarty Zajazd Piastowski zdystansował te obiekty, dając miejsce pracy 45 osobom /w tym 30, spoza Kazimierza/. Ogólna liczba zatrudnionych w turystyce wzrosła więc już do 323 osób.

Reasumując, należy stwierdzić, że jest to wartość duża jak na warunki miasteczka zatrudniającego w całej gospodarce 1152 swoich mieszkańców. Niestety, nie można porównać w pełni tych liczb, ponieważ duża część pracowników turystyki pochodzi spoza Kazimierza.

5/ wg badań studentów geografii turystyki Uniwersytetu Łódzkiego, 1987 r.

2.3.2. Obroty w handlu i gastronomii

W miejscowościach o funkcji turystycznej ruch wycieczkowiczów oraz pobyt wczasowiczów wpływają na wzrost obrotów w handlu, a przede wszystkim w gastronomii.

W zakładach gastronomicznych Kazimierza wpływ ten zaznacza się od maja do października ; wskaźnik sezonowości osiąga w tym okresie wartości ponad 100 %. Maj, a nie czerwiec jest tu pierwszym miesiącem sezonu turystycznego, co odzwierciedla typowy układ rocznego rozkładu ruchu turystycznego w miejscowościach krajoznawczych. Odwiedzane są one bowiem przez wycieczki młodzieży szkolnej organizowane najczęściej w maju, wrześniu i na początku października.

Maksymalne wartości wskaźnik sezonowości przyjmuje zarówno w restauracji "Esterka" /176 %/, jak i w kawiarni "Baryłka" w lipcu oraz w sierpniu. Utrzymywanie się wskaźnika sezonowości na dosyć wysokim poziomie w maju i w październiku, jako skrajnych miesiącach sezonu turystycznego może być również związane z przyjazdami weekendowymi oraz organizowanymi w Kazimierzu plenerami dla studentów szkół plastycznych.

Na rys. 10 widzimy, że rozkład wskaźników sezonowości obrotów w wybranych dwóch zakładach gastronomicznych Kazimierza jest niemalże odwzorowaniem rozkładu wskaźnika sezonowości ruchu turystycznego zarejestrowanego w obiektach noclegowych Kazimierza. Świadczy to o tym, że zarówno ten rodzaj ruchu turystycznego jak i intensywny ruch pasantów bardzo silnie wpływając na wzrost obrotów w gastronomii i handlu, podnoszą zyski przedsiębiorstw, a pośrednio dochody miasta krajoznawczego, w którym są zlokalizowane.

4. Charakterystyka ruchu turystycznego w Kazimierzu Dolnym

4.1. Wielkość i struktura ruchu turystycznego

Ruch turystyczny zarejestrowany w obiektach noclegowych Kazimierza wynosił w 1966 - 15.778 osób, a w 1987 r. - 30.601. W 1966 r. rozkładał się on na poszczególne miesiące bardziej równomiernie niż w 1987 r. ; rósł systematycznie do osiągnięcia maksimum w sierpniu /16%/, a następnie raptownie malał /rys.9/. W 1987 r. wystąpiły zaś liczne wahania krzywej rozkładu, która największe wartości przyjęła dla maja /15,1%/, lipca i października /po 10,9%/. Należy jednak zwrócić uwagę , że w 1987 roku podczas 7 miesięcy /od maja do listopada włącznie/ udział ruchu turystycznego nie spadał poniżej 8 %, co w 1966 r. wystąpiło tylko podczas 4 miesięcy /maj - sierpień/. Świadczy to o wydłużeniu sezonu turystycznego, a jest odzwierciedleniem wzrostu udziału miejsc całorocznych w ogólnej ilości miejsc noclegowych Kazimierza.

Dla 1987 r. strukturę ruchu turystycznego przedstawiono również w oparciu o wskaźnik osobonoclegów, co wykazało pewne rozbieżności w porównaniu z analizą liczby przyjezdnych /rys.9/. Stąd można wnioskować, że w maju i październiku w obiektach noclegowych Kazimierza występuje bardzo duża rotacja turystów, natomiast w lipcu, sierpniu i lutym jest ona mniejsza przy jednocześnie większym wykorzystaniu obiektów, czego wskaźnikiem jest m.in. wzrost średniej długości pobytu jednego turysty.

Tab. 1. Struktura ruchu turystycznego w Kazimierzu w 1988 r.
wg rodzaju obiektów

Rodzaje obiektów	Udział w liczbie osób	Udział w liczbie osobonoclegów
Obiekty turystyczne /inaczej - otwarte/	78,7	71,3
w tym:		
- hotele i domy turysty	48,5	43,5
- schroniska	11,6	8,4
- campingi i pola namiotowe	11,1	8,0
- kwatery prywatne	7,5	11,4
Obiekty wypoczyn- kowe /inaczej - zamknięte/	21,3	28,7
w tym:		
- ośrodki wypoczyn- kowe i domy pra- cy twórczej	20,2	24,7
- ośrodki kolonij- ne	1,1	4,0

Z tabeli 1 wynika, że największe znaczenie dla ruchu turystycznego mają w Kazimierzu obiekty ogólnodostępne, w tym szczególnie Dom Turysty PTTK /38 % osób; 27 % osobonoclegów/ i zaliczony do tej grupy Dom Architekta SARP /10,5 % osób; 16,4 % osobonoclegów/. Wśród obiektów zamkniętych największy ruch turystyczny występuje w "Arkadii" /8,7 % osób; 12,3 % osobonoclegów/ oraz w "Karliku" i w "Albrechtówce".^{6/}

Podstawę do określenia sezonowości ruchu turystycznego w Kazimierzu stanowi obliczony w oparciu o osobonoclegi wskaźnik sezonowości dla wielolecia 1983-87 /rys. 10/. Wartości wskaźni-

6/ Do obiektów zamkniętych o największym znaczeniu dla ruchu turystycznego w Kazimierzu należy Dom Prasy, który w 1987 był zamknięty ze względu na remont.

ka wynoszące powyżej 100 % wyznaczają sezon turystyczny, który trwa tu od maja do września włącznie.

Najintensywniejszy ruch turystyczny występuje w Kazimierzu w lipcu /213,1 %/ i sierpniu /200,7 %/, co jest odzwierciedleniem panujących w Polsce warunków klimatycznych, przyzwyczajzeń społeczeństwa oraz układu wakacji i urlopów. Podczas tych dwóch miesięcy na ruch krajoznawczy, występujący tu przez cały rok, nakłada się wyraźniej ruch wypoczynkowy, zarówno turnusowy jak i weekendowy.

Zjawisko nawarstwiania się przyjazdów turystycznych o wielu różnych motywach jest dla Kazimierza specyficzne i zaznacza się również w pozostałych miesiącach roku, a szczególnie w maju, czerwcu, wrześniu i październiku. Obserwuje się wówczas zwiększoną ilość wycieczek zbiorowych i indywidualnych oraz pobytów weekendowych. Poza tym w tym okresie organizowane są plenery i konferencje.

Wskaźnik sezonowości ruchu turystycznego przyjmuje również dosyć dużą wartość dla lutego, w którym organizowane są zarówno w obiektach zamkniętych jak i otwartych zimowiska dla dzieci i młodzieży.

Wydaje się, że rozkład ruchu turystycznego w Kazimierzu jest typowy dla miejsowości krajoznawczych, które posiadają zarówno letnie jak i zimowe walory wypoczynkowe.

Poza ruchem turystycznym zarejestrowanym w obiektach noclegowych występuje w Kazimierzu bardzo duży ruch tzw. pasantów, czyli grup i osób, które nie nocują w tym mieście. Do tej kategorii należy część uczestników wycieczek odbywających się m.in. w Kazimierzu i zarejestrowanych w jednym z BORT PTTK regionu lubelskiego.

J.A.Trawińska /1987/ na podstawie ilości zrealizowanych tam zamówień na usługi przewodnickie obliczyła, że w 1985 r. Kazimierz odwiedziło 1.545 grup wycieczkowych, w tym 64 zagraniczne. Wiadomo jednak, że nie jest możliwa pełna rejestracja grup, gdyż część z nich nie korzysta z usług przewodników pochodzących z regionu lubelskiego.

W 1985 r. na teren KPK, a więc na pewno i do Kazimierza najwięcej wycieczek przybyło w okresie od początku maja do końca sierpnia /70,5 % wszystkich zarejestrowanych grup/, a najmniej w grudniu, styczniu, marcu i lutym. Największa liczba wycieczek szkolnych przypadała na czerwiec /41,2/, maj /25,7% i październik /7,4% /Trawińska J.A., 1987/.

Ze względu na tak intensywny ruch krajoznawczy odbywający się w sezonie letnim, kilkakrotnie podejmowano próby określenia dziennego obciążenia Kazimierza. I tak, w 1966 r., w dniach 04 - 07 i 09 - 17.07. dokonano pomiaru ruchu pojazdów i osób na drodze prowadzącej z Puław /rys. 11A/. W 1987 r. w pogodną niedzielę 12.07. w ciągu 8 godzin /9³⁰-17³⁰/ zmierzono ruch pojazdów w 3 punktach na drogach łączących Kazimierz z Puławami, Opolem Lubelskim i Skowieszynkiem /rys.12/. Natomiast w 1988 r. w dniach 06 - 10.07 w godz. 9⁰⁰- 17⁰⁰ liczono i ankietowano pasażerów wszystkich pojazdów zatrzymujących się na parkingu przed centrum Kazimierza /rys. 11A i B/.

Z tych wszystkich badań wynika, że podczas sezonu turystycznego, każdego dnia, bez względu na pogodę, do Kazimierza przyjeżdżają grupy wycieczkowe, wędrują zastępy harcerzy, ściągają turyści indywidualni, przyjeżdżają kuracjusze z pobliskiego Nałęczowa i grupy kolonijne, wypoczywające na terenie Lubelszczyzny, a od czasu do czasu pielgrzymują do tutejszego sanktuarium wspólnoty oazowe.

Największy ruch turystyczny występuje w dni wolne od pracy, np. w niedzielę 10.07.1966 obliczono, że przybyło do Kazimierza 3.969 osób, a 12.07.1987 określono ten ruch po wyeliminowaniu tranzytu /15% pojazdów/ na 5.250 osób. Również w niedzielę 10.07.1988-tylko na samym parkingu zarejestrowano 2.040 osób, a przecież pominięto turystów pieszych i tych, którzy parkowali w centrum miasta lub na jego obrzeżach, ale od strony Opolu Lubelskiego.

Generalnie ruch turystyczny w Kazimierzu jest najintensywniejszy pod koniec tygodnia, co może świadczyć o dużym udziale wypoczynkowych przyjazdów weekendowych z najbliższej leżących dużych miast.

Obok natężenia ruchu turystycznego w tygodniu, ważnym zagadnieniem w przypadku miejscowości krajoznawczych jest rozkład tego ruchu w obrębie jednego dnia. Podczas badań w 1987 r. i 1988 stwierdzono, że ruch w stronę Kazimierza w godzinach rannych był 3-krotnie większy niż ruch odbywający się w kierunku odwrotnym /rys. 11B, 12/. Jego natężenie rosło do osiągnięcia maksimum w godzinach południowych. Po południu ruch w tym kierunku stopniowo malał, rosła zaś ilość pojazdów wyjeżdżających.

Taki układ przyjazdów i wyjazdów z Kazimierza najlepiej prezentowany jest na punkcie pomiarowym nr 2 /rys. 12/. Znajdował on się na drodze prowadzącej do Puław, która dalej rozgałęzia się w kierunku Lublina, Warszawy, Radomia i dlatego jest najbardziej uczęszczana /58 % ogółu zarejestrowanych podczas pomiaru pojazdów/.

Bardzo duży ruch turystyczny notowany jest w Kazimierzu podczas odbywającego się tu corocznie Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych.

J.A.Trawińska /1987/ podczas badań 28.VI.1986 r. /sobota; trzeci dzień festiwalowy/ oszacowała go na 3 tys. osób /w tym 950 uczest-

ników wycieczek/. Nie liczyka przy tym 440 osób biorących udział w Festiwalu, jego obsługi oraz tych, którzy zarejestrowani byli w tym czasie w obiektach noclegowych.

Na podstawie danych statystycznych WUS, materiałów BORT PTTK wykorzystanych przez J.A.Trawińską /1987/ oraz w oparciu o wyniki pomiarów ruchu turystycznego, szacuje się, że Kazimierz w ciągu roku odwiedzany jest średnio przez 30 tys. osób.

4.2. Struktura demograficzna turystów

Informacje dotyczące struktury demograficznej turystów uzyskano tylko dla 3 obiektów, w tym dwóch ogólnodostępnych. Piramida płci i wieku gości kwater prywatnych z 1986 i 1987 roku /rys.13/ wskazuje na ich mieszaną, w dużym stopniu rodzinną strukturę.

Grupy wiekowe najstarsze i najmłodsze są reprezentowane nie - licznie, dominują osoby w wieku 20 - 34 lata i 45 - 54 lata. W przybliżeniu podobny układ prezentuje piramida płci i wieku gości D.W. FSC "Piast".

Zupełnie inaczej zaś wygląda struktura demograficzna osób przebywających w 1987 r. w Domu Turysty PTTK. Dominują tu ludzie młodzi w wieku od 20 do 34 lat.

Generalnie można stwierdzić, że Kazimierz jest ośrodkiem turystycznym o mieszanej strukturze demograficznej odwiedzających gości. W sezonie zaznacza się przewaga młodzieży, uczestniczącej w wycieczkach, koloniach, obozach. W ośrodkach zamkniętych występują na ogół pobyty rodzinne. Poza tym pewien udział w strukturze turystów mają emeryci i renciści ; część z nich odwiedza lub mieszka, właściwie na stałe, w swych "drugich domach" /30 % właścicieli działek letniskowych w Kazimierzu należy do tej grupy wiekowej/.

4.3. Zasięg przestrzenny ruchu turystycznego

Wysokiej rangi walory krajoznawcze Kazimierza Dolnego stwarzają podstawę do wnioskowania o bardzo dużym zasięgu jego ruchu turystycznego.

W 1966 r. wśród gości obiektów noclegowych bardzo wyraźnie dominowali mieszkańcy woj. warszawskiego, w tym szczególnie samej Warszawy /rys. 14A/. Drugie miejsce pod tym względem zajmowały osoby pochodzące z woj. lubelskiego, zwłaszcza z samego Lublina. Następnie plasowały się województwa: łódzkie, katowickie, kieleckie, krakowskie oraz wrocławskie i gdańskie. Jak więc widać, emitorami turystów były przede wszystkim województwa gęsto zaludnione, głównie zaś ich stolice. Poza tym w obiektach noclegowych zarejestrowano gości zagranicznych z 21 krajów /315 osób/.

Z pomiarów ruchu turystycznego w 1966 r. widać również, że najwięcej gości Kazimierza pochodziło z województw: warszawskiego, lubelskiego, kieleckiego i łódzkiego, tworzących zwarty kompleks przestrzenny, z którego badane miasto jest najłatwiej dostępne komunikacyjnie /rys. 15/.

Warto tu zwrócić uwagę na zmiany zasięgu ruchu turystycznego w zależności od dnia tygodnia. Najintensywniejszy ruch, jednocześnie posiadający największy zasięg przestrzenny, miał miejsce podczas weekendu.

W 1987 r. zbadano łącznie strukturę przestrzenną gości czterech obiektów noclegowych: kwater WPT, pola namiotowego WOSiR, D.W. "Piast" i D.W. "Albrechtówka" /rys. 14B/. Korzystający z tych obiektów pochodzili głównie z woj. lubelskiego, warszawskiego, katowickiego, radomskiego, gdańskiego. Łatwo zauważyć, że głównie też z tych województw rekrutują się właściciele działek letniskowych w Kazimierzu /rys. 14C/.

Na podstawie wyników badań ruchu pojazdów w 1987 r. można stwierdzić, że Kazimierz jest w strefie oddziaływania 67 % województw Polski /rys. 16/. Pierwszą grupę tworzy woj. lubelskie wraz z województwami ościennymi. Mieszkańcy tych pobliskich terenów przyjeżdżają do Kazimierza na krótkie pobyty, szczególnie podczas weekendów.

Struktura kierunków przyjazdów do Kazimierza spoza woj. lubelskiego ukazuje bardzo wyraźną dominację woj. warszawskiego; przyjechało stamtąd ok. 42 % wszystkich pojazdów. Wpływa to z kilku faktów: bliskiej odległości, stosunkowo dużej zamożności mieszkańców stolicy oraz ich modelu wypoczynku, z którym wiąże się aktywność przestrzenna, zaakcentowana silniej, m.in. dzięki posiadaniu prywatnych środków transportu. Poza tym wśród warszawiaków bardzo dużą rolę odgrywa tradycja przyjazdów do Kazimierza na wypoczynek, na plenery, na konferencje.

Drugą grupę stanowią województwa bardziej odległe od Kazimierza: katowickie, łódzkie, krakowskie oraz województwa nadmorskie. Mieszkańcy tych terenów najczęściej przyjeżdżają do regionu lubelskiego na dłuższy pobyt i Kazimierz odwiedzają w ramach krótkich wycieczek dokonywanych z innych miejscowości wspomnianego regionu. Często też zdarza się, że podczas powrotu z pobytu na południu Polski zwiedzają oni to na ogół znane miasteczko, leżące na trasie ich przejazdu.

Potwierdzeniem wyżej przedstawionych spostrzeżeń są wyniki badań na parkingu w 1988 roku, szczególnie z pomiaru niedzielnego /rys. 17/. Analiza wyników z pięciu dni tych badań ugruntowuje w przekonaniu o wzroście zasięgu ruchu turystycznego w Kazimierzu podczas weekendów, co zauważalne było już na podstawie pomiarów z 1966 roku.

Reasumując, należy stwierdzić, że Kazimierz jest ośrodkiem turystycznym o bardzo dużym znaczeniu regionalnym i dużym znaczeniu krajowym oraz ważnym punktem na trasach turystów zagranicznych, podró-

-żujących po Polsce.

Oczywiste jest , że najliczniej do Kazimierza przybywają mieszkańcy województwa lubelskiego , na terenie którego on leży. Odwiedzają go podczas wycieczek szkolnych, zakładowych i organizowanych przez biura turystyczne ~~na~~ a poświęconych poznaniu własnego regionu. Poza tym przyjeżdżają tu indywidualnie podczas świąt i weekendów- często do ośrodków wypoczynkowych , których aż ośmiu gestorów pochodzi z terenu woj. lubelskiego.

Z kolei liczne przyjazdy mieszkańców woj. warszawskiego, a głównie samej stolicy uwarunkowane są obok łatwej dostępności komunikacyjnej silnie ugruntowaną tradycją.

4.3 Podsumowanie

Końcowym efektem niniejszej pracy jest określenie typu Kazimierza jako ośrodka turystycznego. W tym celu przyjęto tu zasady typologii zaproponowane przez prof. S.Liszewskiego.

Ostatecznie Kazimierz określono jako krajowy duży ośrodek krajoznawczy użytkowany całorocznie i jednocześnie jako regionalny mały ośrodek wypoczynku sezonowego i weekendowego.

B I B L I O G R A F I A

1. Bielski K., 1985, Spotkania z Kazimierzem.
Wydaw. Lubelskie, Lublin.
2. Fijałkowski D., 1975, Pomniki przyrody, rezerваты, parki
i krajobrazy województwa lubelskiego.
Lublin.
3. Harasimiuk M., 1985, Kazimierski Park Krajobrazowy.
Woj. Ośr. Inf. Turyst., Lublin.
4. Husarski W., 1953, Kazimierz Dolny, Towarzystwo Naukowe,
Warszawa.
5. Kamiński I.J., 1983, Kazimierz nad Wisłą.
Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Warszawa.
6. Kondracki J., 1978, Geografia fizyczna Polski.
PWN, Warszawa.
7. Kuncewiczowa M., 1986, Z kazimierskiej teki, w: "Dwa księżycy",
Instytut Wydaw. PAX, Warszawa.
8. ks. Łomiński L., 1926, Kazimierz nad Wisłą i jego zabytki.
Lublin.
9. Makarski M., 1983, Przeszłość Kazimierza Dolnego w badaniach
urbanistyczno - architektonicznych.
Prace Instytutu Inżynierii Budowlanej
i Sanitarnej Politechniki Lubelskiej,
Lublin.

10. Maruszczak H., 1950, Stan i zmiany lesistości województwa lubelskiego w latach 1830 - 1930.
Annales UMCS, sec.B, vol.V, Lublin.
11. Maruszczak H., Michalczyk Z., Rodzik J., 1987, Warunki geomorfologiczne i hydrogeologiczne rozwoju denudacji w dorzeczu Grodarza na Wyżynie Lubelskiej.
Annales UMCS, Lublin.
12. Pożaryska K., Pożaryski W., 1951, Przewodnik geologiczny po Kazimierzu i okolicy, Wydawnictwo Muzeum Ziemi, Warszawa.
13. Sroka A., 1984, Sanktuarium maryjne Franciszkanów Reformatów w Kazimierzu nad Wisłą, Wydawnictwo Prowincji Franciszkanów - Reformatów, Kraków.
14. Szafer W., 1972, Szata roślinna Polski, t.II, PWN, Warszawa.
15. Tatarkiewicz W., 1963, Polska architektura kościelna w dobie odrodzenia. ZN KUL nr 4, Lublin.
16. Teodorowicz - Czerepińska J., 1981, Kazimierz Dolny - monografia historyczno - urbanistyczna.
Towarzystwo Przyjaciół Kazimierza, Kazimierz.
17. Trawińska J.A., 1987, Ruch turystyczny w Kazimierskim Perku Krajobrazowym, praca magist. Instytut Nauk o Ziemi UMCS, Lublin.
18. Warszńska J., Jackowski A., 1979, Podstawy geografii turysty-
mu, PWN, Warszawa.

19. Wilgat T. i inni, 1974, Opracowanie zagadnień fizjograficznych pod kątem przydatności terenów dla potrzeb rekreacyjnych. Rejon Kazimierza Dolnego. Instytut NoZ UMCS, Lublin
/maszynopis/.

20. Żurawski J., 1986, Kazimierz Dolny w: Zabytki urbanistyki i architektury w Polsce. Odbudowa i konserwacja, t.I - Miasta historyczne, Arkady, Warszawa.

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych

Opisy do rysunków

Rys. 1 Podział fizjograficzny i budowa geologiczna okolic Kazimierza
A wycinek mapy z podziałem fizjograficznym woj. lubelskiego w
wg A. Chałubińskiej i T. Wilgata.

B podłoże geologiczne okolic Kazimierza wg K.W. Pożaryskich/1951

C utwory powierzchniowe w okolicach Kazimierza wg J.W.

Holocen

- 1 - deluwia
- 2. - piaski koryta Wisły
- 3 - mady
- 4 - torfy
- 5 - piaski rzeczne tarasowe
- 6 - less nadległy

Plejstocen

- 7 - wydmy i piaski wydymowe
- 8 - piaski wysokiego zasypania
- 9 - less
- 10 - piaski z głazami
- 11 - piaski i żwiry fluwioglacjalne
- 12 - glina zwałowa
- 13 - piaski i żwiry interglacjalne
- 14 - mułki i piaski glukoniczne
- 15 - opoka i siwak

Oligocen
Kreda

- 16 - oligocen - piaski i mułki
- 17 - dan - siwak /gezy, wapieni/
- 18 - mastrycht górny - wapien/ twarde dno/i warstwa fosforytowa
- 19 - mastrycht górny - opoka i margle
- 20 - mastrycht środkowy - margle
- 21 - granice regionu I rzędu
- 22 - granice regionu II rzędu
- 23 - granice regionu III rzędu

Rys. 2 Układ przestrzenny i zabytki Kazimierza Dolnego /odrys planu
-linią grubą podkreślono dawny układ przestrzenny. z 1821 r./

- 1 - baszta obronna /XIII/XIV w./
- 2 - ruiny zamku /XIV-XV-XVI w./
- 3 - kościół farny /XIV-XVI-XVII w./
- 4a - dom misjonarzy, 4b - dzwonnica /XVI-XVII w./
- 5 - Kamienica Górskich /1607 r./
- 6 - Kamienica Celejowska /pocz. XVII w./
- 7 - Kamienica Biała /pocz. XVII w./
- 8 - Kamienica "Pod św. Krzysztofem" /1615 r./
- 9 - Kamienica "Pod .w. Krzysztofem" /pocz. XVII w./
- 10 - szpital św. Anny /1626-35/
- 11 - Kościół i klasztor reformatów /1626-68/
- 12 - kościół św. Anny / 1670 r./
- 13 - Kamienica Gdańska /1795/
- 14 - Bożnica
- 15 - domniemany ratusz

Rys. 3 Plan orientacyjny letniska Kazimierz Dolny / odrys z wydaw-
nictwa jubileuszowego pt. "Kazimierz Dolny -jego zabytki
i okolice. Przewodnik - informator." 1933, Tow. Przyjaciół
Kazimierza Dolnego n. Wisłą.

Rys. 4 Położenie i dostępność komunikacyjna Kazimierza Dolnego.

A-

- 1 - drogi główne
- 2 - drogi drugorzędne
- 3 - linie kolejowe

B

- 1 - ważniejsze drogi bez kursów PKS do Kazimierza
- 2 - granica województwa lubelskiego
- 3 - rzeka Wisła
- 4 - miasta i miejscowości

Opisy do rysunków c.d.

Rys. 5 Wielkość i struktura obiektów noclegowych Kazimierza Dolnego w 1987 r. /powiększony fragment mapy 7A /.

- I - miejsca sezonowe
- II - miejsca całoroczne
- 1 - Dom Turysty PTTK / "Spichlerz", "Murka", camping/
- 2 - Camping WOSiR "Bystrzyca"/pole namiotowe/
- 3 - Camping WPT "Lublinianka"
- 4 - Schronisko PTTM "Pod Wianuszkami"
- 5 - Kwatery WPT "Lublinianka"
- 6 - Dom Architekta SARP
- 7 - Dom Wczasowy FSC Lublin "Piast"
- 8 - Dom Pracy Twórczej KUL
- 9 - Ośrodek Wypoczynkowy Lubelsko-Chełmskiego Cwarectwa Węglowego "Karlik"
- 10 - Ośrodek kolonijny w Zasadniczej Szkole Zawodowej
- 11 - Ośrodek kolonijny w Szkole Podstawowej i LO
- 12 - Dom Wczasowy Przedsiębiorstwa "Konsumy"
- 13 - Ośrodek Szkoleniowo- Wypoczynkowy Kuratorium Oświaty i Wychowania w Warszawie "Arkadia"
- 14 - Dom Wypoczynkowy Cechu Rzemiosł Budownictwa Drzewnego w Lublinie "Rzemieślnik"
- 15 - Dom Wypoczynkowy RSW "Prasa, Książka, Ruch"
- 16 - Dom Pracy Twórczej Politechniki Lubelskiej
- 17 - Ośrodek Wypoczynkowo- Szkoleniowy Ministerstwa Sprawie-
-dliwości "Albrechtówka"
- 18 - Dom Pracy Twórczej UMCS w Lublinie
- 19 - Ośrodek Wypoczynkowy Rejonu Dróg Publicznych w Lublinie

Rys. 6

- A - Koncentracja terenów mieszkaniowych z zabudową miejską i podmiejską w Kazimierzu w 1987 r.
- B - Koncentracja terenów usługowych w Kazimierzu w 1987 r.

Rys. 7

- A - Koncentracja terenów usług turystycznych w Kazimierzu w 1987 r.
- B - Koncentracja terenów zieleni ogólnomiejskiej w Kazimierzu

Rys. 8

- A - Koncentracja terenów mieszkaniowych z zabudową wiejską w Kazimierzu w 1987 r.

! do Rys. 6 A i B, : A i B oraz - A : 1-bardzo słaba /I/
2- słaba /II/
3- średnia /III/
4- silna /IV/
5- bardzo silna /V/

do Rys. 8B : 1-Centrum
2- Strefa zabudowy miejskiej
3- Strefa zieleni i usług turystycznych
4- Strefa krajobrazu wiejskiego

Rys. 9 Struktura ruchu turystycznego w Kazimierzu /wg miesięcy/
A w 1968 roku
B w 1987 roku

- 1-na podstawie liczby osób
- 2- na podstawie liczby osobonoclegów

Rys. 10 Wskaźniki sezonowości ruchu turystycznego i obrotów w gas-
-tronomii w Kazimierzu za okres 1983-87

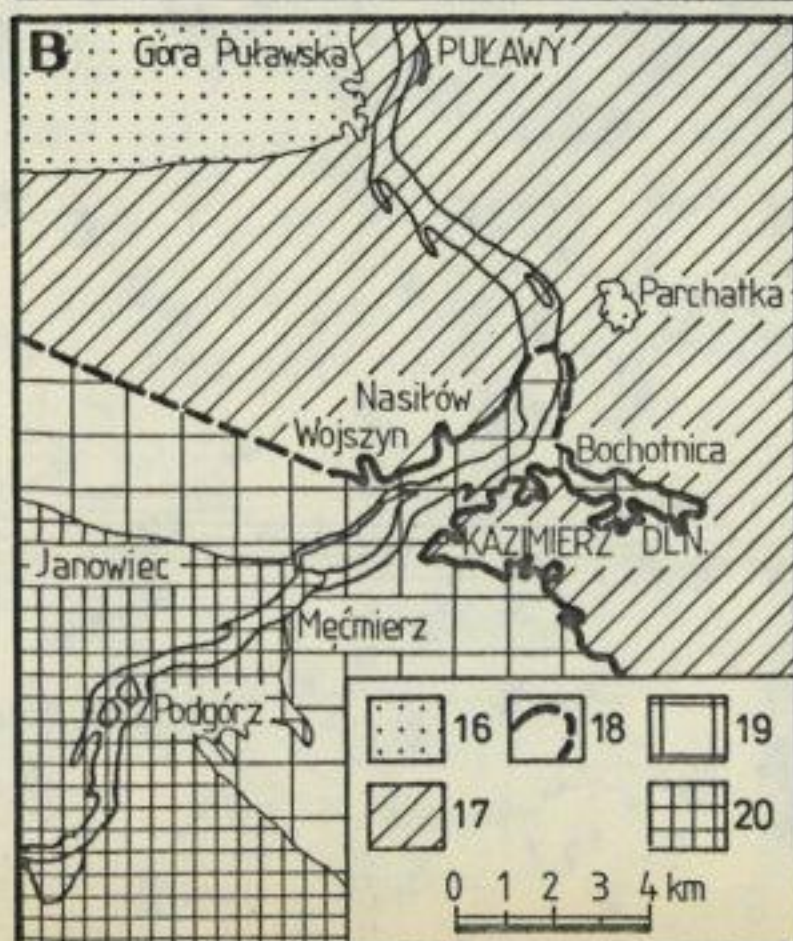
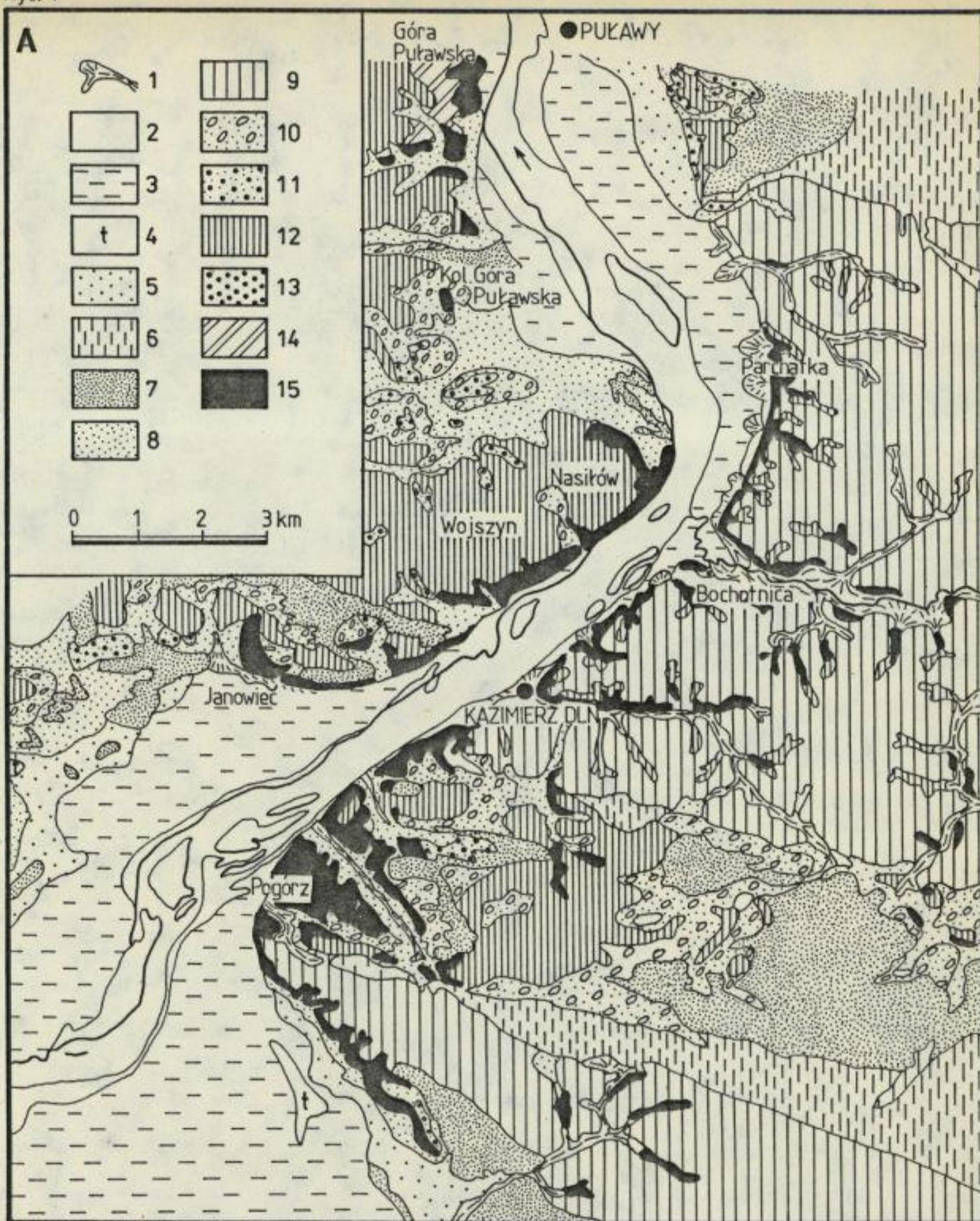
- 1-ruch turystyczny
- 2-Kawiarnia "Baryłka"
- 3-Restauracja "Esterka"

Rys. 11 Struktura ruchu turystycznego na podstawie bezpośrednich
jego pomiarów w Kazimierzu:

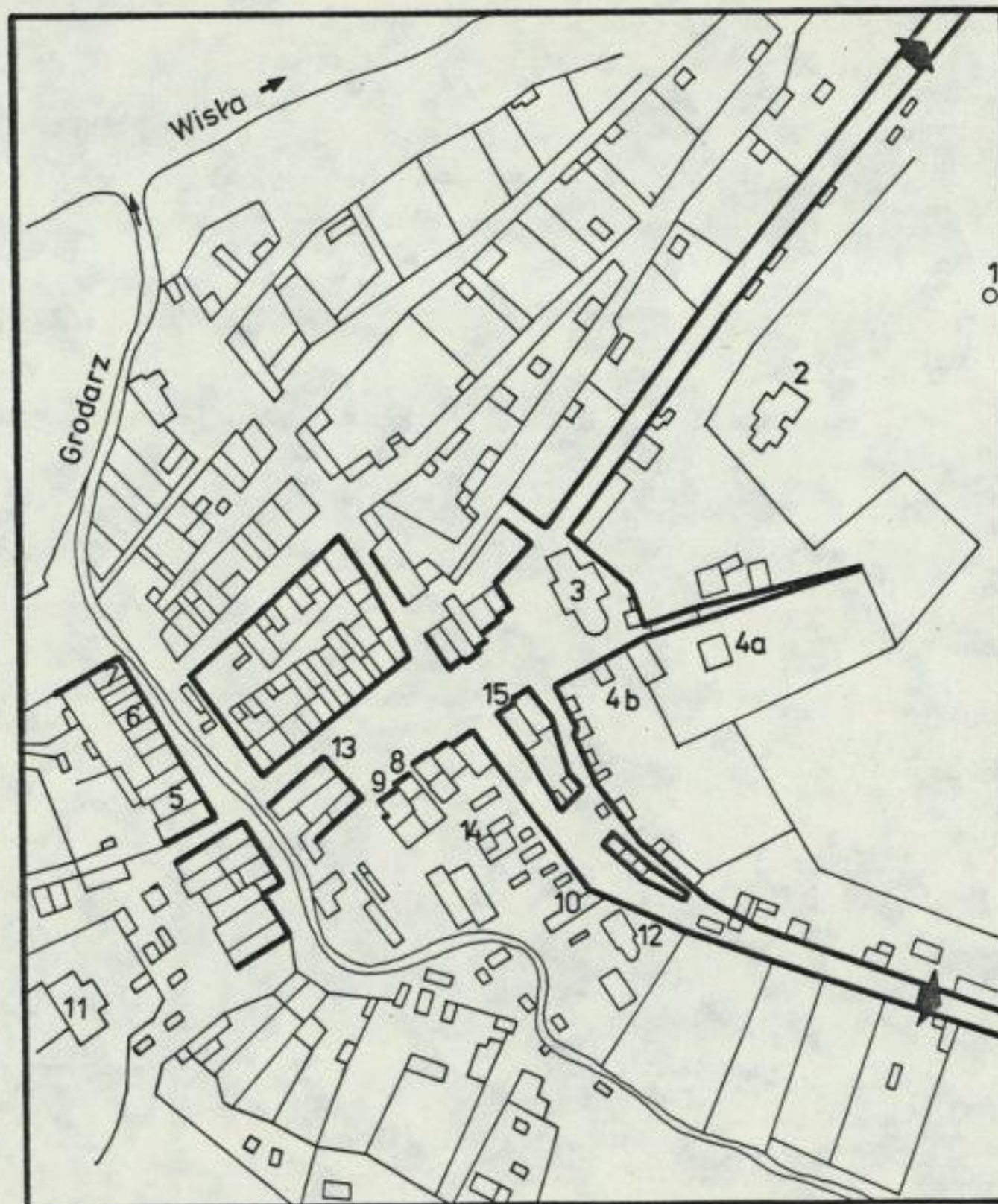
- A - w okresie przeprowadzania pomiarów w 1966 i 1988 r.
- B - w poszczególnych dniach pomiarów na parkingu w 1988 r.

- Rys. 12 Globalne i godzinne obciążenie punktów pomiaru ruchu pojazdów w Kazimierzu 12.07.1987 r.
- Rys. 13 Struktura demograficzna gości wybranych obiektów noclegowych Kazimierza w 1986 i 1987 r.
- Rys. 14 Pochodzenie przestrzenne osób odwiedzających Kazimierz
A - w tym gości wszystkich obiektów noclegowych w 1987 r.
B - w tym gości wybranych 4 obiektów noclegowych w 1987 r.
C - w tym właściciele działek letniskowych zarejestrowanych w Kazimierzu w 1987 r.
- Rys. 15 Zasięg ruchu turystycznego w Kazimierzu na podstawie bezpośrednich jego pomiarów w 1986 r.
- Rys. 16 Struktura przestrzennego zróżnicowania kierunków:
A-przyjazdów samochodów do Kazimierza 12.07.1987 r.
B-wyjazdu samochodów z Kazimierza 12.07.1987 r.
- Rys. 17 Zasięg przestrzenny ruchu turystycznego w Kazimierzu na podstawie jego bezpośrednich pomiarów na parkingu w 1986 r.

Рис. 1

Ryc. 2

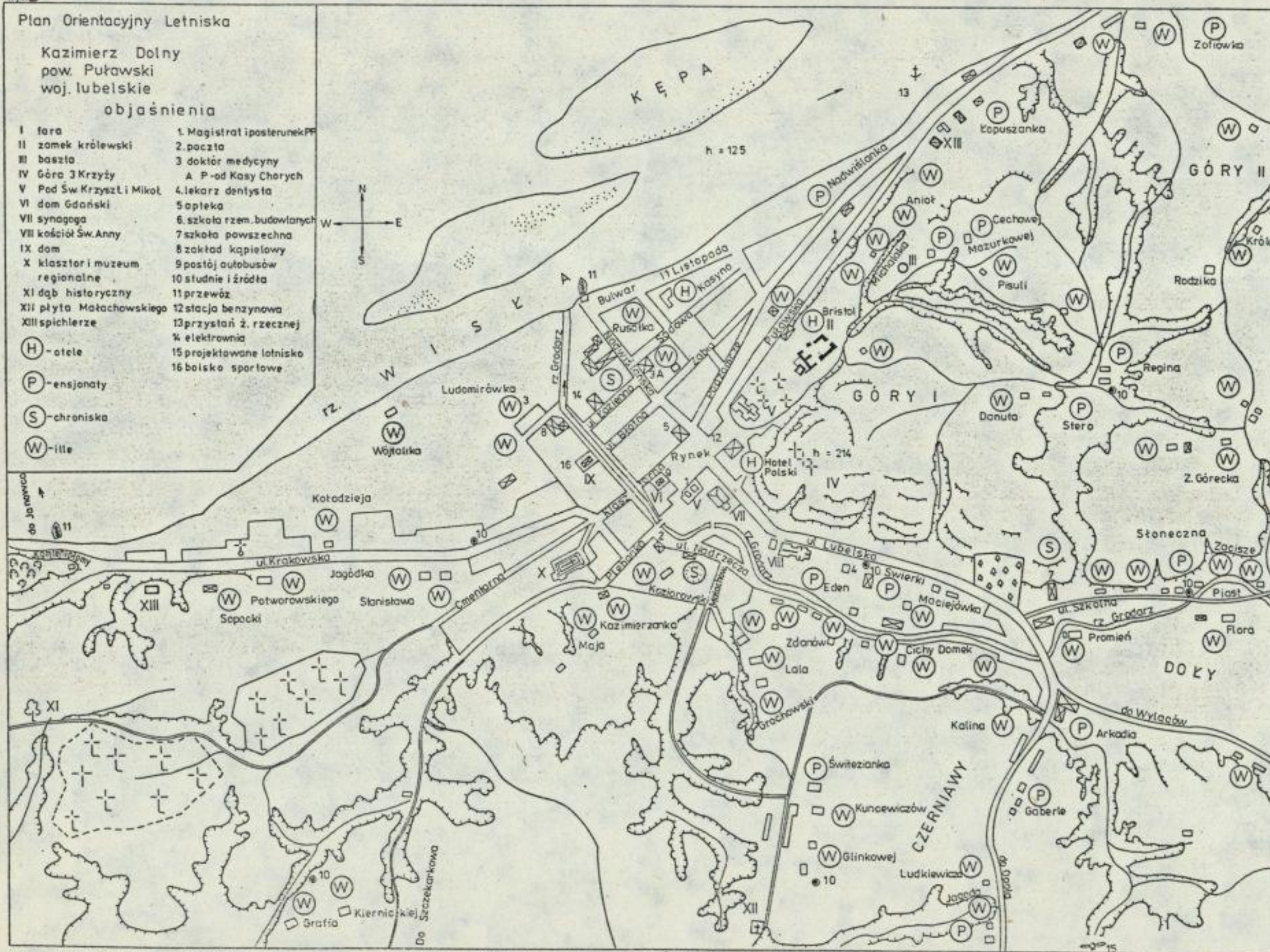
Plan Orientacyjny Letniska

Kazimierz Dolny
pow. Puławski
woj. lubelskie

objaśnienia

I fara	1. Magistral i posterunek PP
II zamek królewski	2. poczta
III baszta	3. doktor medycyny
IV Góra 3 Krzyży	A P-od Kasy Chorych
V Pod Św. Krzyszta i Mikoł.	4. lekarz dentysta
VI dom Gdański	5. apteka
VII synagoga	6. szkoła rzem. budowlanych
VIII kościół Św. Anny	7. szkoła powszechna
IX dom	8. zakład kąpielowy
X klasztor i muzeum regionalne	9. postój autobusów
XI dąb historyczny	10. studnie i źródła
XII płyta Matuchowskiego	11. przewóz
XIII spichlerze	12. stacja benzynowa
	13. przystań z. rzecznej
	14. elektrownia
	15. projektowane lotnisko
	16. boisko sportowe

- (H) - otele
(P) - pensjonaty
(S) - chłonniska
(W) - wille

Ryc. 4.

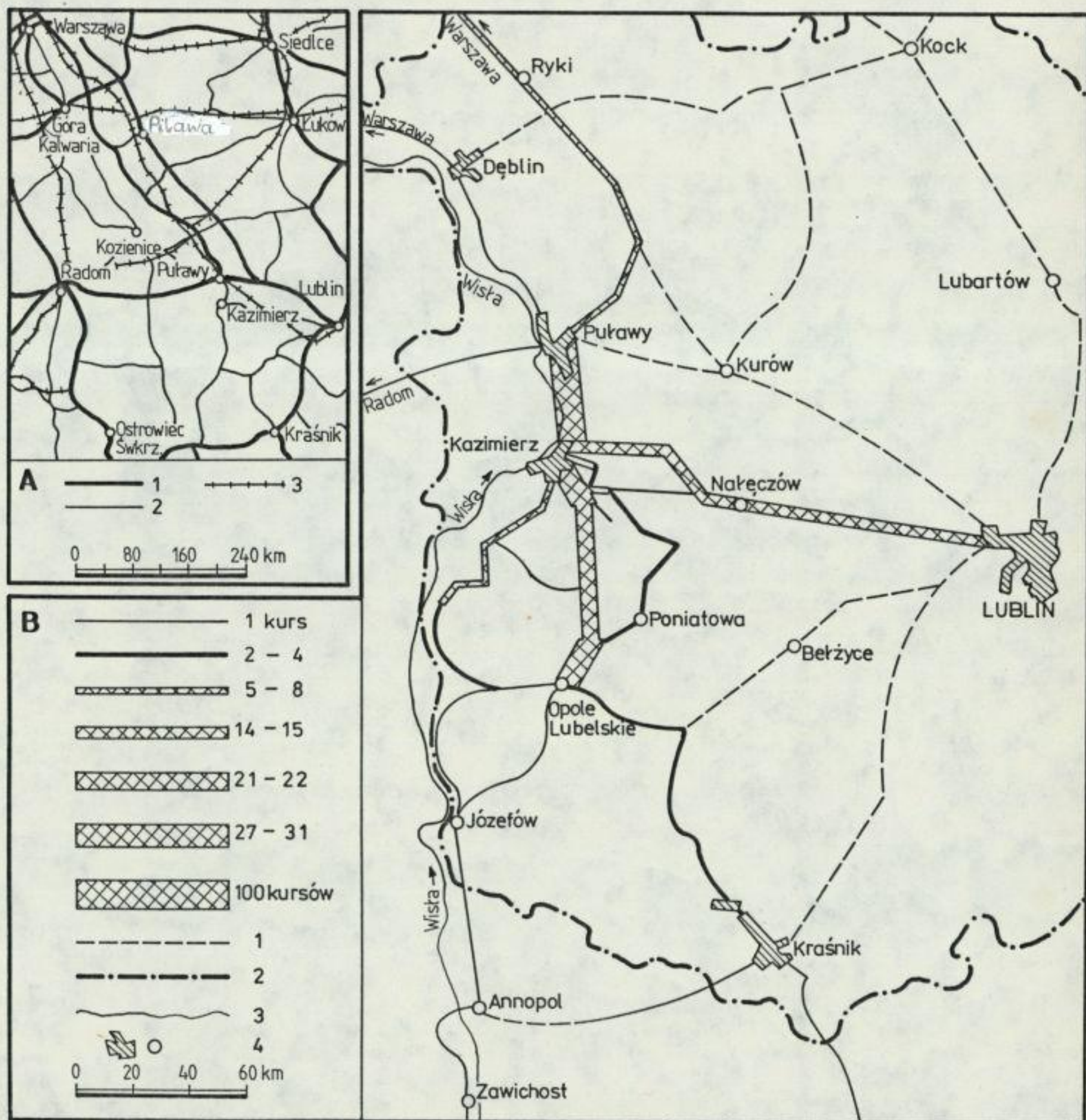
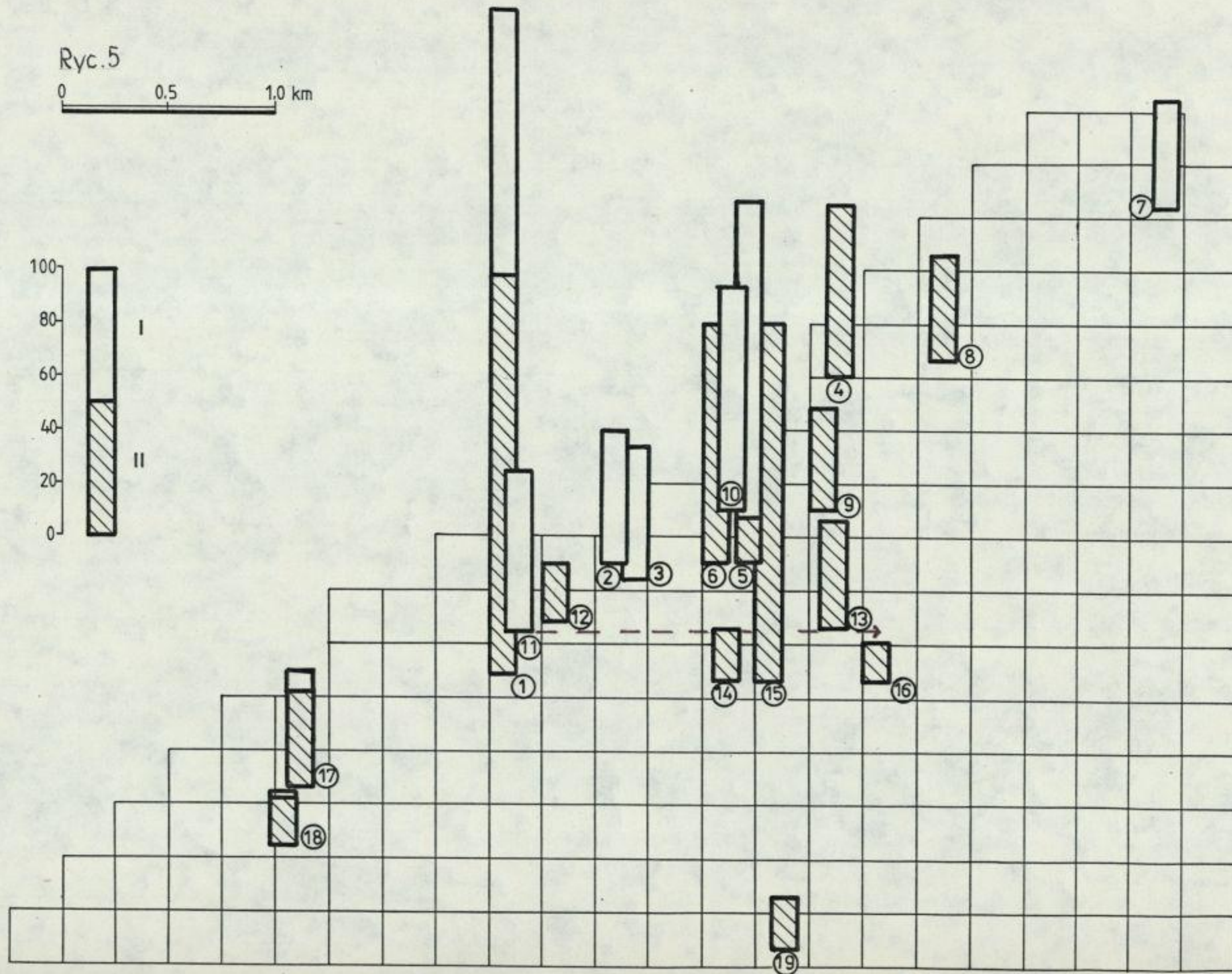
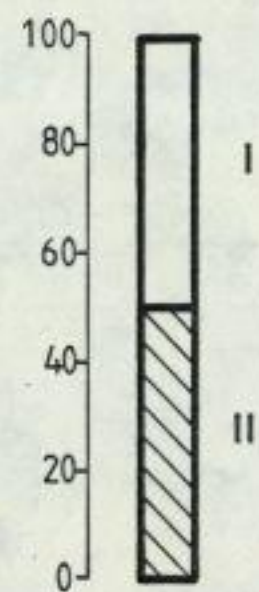
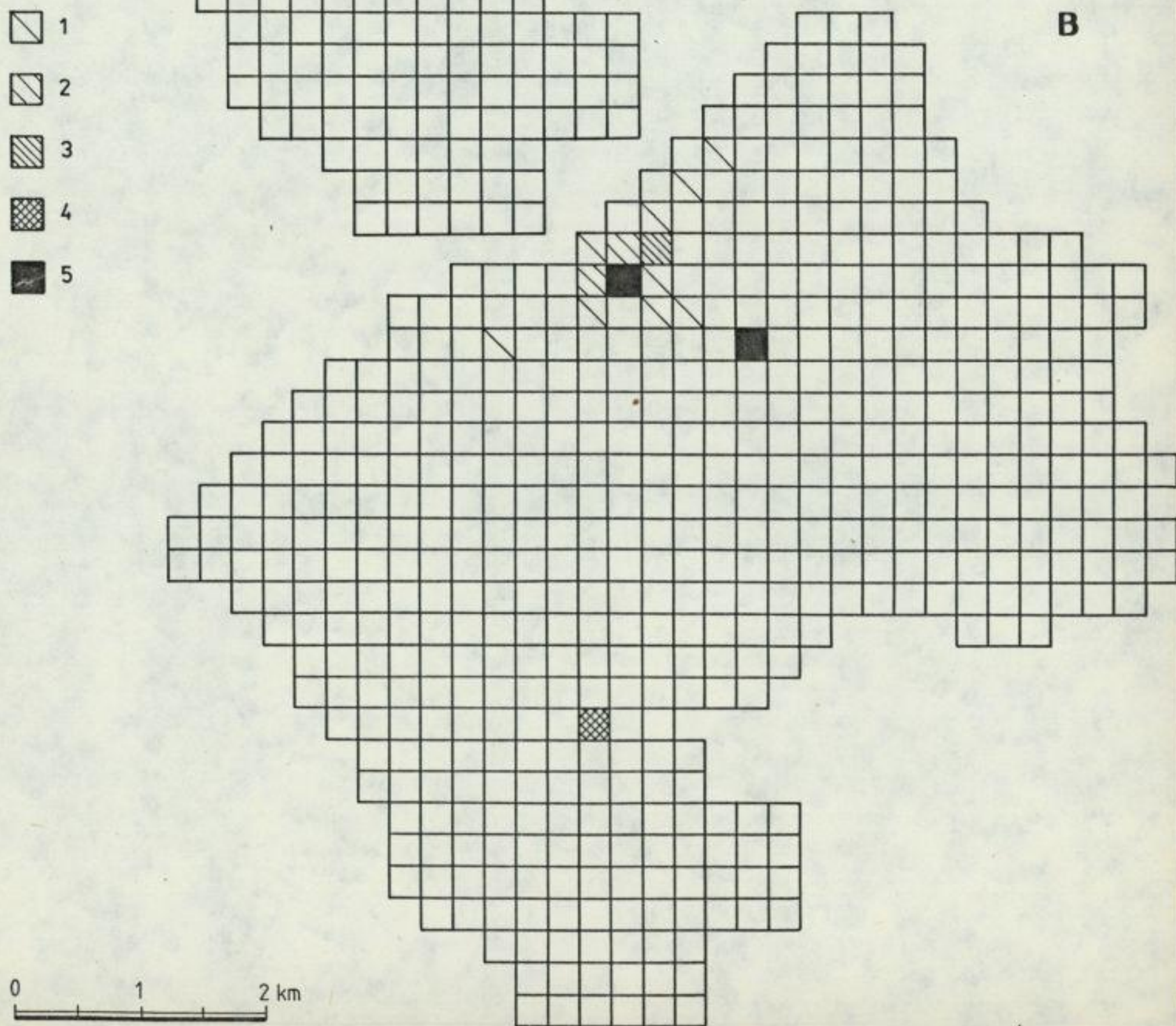
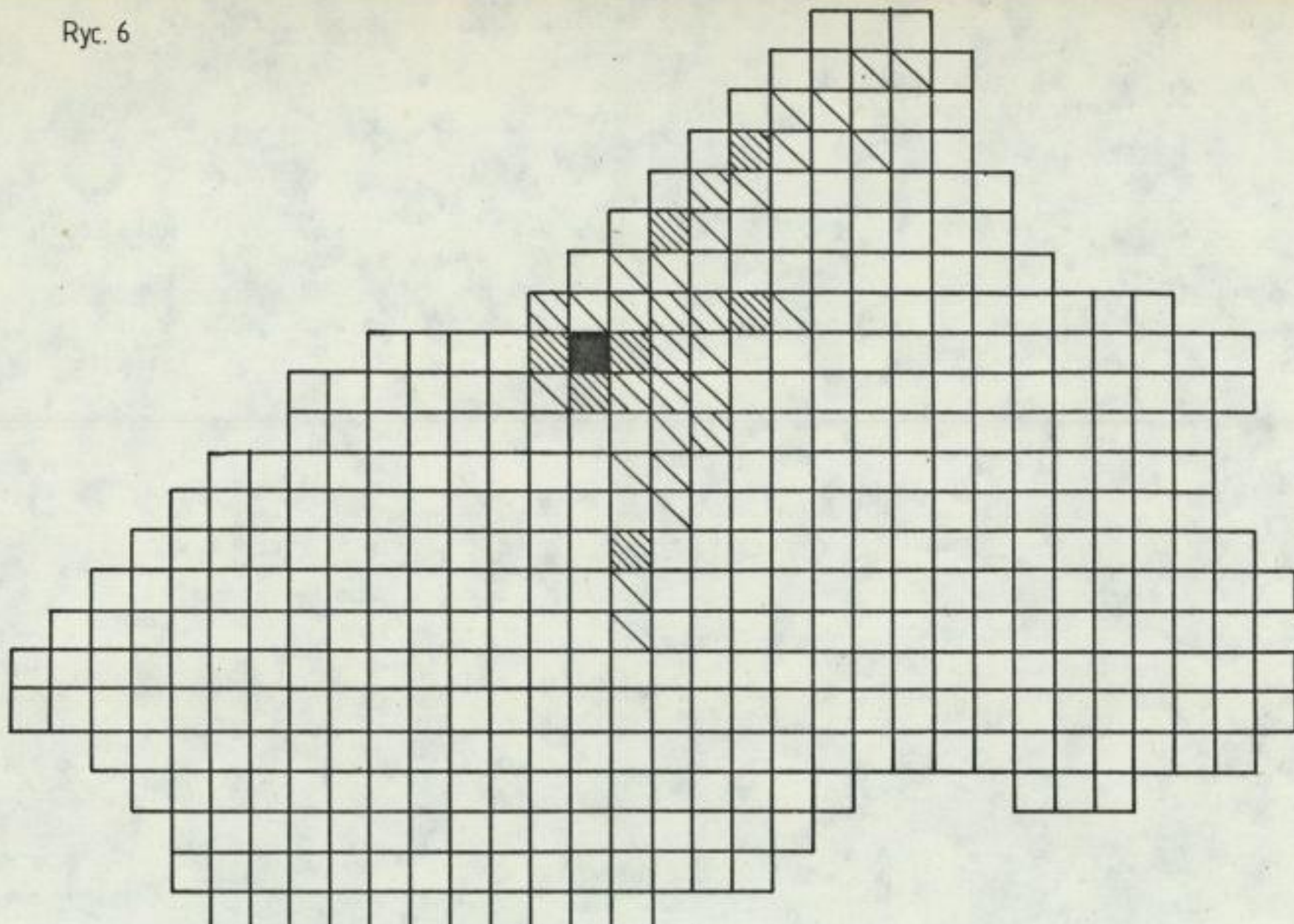

Рис. 5

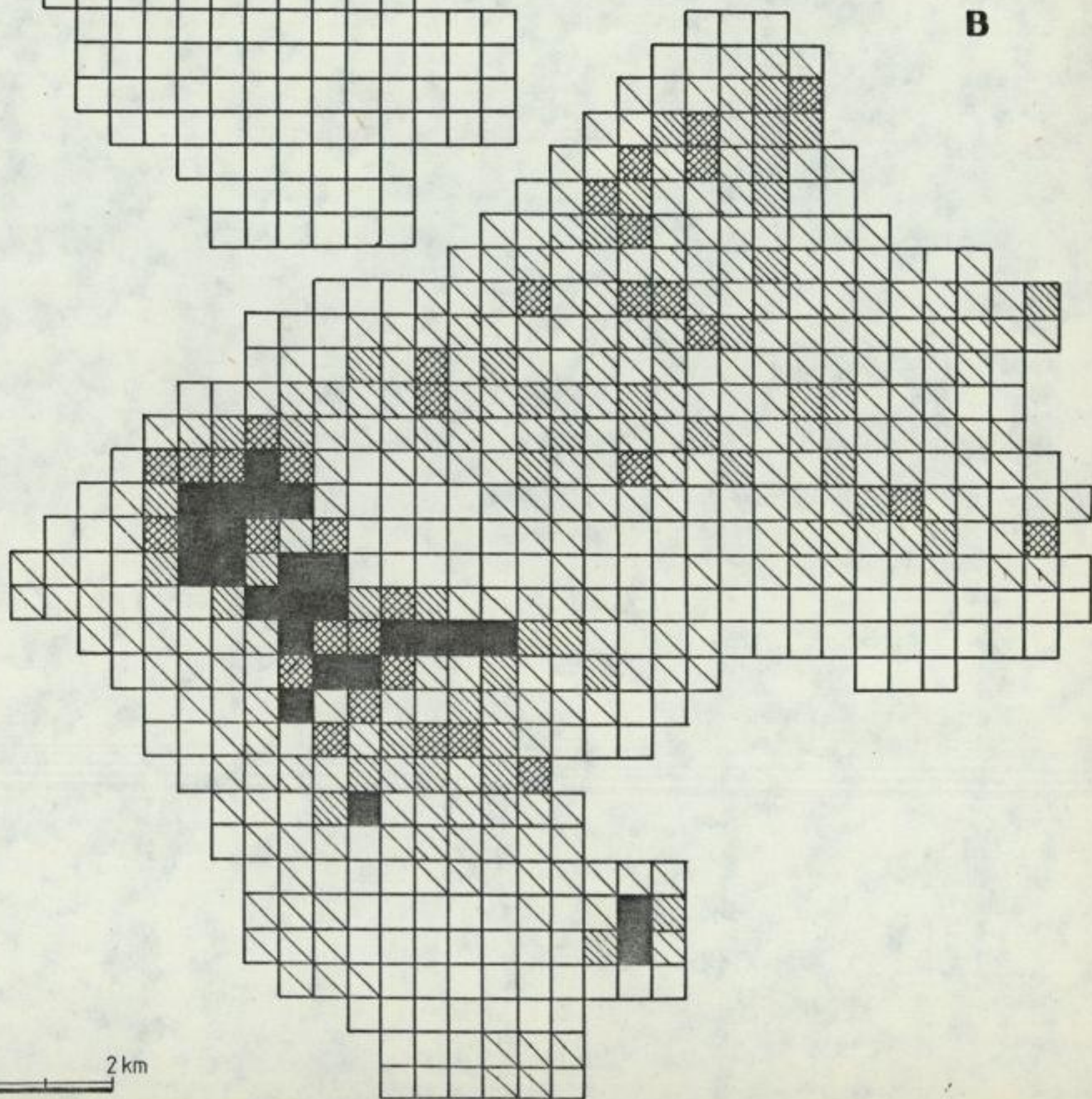
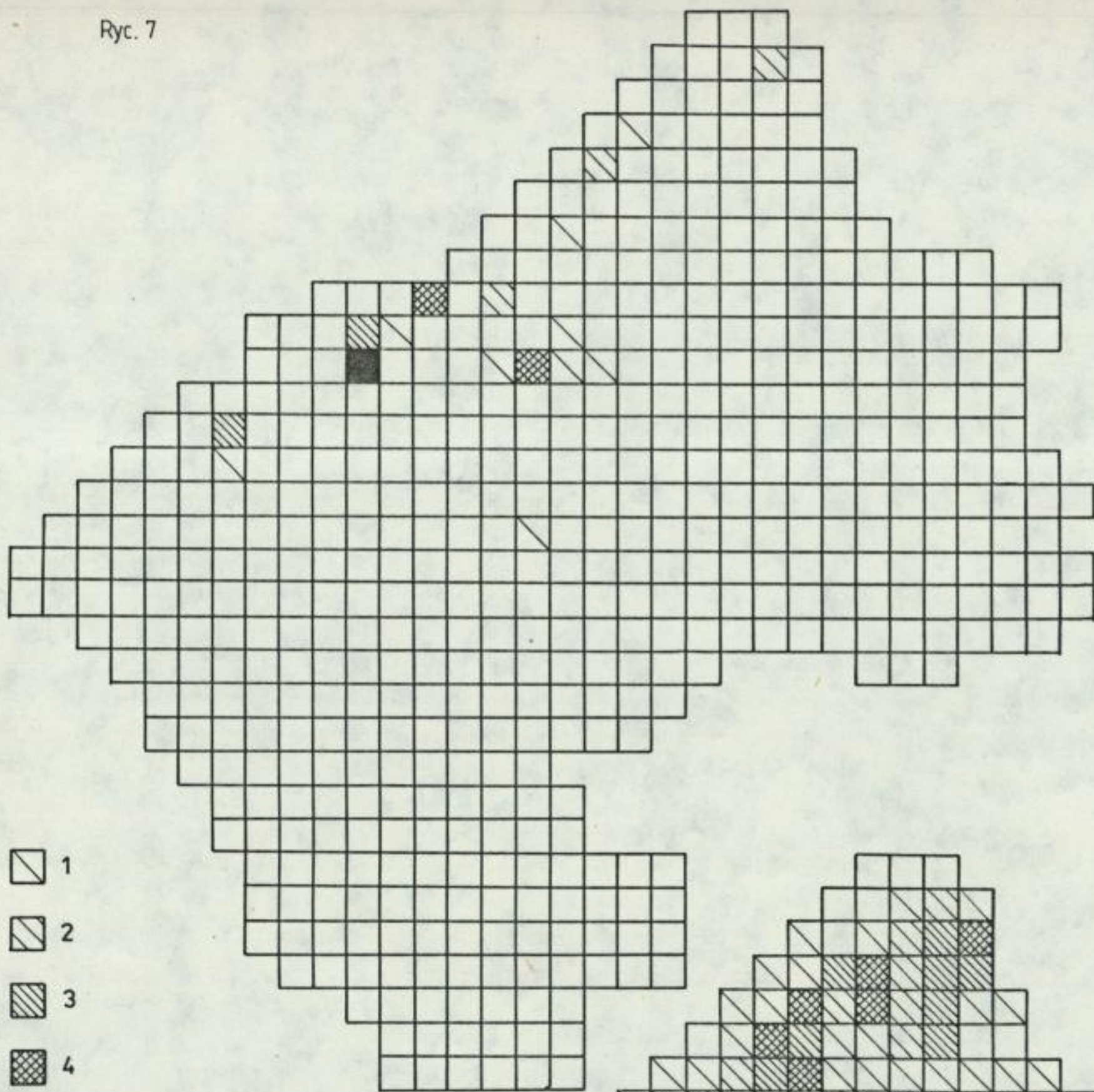
0 0.5 1.0 km

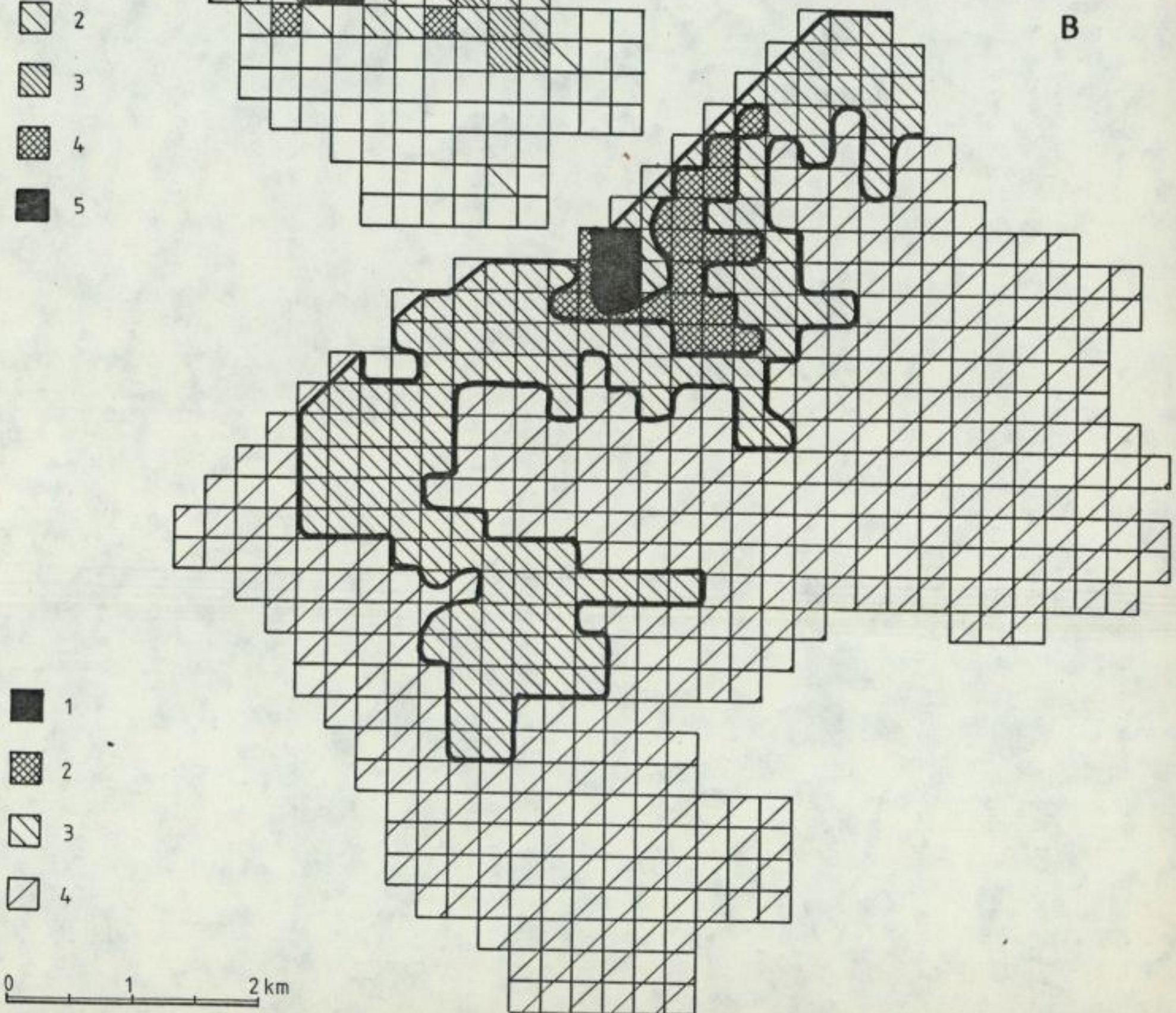
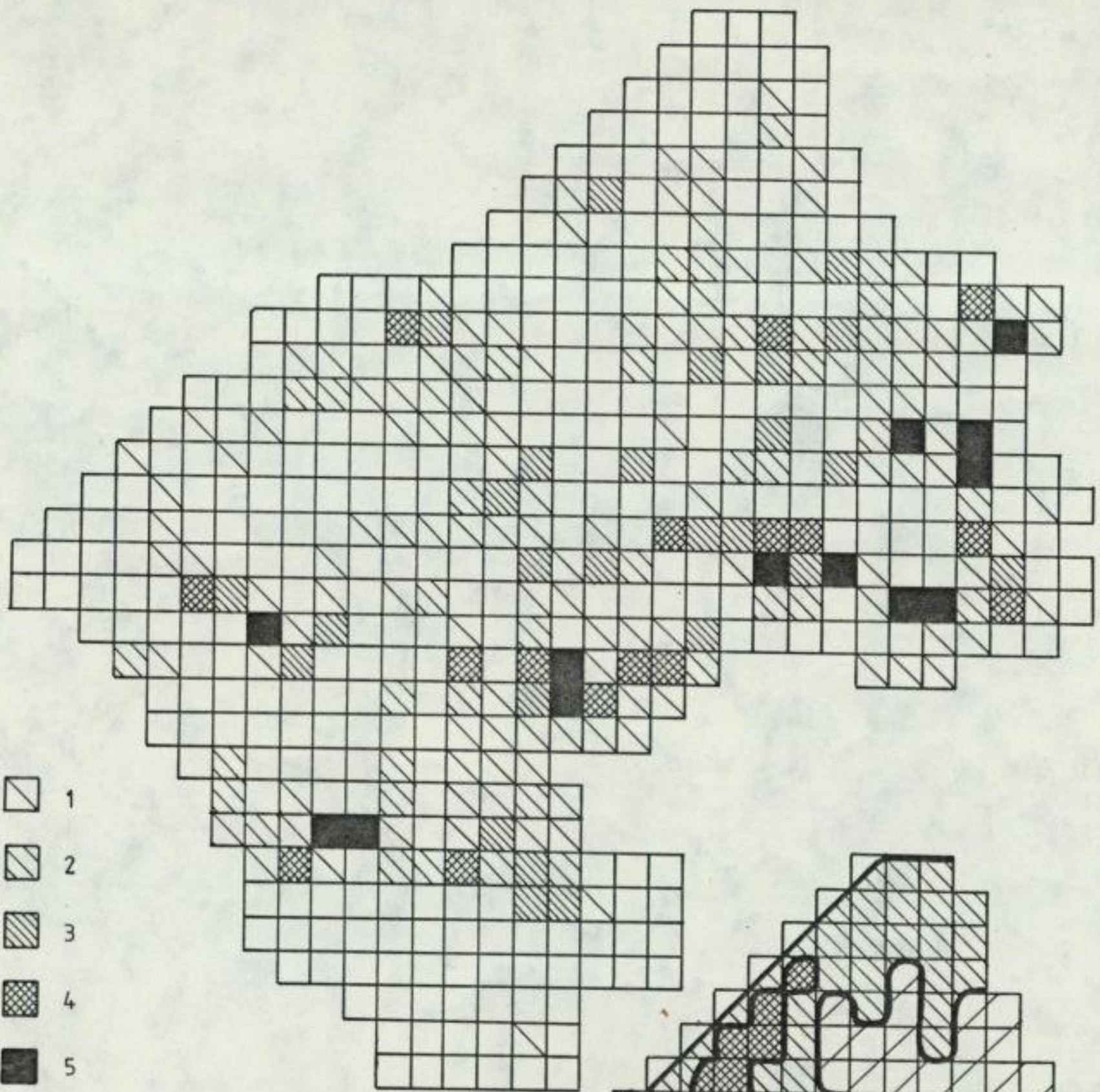

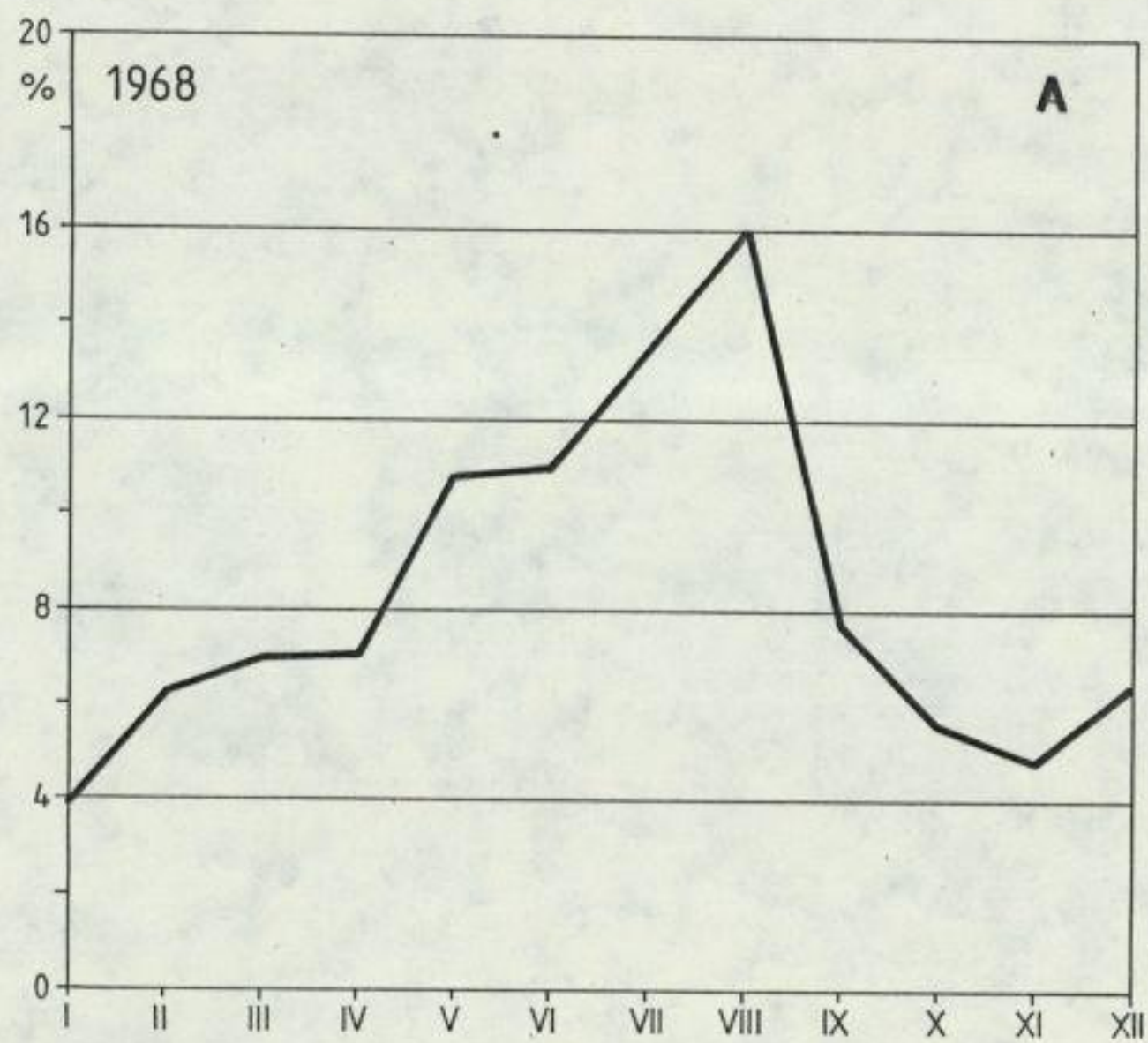
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

0 1 2 km

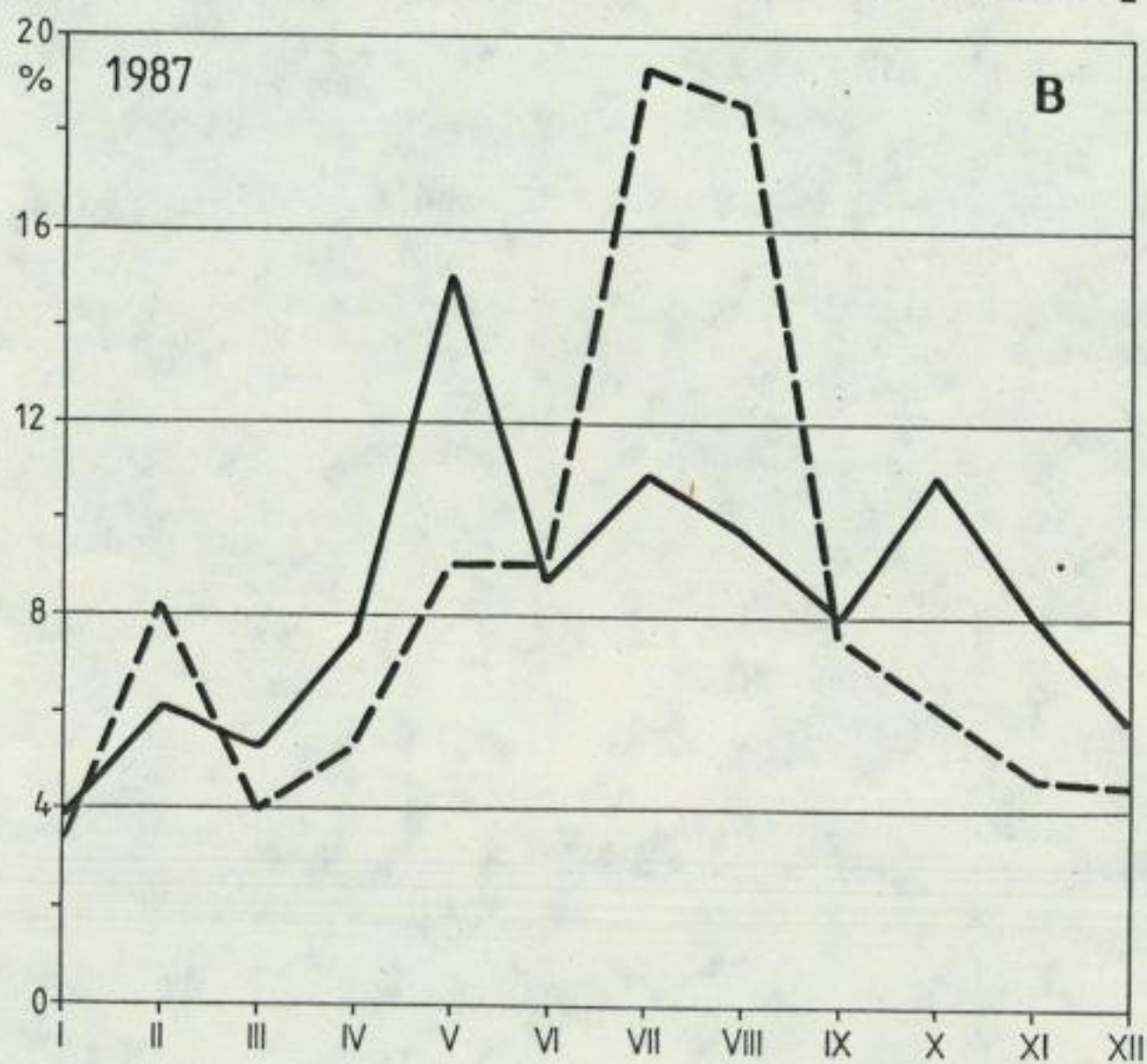

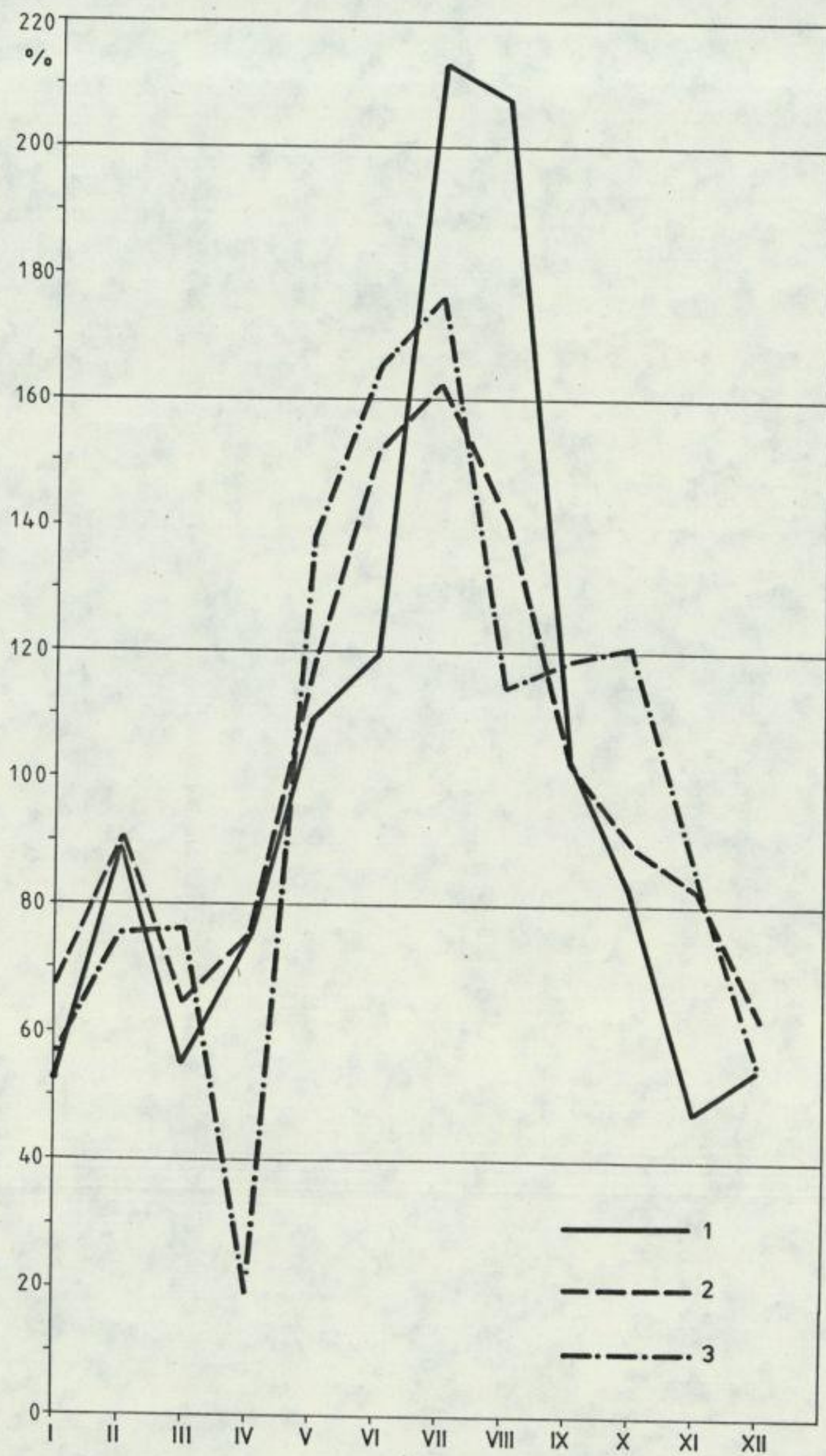
Ryc. 9

— 1
- - - 2

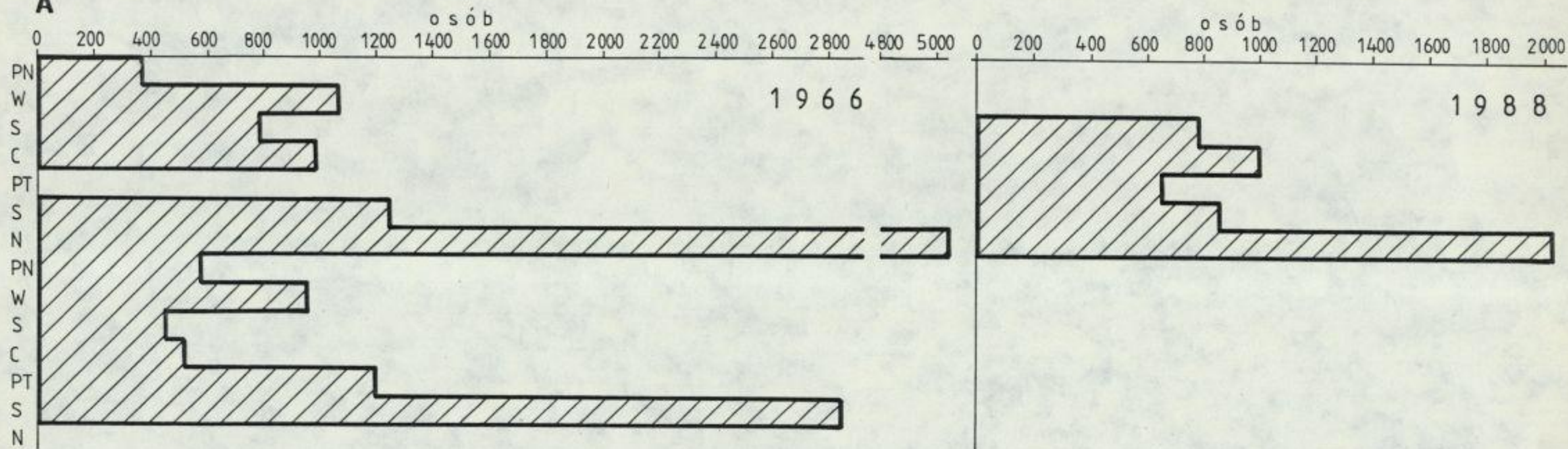

Ryc. 10

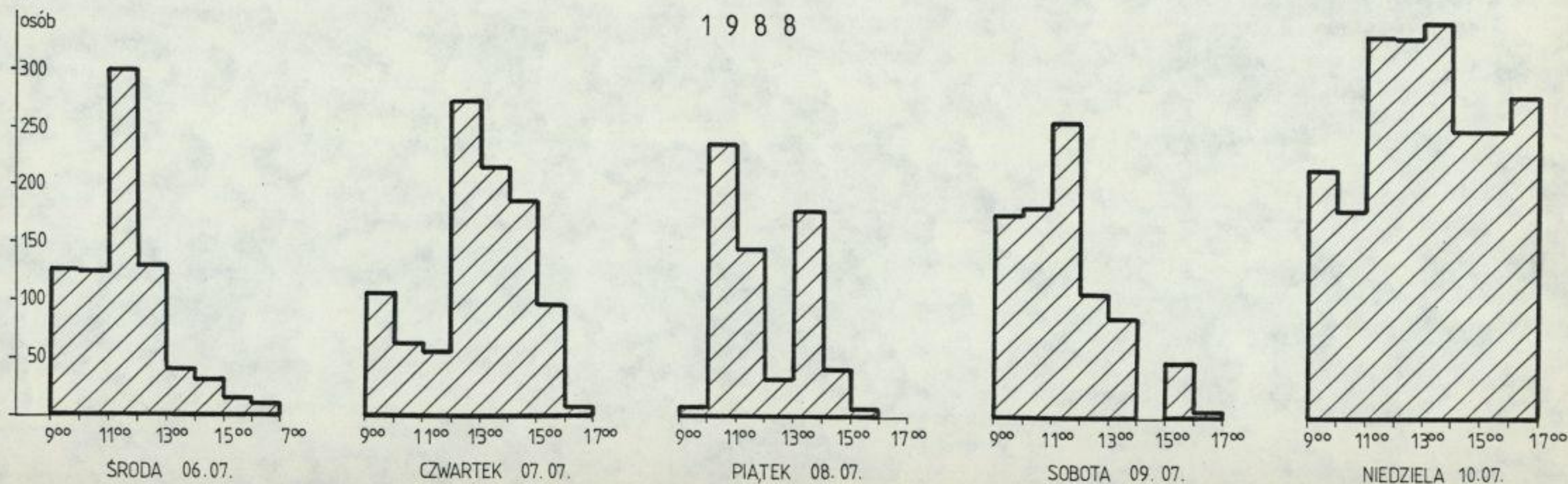

Ryc. 11

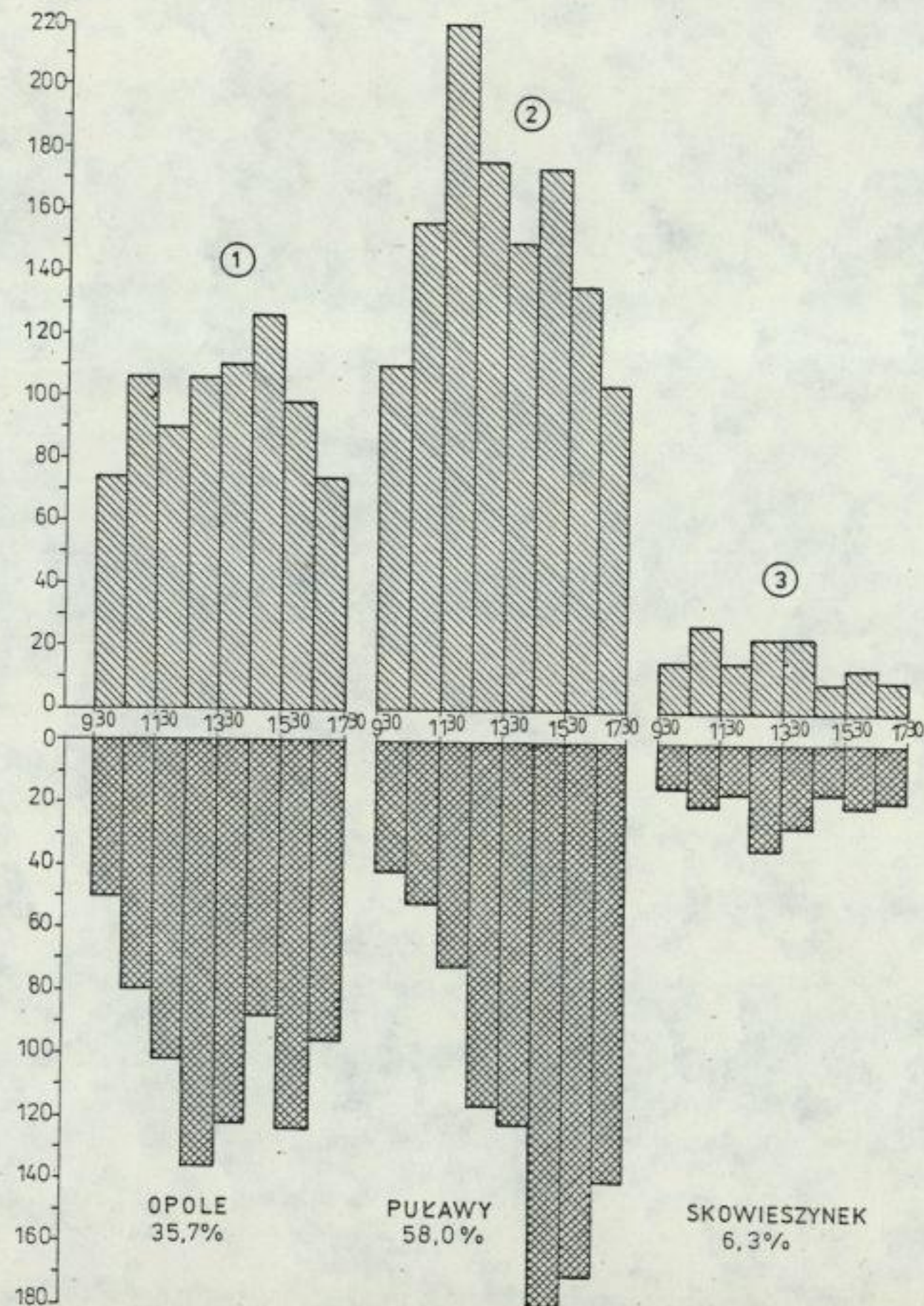
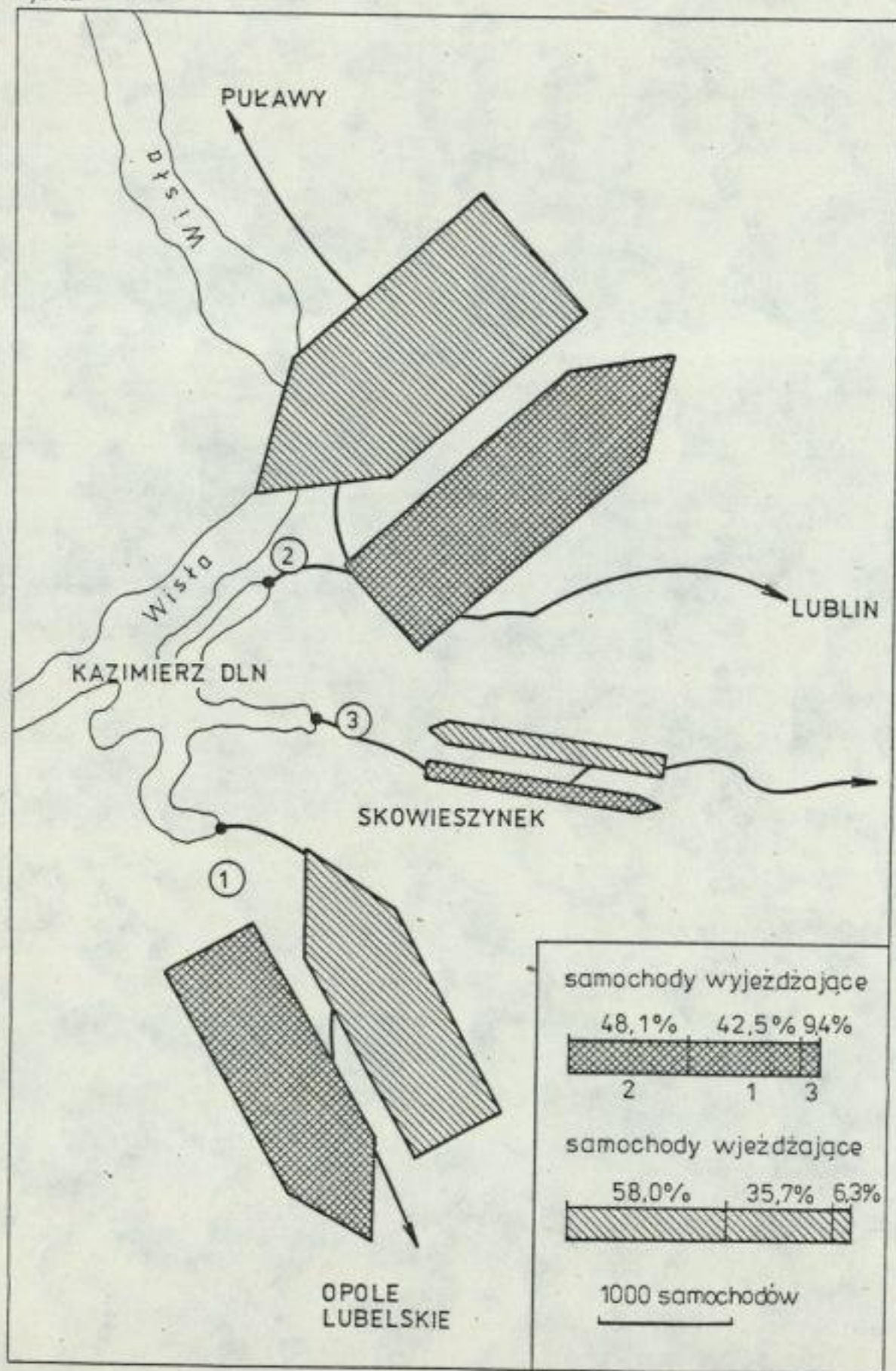
A

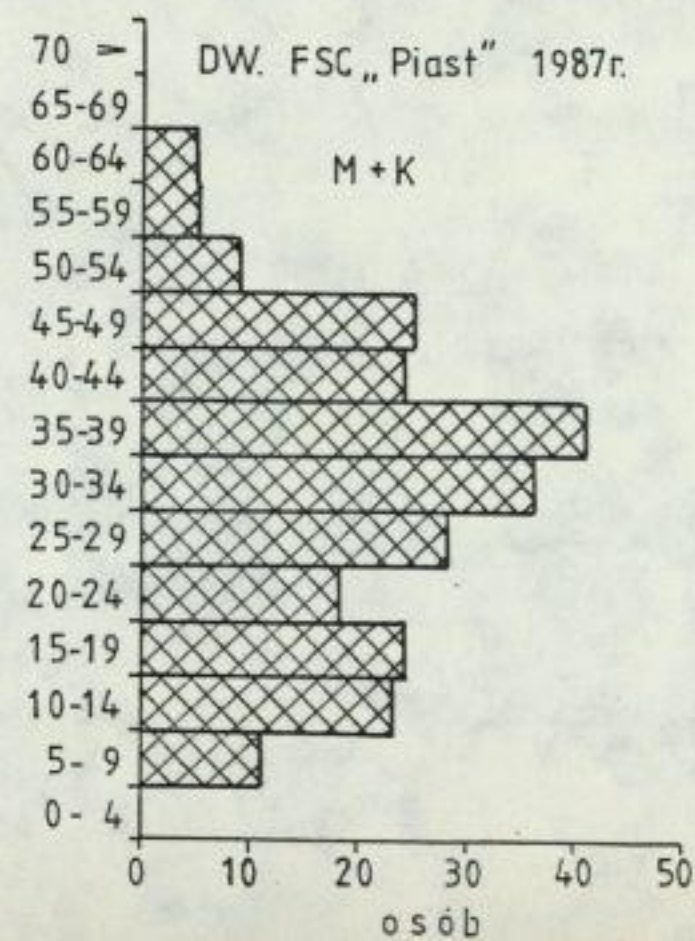
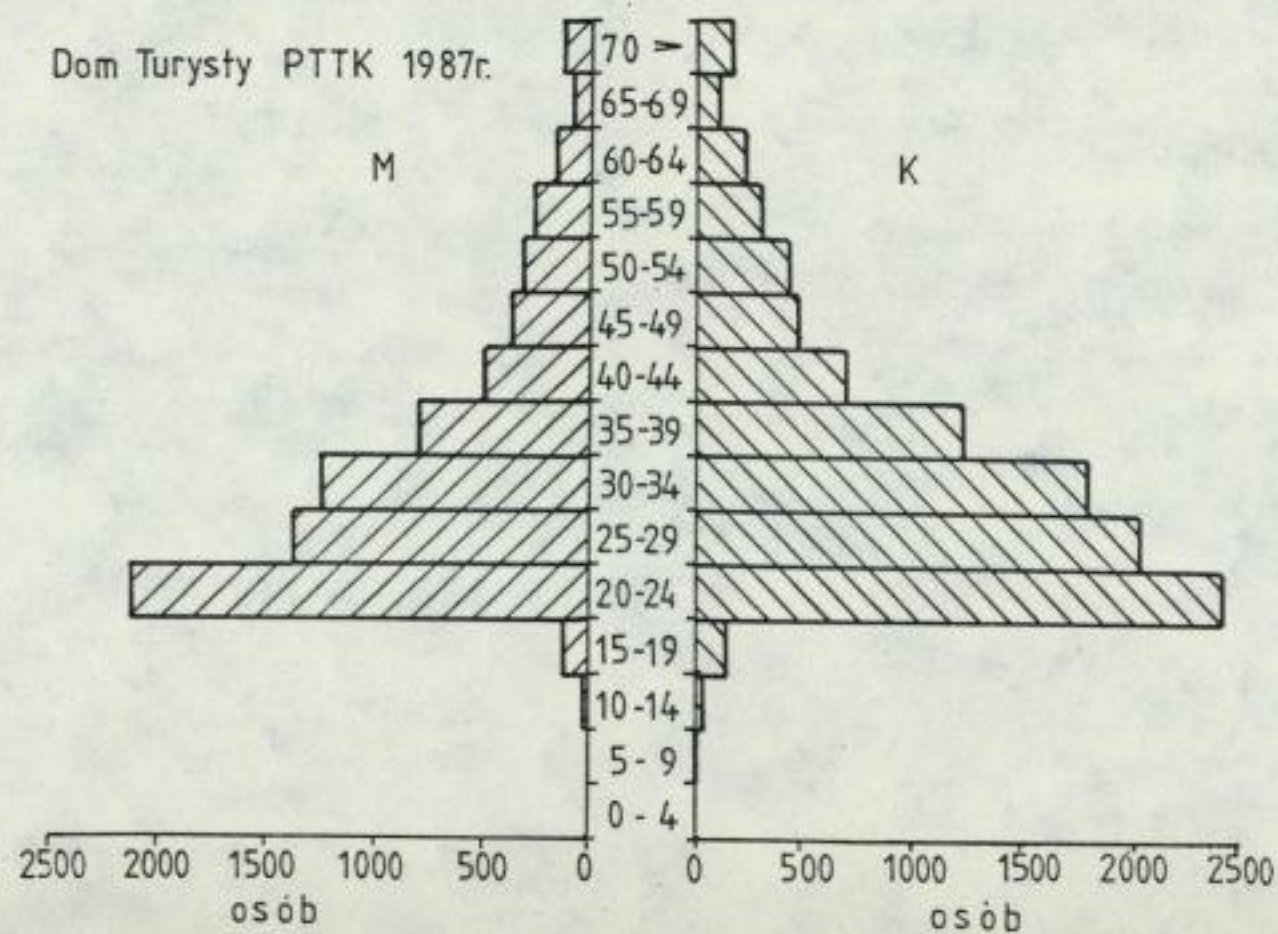
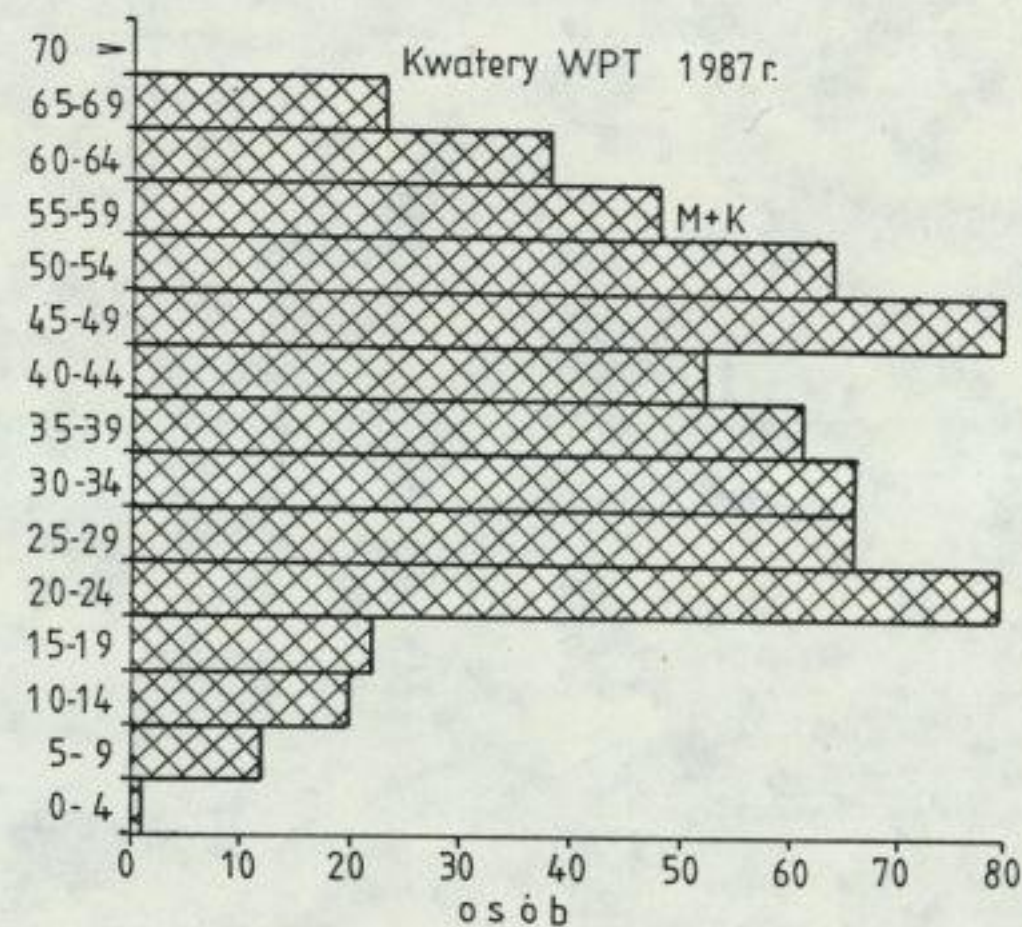
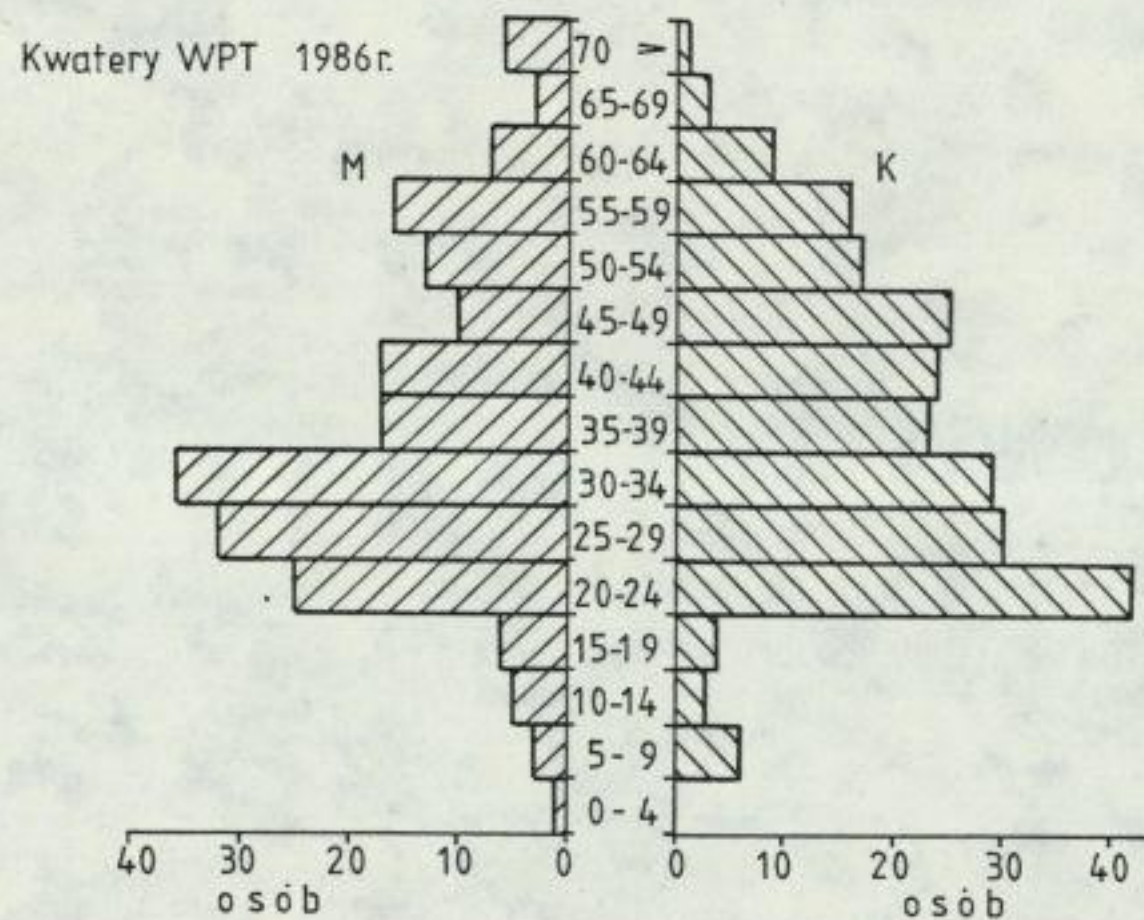
B

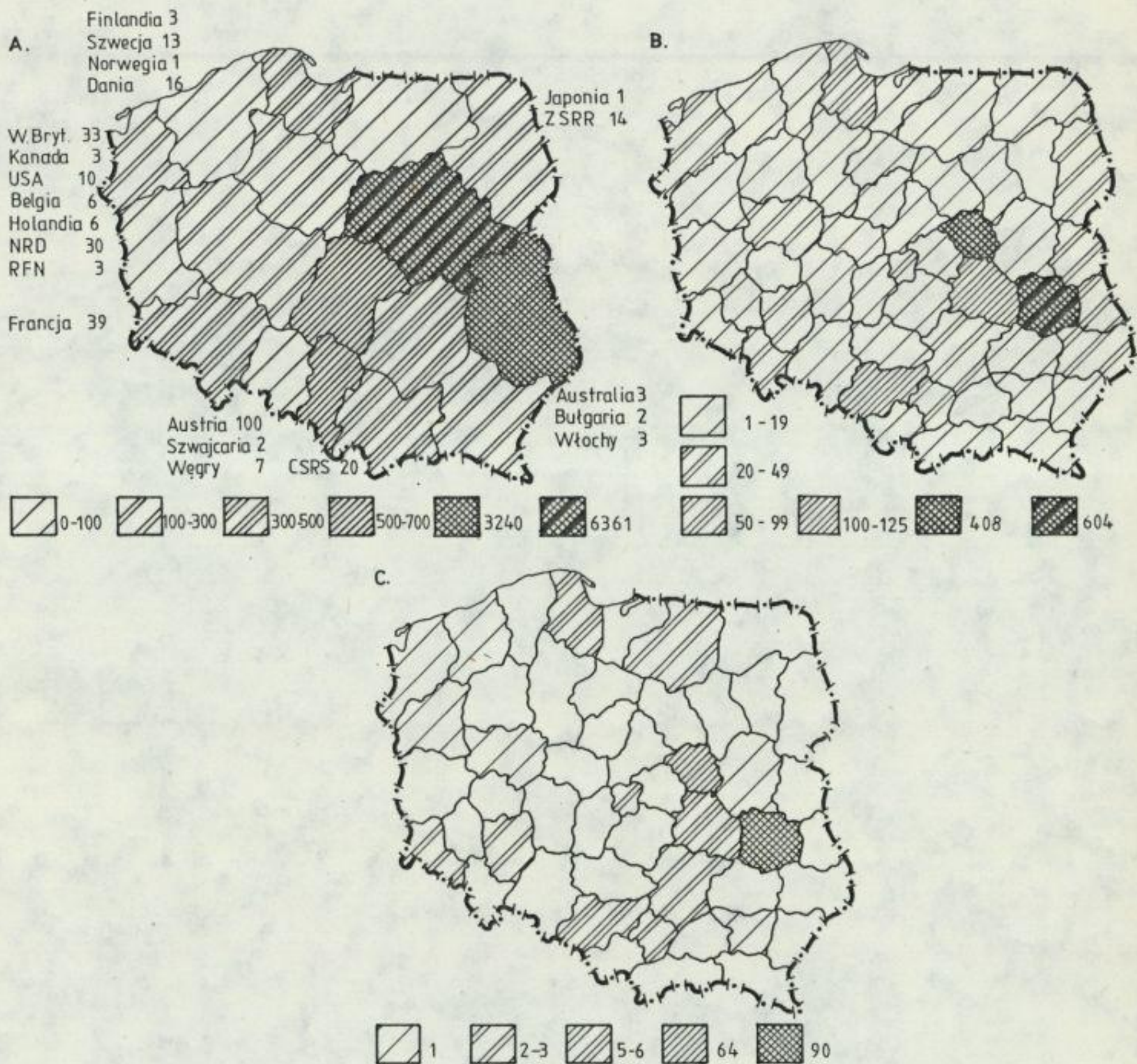
Ryc. 12

Ryc. 13

Ryc. 14

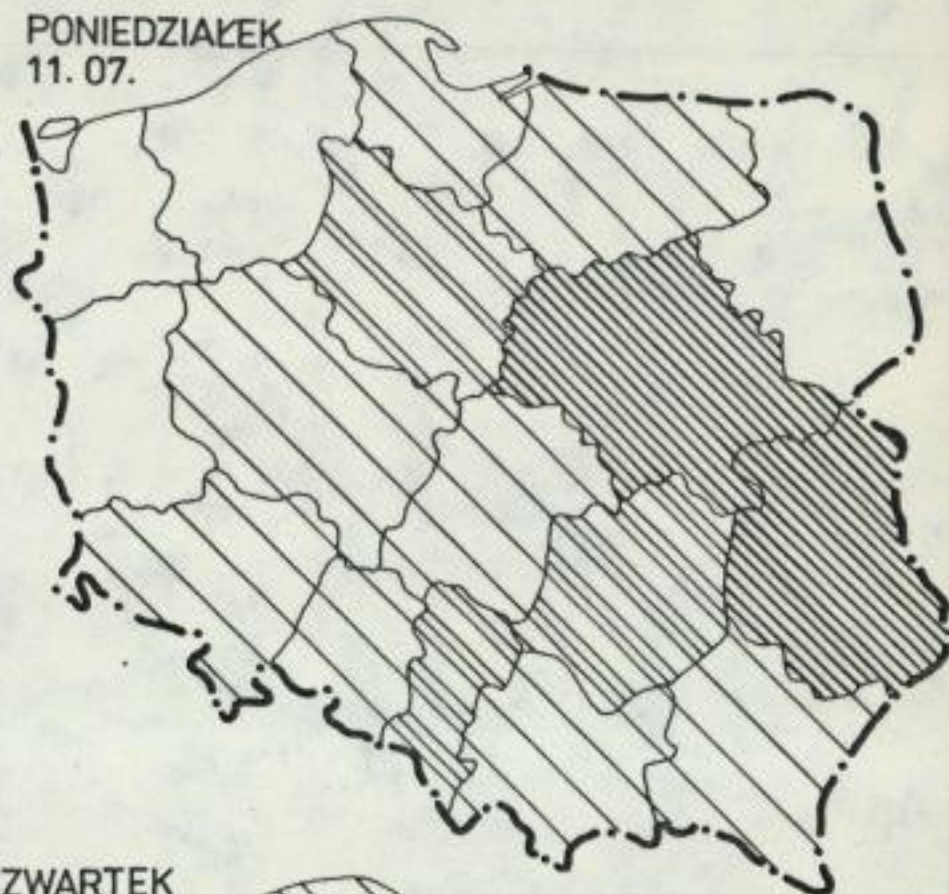

Ryc. 15

NIEDZIELA
10. 07.

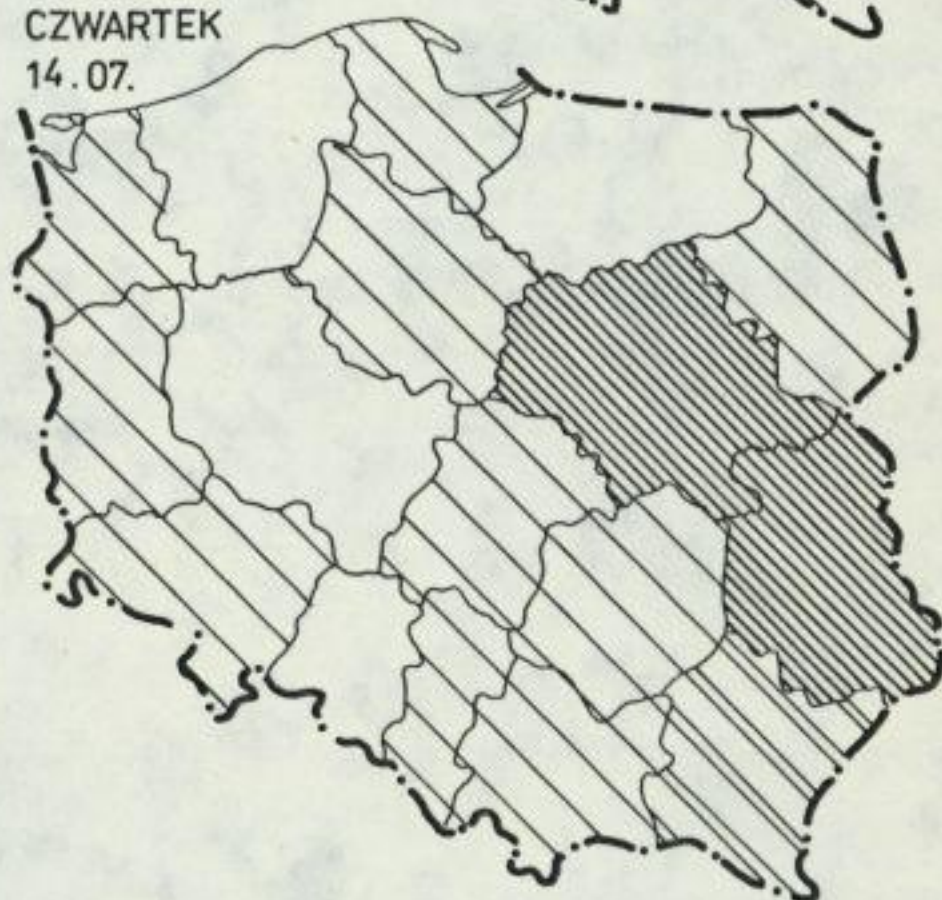
1966

PONIEDZIAŁEK
11. 07.

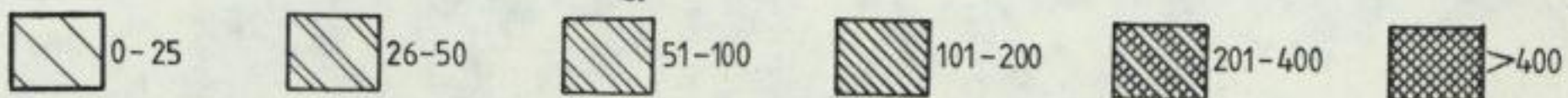
WTOREK
12. 07.

CZWARTEK
14. 07.

PIĄTEK
15. 07.

SOBOTA
16. 07.

Ryc. 16

A.

1987

B.

0 80 160 240 km

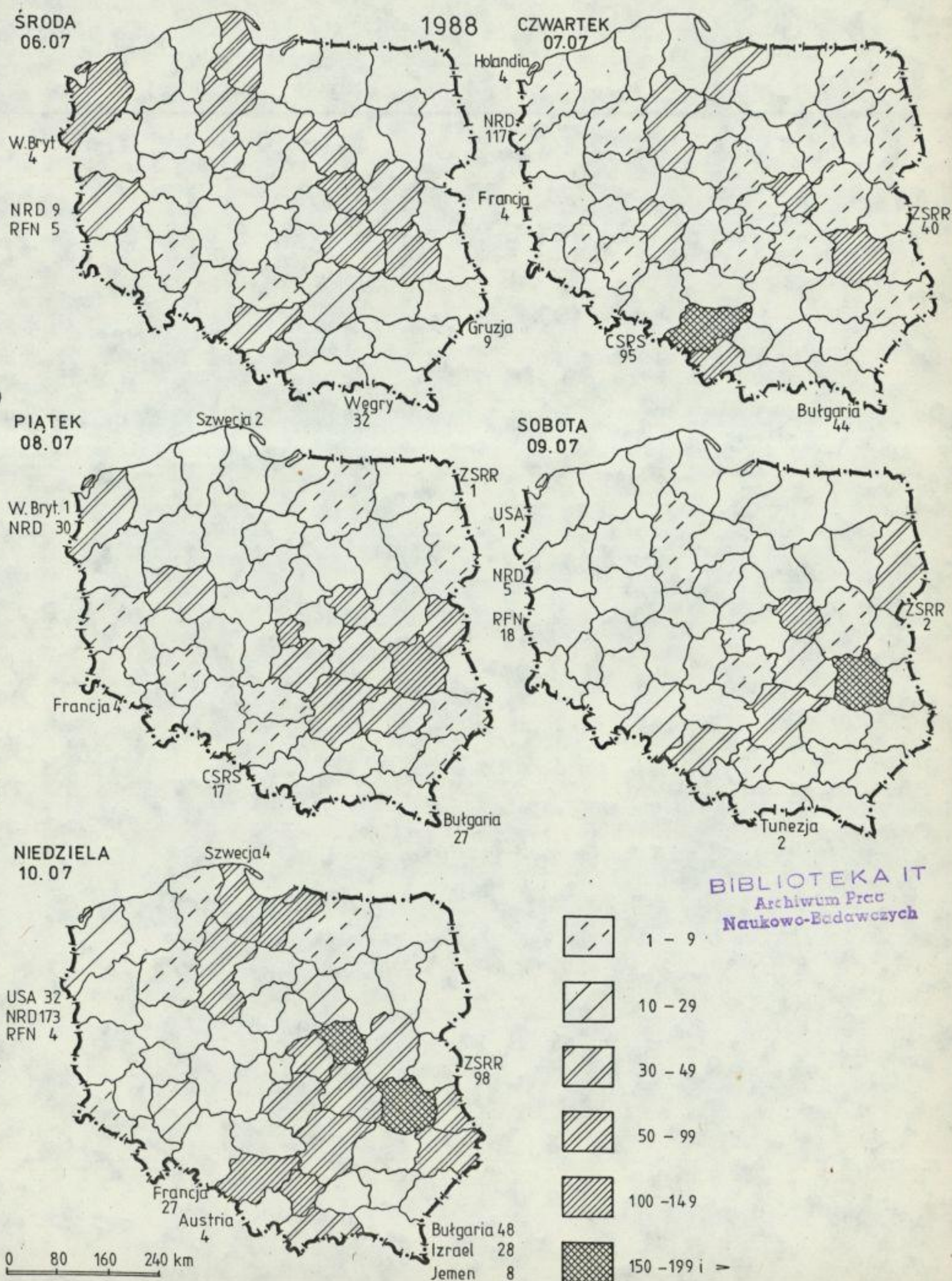
0 - 1,0%

1,01 - 2,0%

2,01 - 10,0%

10,01 - 30,0%

powyżej 30,0%

O s a d n i c t w o o f u n k c j i w y p o -
c z y n k o w e j n a p r z y k ł a d z i e
m i e j s c o w o ś c i S P A Ż A ^{*1}

Wśród jednostek osadniczych pełniących funkcje turystyczne często można spotkać takie, w których dominuje wypoczynek, rzadko jednak są to miejscowości prowadzące działalność przez cały rok. Pozytywnym przykładem miejscowości turystycznej, której podstawową funkcją jest funkcja wypoczynkowa (nie mylić z uzdrowiskową), a jej działalność z niewielkimi tylko wahaniami, trwa cały rok, jest Spaża.

Spaża jest niewielką wsią położoną w gminie Inowódz, w województwie piotrkowskim w odległości około 10 km na wschód od Tomaszowa Mazowieckiego. Leży ona przy drodze kołowej IV klasy łączącej Tomaszów Maz. z Inowódzem i dalej Spocznem. Do miejscowości doprowadzona została z Tomaszowa Maz. bocznicą kolejowa czynna obecnie tylko okresowo. Połączenia komunikacyjne z otoczeniem zapewnia dobrze zorganizowana sieć autobusów PKS, która umożliwia bezpośredni dojazd m.in. z Tomaszowa Maz. (26 połączeń), Łodzi (8), Rawy Maz. (4), Warszawy (2), Lublina (4), Radomia (3).

Miejscowość leży na wschodnim krańcu Wyżyny Łódzkiej na Wysoczyźnie Południowo - Mazowieckiej zwanej Rawską, na lewym brzegu rzeki Pilicy, w miejscu ujścia rzeki Gaci. Pilica płynie wzdłuż południowej granicy omawianego obszaru tworząc malownicze zakola.

*1 Materiał statystyczny prezentowany w tej pracy, zebrala i opracowała mgr Anita Wolaniuk

Dno doliny, a zwłaszcza dawne meandry tworzą rynnowate, zabagnione zagłębienia. Wschodnią część miejscowości przecina rzeka Śać, ze spiętrzenia której powstał zbiornik wodny o powierzchni 2,73 ha. Różnice wysokości w obrębie tej miejscowości są niewielkie i wynoszą 9 metrów. Dolina Pilicy leży na wysokości 148 m n.p.m. a część północna Spały na wysokości 157 m n.p.m.

Spała założona została na terenie lasów Puszczy Pilickiej stanowiącej do dziś jeden z największych kompleksów leśnych w Środkowej Polsce. Główny drzewostan lasów spalskich tworzy sosna pospolita zajmująca łącznie ponad 51% powierzchni. Występujący tu starodrzew dochodzi do znacznych rozmiarów, osiągając w poszczególnych egzemplarzach 80 cm średnicy i ponad 30 m wysokości. Puszczański charakter lasów otaczających Spalę zdecydował o utworzeniu w tym rejonie kilku rezerwatów przyrody, które podnoszą walory krajoznawcze miejscowości.

Lasy spalskie ze względu na wiek i skład siedliska miały charakter uzdrowiskowo - klimatyczny, który w okresie ostatnich kilkudziesięciu lat systematycznie ulega degradacji, na skutek szkodliwych wpływów zakładów chemicznych z pobliskiego Tomaszowa Mazowieckiego.

Elementem początkującym stałe osadnictwo na terenie dzisiejszej Spały był prawdopodobnie młyn wodny, którego istnienie znane jest tu jeszcze sprzed 1700 roku. Młyn ten, należący do rodziny Spaków (istnienie tej rodziny potwierdzają księgi metrykalne parafii inowłodzkiej) dał prawdopodobnie nazwę całej miejscowości. Istniał on do 1880 roku. Nie młyn jednak ani też działalność założonego później tartaku, zdecydowały o losach tej miejscowości, ale ogromne przeszerzenie leśne rozciągające się po obu brzegach Pilicy, bogate w liczne gatunki zwierząt.

Zasobność w zwierzynę lasów spalskich powodowała, iż polowali tu książęta i królowie polscy (L. Łomiński 1930), a później również monarchowie rosyjscy. Decyzji cara Aleksandra III należy przypisać powstanie na terenie dzisiejszej Spaży pierwszego dworku myśliwskiego, który dał początek powstaniu rezydencji myśliwskiej składającej się z licznych budynków przeznaczonych dla oficjalistów, służby a także ochrony kozackiej. Ostatni raz car Mikołaj II polował w Spale w 1912 roku.

Po odzyskaniu niepodległości posiadłość carska stała się letnią rezydencją prezydenta Rzeczypospolitej. Część istniejących obiektów została przebudowana, powstały również nowe. Na polecenie prezydenta S. Wojciechowskiego wybudowano tu m.in. modrzewiowy kościółek w stylu podhalańskim. Charakter rezydencjonalny Spaży powodował, iż była ona miejscowością zamkniętą a jedynie w okresie oficjalnych uroczystości (np. dożynki) przyjmowano delegacje i organizowano okolicznościowe imprezy (L. Łomiński 1925, 1930).

Po wyzwoleniu, w 1948 roku Spaża mocą decyzji ówczesnego prezydenta B. Bieruta, przekazana została powstałemu Funduszowi Wczasów Pracowniczych z przeznaczeniem na miejscowość wypoczynkową. Decyzja ta otworzyła zamkniętą do tego czasu miejscowość i rozpoczęła okres przebudowy, adaptacji i dostosowywania istniejących obiektów do nowych potrzeb. Od tego też roku można mówić o rozwoju na terenie Spaży obiektów wypoczynkowych a proces ten, z różnym natężeniem trwa nadal.

W tej krótkiej historii miejscowości - warte szczególnego podkreślenia, ze względu na swoją oryginalność, są dwa aspekty.

Pierwszy, to zadziwiająca trwałość sukcesji funkcji rezydencjonalnej szczebla państwowego, jaka związana była z tą miejscowością i to niezależnie od ^{zabarwienia} zobowiązania politycznego i ideologicznego władzy.

Budowę rezydencji (myśliwskiej) rozpoczął monarcha i okupant, car Rosji, adaptował ją dla swoich potrzeb prezydent niepodległej Polski, a w kilkadziesiąt lat później, w pobliżu Spały powstała rezydencja przywódców PZPR sprawujących władzę w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (przekazana jako obiekt wypoczynkowy w 1980 roku PLL "LOT").

Drugi, to proces przekształcania ośrodka rezydencjonalnego w jednostkę osadniczą o funkcji wypoczynkowej. Proces ten przebiega dwoma torami, poprzez adaptację istniejących wcześniej obiektów dla nowych potrzeb, oraz przez powstanie nowych, budowanych od podstaw kompleksów wypoczynkowych.

Niezależnie od obiektów wypoczynkowych Spała jest miejscowością posiadającą stałych mieszkańców, jak również określoną substancję mieszkaniową, a także infrastrukturę techniczną i gospodarczą.

Układ przestrzenny miejscowości jest mało czytelny i wskazuje na przypadkowość powstawania i brak jednolitej koncepcji planistycznej. Spała rozwija się w oparciu o dwa szlaki drogowe, główny o kierunku wschodnio-zachodnim, biegnący równolegle do biegu rzeki Pilicy, jest to droga prowadząca z Tomaszowa Maz. do Inowłodza.

Drugi, prostopadły do poprzedniego, o generalnym kierunku N-S, łączy osadę Konewka ze stacją kolejową w Jeleniu. W okolicy przecięcia się tych dwóch szlaków drogowych ukształtowała się współczesne centrum Spały. Tworzy je kompleks domów wypoczynkowych stojących w otoczeniu zieleni parkowej (klomby, alejki), wspomniany wcześniej kościółek modrzewiowy, kino i korty tenisowe. Centralną część miejscowości zamyka ulica tworząca obwodnicę na zewnątrz której znajdują się m.in. sklepy, szkoła, stacja benzynowa, część obiektów noclegowych i gastronomicznych. Część Spały otoczona wspomnianą obwodnicą to najstarsza część miejscowości, będąca pozostałością rozbudowaną i

uzupełnioną dawną rezydencją. Dominują tu ośrodki wypoczynkowe należące do FWP.

Obiekty wypoczynkowe powstające w Spale poza wspomnianym Centrum zlokalizowano wzdłuż drogi prowadzącej do Inowłódza na wschód od rzeki Gaci. Po stronie północnej od tej drogi na terenach leśnych powstały m.in. ośrodek ZHP i Centralny Ośrodek Sportu.

Na terenie Spały znajduje się 21 budynków mieszkalnych wzniesionych głównie w latach 1900-1940 i często zaadaptowanych dla celów mieszkaniowych. Zabudowa ta przemieszana jest z budownictwem wypoczynkowym i nie tworzy wyraźnej dzielnicy czy osiedla mieszkaniowego.

Obok wymienionych wcześniej obiektów (kino, sklepy, stacja benzynowa) na terenie Spały znajdują się również biblioteka, punkt lekarski i apteczny, bar, kawiarnie, straż pożarna, pralnia, place zabaw i gier, otwarty basen kąpielowy a także Gminna Szkoła Zbiorcza z Internatem Liceum Sportowego w Tomaszowie Mazowieckim oraz przedszkole.

W zakresie infrastruktury technicznej miejscowość wyposażona jest w sieć wodociągową z ujęcia w głębinie oraz kanalizację deszczową. Kanalizację sanitarną posiadają jedynie obiekty FWP oraz COS, ścieki odprowadzane są do rzeki Gaci po uprzednim oczyszczeniu.

Miejscowość ogrzewana jest przez dziewięć lokalnych kotłowni, co powoduje znaczne zanieczyszczenie atmosfery.

Na terenie Spały prowadzona jest również działalność gospodarcza. Istnieje tu duże szklarniowe gospodarstwo ogrodnicze (FWP) o pow. 5,6 ha, które powstało w latach 1930-58. FWP prowadzi również tuczarnię, ogród i bazę transportu. Na terenie miejscowości istnieje Baza Remontowo - Budowlana, młyn gospodarczy a także PGR gospodarujący na powierzchni 140 ha użytków rolnych. PGR Spała specjalizuje się w hodowli bukatów.

Spałę zamieszkuje 419 stałych mieszkańców (31.VIII.1986 r.), wśród których przeważają kobiety (224). Na 100 statystycznych mężczyzn przypada tu aż 115 kobiet. Analiza struktury wieku stałych mieszkańców wskazuje na proces starzenia się ludności Spały. Ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowi zaledwie 26,0% ogółu mieszkańców, a w wieku poprodukcyjnym aż 18,9% (S. Przybyłowska 1987). Niewielki udział młodzieży, zwłaszcza płci męskiej, wyraźnie wskazuje na małą atrakcyjność miejsc pracy jakimi dysponuje Spała, co powoduje emigracja młodych mieszkańców do innych miast i regionów kraju.

Z ogólnej liczby 231 osób (55,1%) w wieku zdolności do pracy, pracuje zawodowo aż 204 mieszkańców Spały, co wskazuje na bardzo wysoką aktywność zawodową (88,3%).

Znaczna część mieszkańców Spały pracuje na miejscu znajdując zatrudnienie w ośrodkach wypoczynkowych (48,5% pracujących zawodowo), głównie w FWP, COS i PKP, rolnictwie i Leśnictwie (18,1%), a także w miejscowych usługach (10,3%). Niewielka tylko liczba osób stanowiąca 22,5% wszystkich pracujących zawodowo mieszkańców Spały wyjeżdża do pracy do innych miejscowości. Najczęściej jest to pobliski Tomaszów Mazowiecki oraz również blisko położony Inowódz.

Spała jest miejscem zatrudnienia nie tylko dla własnych mieszkańców ale również dla osób mieszkających w pobliskich wsiach oraz w Tomaszowie Mazowieckim. Stałe zatrudnienie w trzech ośrodkach wypoczynkowych czynnych cały rok (FWP, COS, PKP) wynosiło w 1986 roku - 364 osoby, z czego 258 (71%) dojeżdżało codziennie do pracy spoza tej miejscowości.

Reasumując, można dość jednoznacznie wskazać na uwagunkowania rozwoju turystyki na terenie Spały.

Dogodne warunki naturalne a zwłaszcza bogactwo zwierzyny łowne;

legły u podstaw pra-genezy dzisiejszej funkcji turystycznej, którą wywodzi się w prostej linii z rezydencji myśliwskiej. To zadziwiające dziedzictwo przeszłości, o czym wspomniano wcześniej, a nade wszystko reńoma miejsca wypoczynku carów i prezydentów było ważnym uwarunkowaniem, natury historyczno - psychologicznej, które wpłynęło na rozwój funkcji turystycznej na terenie Spały.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż współcześnie, część z tych pierwotnych uwarunkowań uległa degradacji, dotyczy to zwłaszcza walorów środowiska naturalnego, które nie tylko przestało pełnić pierwotną funkcję (tereny myśliwskie), ale uległo daleko idącemu zniszczeniu: głównie na skutek działalności gospodarczej rozwijającego się w pobliżu Tomaszowa Mazowieckiego (zanieczyszczenie wód rzeki Pilicy oraz atmosfery).

Tak więc atrakcyjność turystyczną współczesna Spała zawdzięcza głównie dziedzictwu przeszłości, które podtrzymywane jest walorami przyrodniczymi a zwłaszcza środowiskiem leśnym, stanowiącym największą atrakcję dla wypoczywających tu osób.

Spała pozbawiona jest liczących się walorów antropogenicznych, a obiekty, które mogą pretendować do tego miana (kościółek modrzewiowy, posąg żubra, Dom Pamięci Walk i Męczeństwa Leśników i Drzewiarzy Polskich, pomnik ten czci drzewiarzy i leśników walczących z okupantem, oraz pomnik myśliwski - grzybek) mają charakter krajoznawczy.

Sygnalizowane walory turystyczne Spały determinują charakter wypoczynku, a co za tym idzie wpływają na strukturę wypoczywających tu osób.

Z a g o s p o d a r o w a n i e t u r y s t y c z n e :

Na terenie Spały w 1987 roku działalność wypoczynkową prowadziło łącznie 10 ośrodków różnej skali i standardu, dysponujących

w okresie letnim 1568 miejscami noclegowymi. Liczba miejsc noclegowych dostępna w okresie całego roku jest znacznie mniejsza (1017 miejsc - 65%) dysponują bowiem nimi tylko trzy ośrodki wypoczynkowe: FWP, PKP i COS.

Największym ośrodkiem wypoczynkowym, a zarazem nominalnym gospodarzem Spały jest Fundusz Wczasów Pracowniczych (FWP). Jak już wspomniano powstał on w 1948 roku w przekazanych przez ówczesnego Prezydenta PRL B. Bieruta obiektach przedwojennej letniej rezydencji prezydentów RP. Współcześnie ośrodek FWP dysponuje 7 domami mieszkalnymi o łącznej liczbie 755 miejsc. Domy te różnią się tak pod względem wieku jak również liczby miejsc i standardu (I lub II kategorii). Najstarsze z nich "Rogacz" (63 miejsca) oraz "Dzik" (129 miejsc) pochodzą z czasów carskich, wybudowane zostały kolejno w 1900 i 1910 roku. Dalsze dwa: "Łoś" (165 miejsc) i "Żubr" (157 miejsc) powstały w 1940 roku, a pozostałe trzy: "Żbik" (76 miejsc), "Ryś" (85 miejsc) i "Miś" (80 miejsc) w ostatnim dziesięcioleciu (kolejno w latach: 1977, 1978 i 1982 roku). Ośrodek FWP czynny jest przez cały rok zatrudniając łącznie 215 osób (w tym 11 na 1/2 etatu) z czego aż 124 osoby dojeżdżają do pracy spoza Spały.

FWP obok domów mieszkalnych dysponuje również na terenie Spały bazą gastronomiczną na którą składa się jadalnia z 600 miejscami konsumpcyjnymi, oraz dwie kawiarnie "Piekiełko" (40 miejsc) i "Pod Krasnoludkami" (80 miejsc).

Drugim, pod względem wielkości stałej bazy noclegowej jest Centralny Ośrodek Sportu (COS), który powstał jako jeden z kilku ośrodków w kraju z zadaniem umożliwienia przygotowania kondycyjnego różnych grup sportowców. W okresach zmniejszonego użytkowania przez sportowców odbywają się tu konferencje, seminaria itp.

COS dysponuje dwoma hotelami "Domont" (60 miejsc) wybudowany w 1978 roku oraz "Junior" (102 miejsca) - 1985 rok, a także pawilonem

hotelowym z 1958 roku posiadającym 27 miejsc. Ośrodek posiada również własną bazę gastronomiczną (stołówka, kawiarnia). CO3 posiada bardzo dobre wyposażenie treningowe, znajduje się tu leśny stadion z bieżnią tartanową, nowoczesna hala sportowa, kryta bieżnia, sauna wolno stojąca. Obiekty CO3-u, a zwłaszcza treningi przebywających tu sportowców obserwowane są często przez wypoczywających w Spale turystów i stanowią jedną z nielicznych atrakcji tej miejscowości. W Centralnym Ośrodku Sportowym zatrudnionych jest 129 pracowników, z czego tylko 8 osób to mieszkańcy Spały.

Trzecim, czynnym cały rok obiektem wypoczynkowym jest ośrodek wczasowy PKP. Powstał on w 1961 roku jako baza kolonijna czynna sezonowo i dopiero po remoncie w 1985 roku oraz dobudowaniu piętra w 1986 r. funkcjonuje jako obiekt wczasów rodzinnych. Ośrodek ten dysponuje 73 miejscami noclegowymi oraz stołówką na 100 miejsc konsumpcyjnych.

Pozostałe obiekty wypoczynkowe Spały mają charakter sezonowy, dysponując domkami campingowymi lub zaadaptowanym na sezon pomieszczeniami szkolnymi. Są to:

Ośrodek wczasów rodzinnych "Sosenka", którego właścicielami są Łódzkie Przedsiębiorstwo Przemysłu Drzewnego, Okręgowe Przedsiębiorstwo Surowców Wtórnych, Zakłady Sklejek w Radomsku i Zakłady Meblowe w Piotrkowie. Ośrodek powstał w 1962 r., dysponuje 26 domkami campingowymi o 130 miejscach. Czynny jest sezonowo od 1 lipca do 30 sierpnia.

Obiekt wypoczynkowy ZNP, należy do Ośrodka Usług Pedagogicznych i Socjalnych w Łodzi. Powstał w 1966 roku i składa się z 12 domków campingowych i 4 pawilonów, łącznie 65 miejsc noclegowych. Czynny tylko w okresie wakacji letnich (1.07-31.08).

Ośrodek Wypoczynkowy Zakładu Energetycznego w Łodzi usytuowany jest na terenach leśnych i składa się z 8 dwuosobowych domków cam-

pingowych (łącznie 16 miejsc). Czynny od 1 czerwca do 30 września.

Podobny standard reprezentuje ośrodek "Budowlani" należący do Przedsiębiorstwa Transportowo - Sprzętowego Budownictwa "Transbud" w Łodzi. Dysponuje on 5 domkami campingowymi o łącznej liczbie 20 miejsc noclegowych.

Pozostałe ośrodki mają inny charakter.

Ośrodek obozowy Komendy Chorągwi Skierniewickiej ZHP powstał w 1966 roku staraniem Rady Przyjaciół Harcerstwa z Rawy Mazowieckiej. Dysponuje on 10 domkami campingowymi oraz polem namiotowym, łącznie na 220 miejsc noclegowych. Czynny jest tylko w sezonie obozowym, to znaczy w lipcu i sierpniu.

W sezonie wakacyjnym uruchomiony jest również w pomieszczeniach miejscowej Szkoły Podstawowej oraz internacie Liceum Ogólnokształcącego z Tomaszowa Maz. - Ośrodek kolonijny Zakładów Usług i Obiektów Socjalnych w Łodzi. Łącznie obiekty te dysponują 100 miejscami noclegowymi i odpowiednim zapleczem gastronomicznym.

Podsumowując, stwierdzić można, iż baza noclegowa ośrodków wypoczynkowych zlokalizowanych na terenie Spały posiada bardzo zróżnicowany standard. Ośrodki stałe, czynne cały rok dysponują obiektami na dobrym a w przypadku np. hotelu "Junior" na terenie COS, bardzo dobrymi warunkami, ośrodki sezonowe, dysponujące głównie domkami campingowymi, oferują bardziej "spartańskie" warunki wypoczynku.

Obok obiektów noclegowych i gastronomicznych infrastrukturę turystyczną tworzą na terenie Spały urządzenia i obiekty świadczące usługi kulturalne, sportowe, socjalne i inne. W Spale znajduje się kino "Wczasowe", biblioteka, ośrodek sportów wodnych, przystań kajakowa, wypożyczalnia sprzętu sportowego - turystycznego, ogródek jordanowski, kort tenisowy, boiska sportowe, sala bilar-dowa, posterunek MO, punkt apteczny i ambulatoryjny, gabinet sto-

matologiczny, urząd pocztowo - komunikacyjny. W Spale kończy się również główny szlak turystyczny Ziemi Piotrkowskiej - "Szlak Partyzancki".

C h a r a k t e r y s t y k a r u c h u t u r y s t y c z n e g o

Szczegółowe badania przeprowadzone we wszystkich obiektach noclegowych Spały, w okresie od września 1986 do sierpnia 1987 r., wykazały, iż w ciągu roku kalendarzowego wypoczywało na terenie tej miejscowości 20177 osób (tabela nr 1). Głównymi organizatorami tego wypoczynku były trzy ośrodki, które ze względu na swoje zagospodarowanie i standard czynne są cały rok. W ośrodkach FWP, COS, PKP wypoczywało łącznie w badanym okresie aż 94,3% wszystkich zarejestrowanych osób. Prawdziwym potentatem w organizacji wypoczynku na terenie Spały jest Fundusz Wczasów Pracowniczych, w obiektach którego wypoczywało blisko 56% (55,8%) wszystkich wczasowiczów. Na drugim miejscu znajduje się COS (33,9%) a na trzecim ośrodek PKP (4,6%). Pozostałe siedem obiektów łącznie, przyjęły w badanym okresie zaledwie 1132 osoby czyli 5,7% wszystkich wypoczywających na terenie Spały.

Porównując ilość miejsc noclegowych z liczbą wypoczywających w ciągu roku osób, otrzymujemy statystyczny wskaźnik obrazujący liczbę osób przypadających na jedno miejsce noclegowe (jedno łóżko) w badanej miejscowości.

Wskaźnik ten wyliczony dla wszystkich ośrodków łącznie wynosi w Spale 12,9 osoby na każde miejsce noclegowe i wskazuje na wypoczynkowy charakter tej miejscowości.

Bardziej szczegółowa analiza tego wskaźnika pokazuje jednak jego duże zróżnicowanie zarówno pomiędzy ośrodkami czynnymi przez cały rok a ośrodkami sezonowymi, jak również w obrębie każdej z grup ośrodków.

Ośrodki czynne tylko sezonowo (dwa lub trzy miesiące) uzyskały wskaźniki od 1,0 ("Sosenka") do 6,6 ("Energetyk"), co świadczy o dość długich pobytach (2 tygodnie i więcej) wypoczywających tu osób.

Znacznie większe zróżnicowanie przyjmuje omawiany wskaźnik w grupie ośrodków czynnych cały rok, kształtuje się on bowiem od 12,8 w przypadku ośrodka PKP po 36,2 w COS. W obiektach FWP wynosi on 14,9 i jest zbliżony do średniego dla całej miejscowości. Wskaźniki ośrodków FWP oraz PKP świadczą o długich, 2 - tygodniowych pobytach wypoczywających tu osób, wskaźnik wyliczony dla COS pokazuje dużą rotację gości przebywających w tym ośrodku, co potwierdza inny, niż wypoczynkowy jego charakter. Obiekty COS wykorzystywane są nie tylko przez sportowców przebywających tu na zgrupowaniach i obozach kondycyjnych ale często jako miejsca konferencji, seminariów czy spotkań zawodowych.

Charakter miejscowości turystycznej ^{określić} można m.in. poprzez analizę sezonowości ruchu turystycznego. Rozkład czasowy (wg miesięcy) liczby wypoczywających wskazuje, iż Spała jest miejscowością o stosunkowo niewielkich wahaniami ruchu turystycznego. Różnica pomiędzy miesiącem o najmniejszej liczbie wypoczywających (styczeń - 2,7% ogółu wypoczywających w ciągu roku) i największej (lipiec - 13,3%) wynosi 10,6 punkta, z tym jednak, iż tylko przez trzy miesiące w roku (styczeń, marzec i listopad) udział wypoczywających mniejszy jest od 7 punktów. Tak, więc, o ile można, w przypadku Spały, mówić o sezonie wypoczynkowym to trwa on tu bez przerwy od kwietnia do października (7 miesięcy) oraz w grudniu i lutym. Szczególne natężenie wypoczywających przypada w Spale na cztery miesiące (od maja do sierpnia), kiedy to przebywa na terenie tej miejscowości 46,7% ogólnej liczby wypoczywających tu w ciągu roku osób. Z tym jednak iż udział najbardziej atrakcyjnego dla wypoczynku miesiąca - lipca jest wprawdzie największy w skali roku ale proporcjonalnie niewielki (13,3% wszyst-

kich wypoczywających w ciągu całego roku).

Zwiększona liczba wypoczywających, w okresie czterech miesięcy letnich (maj - sierpień) związana jest z działalnością wymienionych wcześniej ośrodków sezonowych, co zwiększa stan bazy noclegowej Spały o 551 miejsc noclegowych, stanowiących około $1/3$ ogółu miejsc w bazie noclegowej tej miejscowości.

Porównując rozkład czasowy liczby wypoczywających w Spale z innymi miejscowościami o funkcji turystycznej, stwierdzić należy, iż miejscowość ta nie tylko czynna jest przez cały rok, ale z wyjątkiem kilku zaledwie miesięcy, liczba wypoczywających w niewielkim tylko stopniu podlega wahanom. Z pewnym uproszczeniem można iż Spała jest miejscowością przyjmującą zbliżone liczby wypoczywających przez cały rok z niezbyt silnie zaznaczoną kulminacją w miesiącach wiosenno - letnich.

Zarówno charakter walorów wypoczynkowych miejscowości jak również jej standard, a nade wszystko położenie geograficzne rzutuje w znacznym stopniu na wypoczywającą tu klientelę. Analizując strukturę płci i wieku osób wypoczywających w ośrodku FWP w Spale (blisko 56% wszystkich wypoczywających w skali roku) stwierdzić można, iż jest to miejscowość, w której przebywają głównie ludzie w wieku poprodukcyjnym z wyraźną przewagą kobiet. Kobiety stanowiły, w badanym okresie (wrzesień 1986 - sierpień 1987) ponad 65,5% wszystkich wypoczywających a ludzie w wieku 60 lat i więcej aż 53,7% ogółu wczasowiczów. Ludność w wieku produkcyjnym (33,9%) oraz dzieci i młodzież (12,4%) w niewielkim tylko stopniu wykorzystywały ośrodek FWP jako miejsce wypoczynku.

Ten generalny obraz struktury demograficznej ulega dość znacznym wahanom zarówno w samym ośrodku FWP jak również w całej Spale, zwłaszcza w okresie uruchomienia obiektów sezonowych.

Dla porównania prześledzono strukturę wieku i płci wypoczywających w obiektach FWP w trzech miesiącach: lutym, czerwcu i lipcu 1987 roku oraz łącznie w lipcu i sierpniu 1986 r. (tabela)

	w i e k :		
	Przedprodukcyjny	produkcyjny	poprodukcyjny
luty 1987	37,5	42,4	20,1
czerwiec 1987	9,2	24,3	66,5
lipiec 1987	32,6	52,4	15,0
lipiec + sierpień 1986	27,8	46,6	25,6

Z przytoczonego zestawienia bardzo wyraźnie widać ścisłą zależność pomiędzy sezonem a strukturą wieku wypoczywających. Tylko w okresie wakacji zimowych (luty) oraz w pierwszej części wakacji letnich (lipiec) a Spale dominują ludzie w wieku produkcyjnym oraz dzieci (w mniejszym stopniu młodzież). Są to najczęściej rodziny z dziećmi. W pozostałych miesiącach bezwzględną dominację wśród wypoczywających posiadają ludzie w wieku poprodukcyjnym. O ile uwzględnimy również fakt, iż w miesiącach letnich (lipiec, sierpień) czynne tu są ośrodki kolonijne i obozowe a wśród wypoczywających w sezonowo odwiedzanych obiektach dominują ludzie w wieku produkcyjnym (np. w ośrodku ZNP aż 65,9% wypoczywających była w wieku produkcyjnym) stwierdzić można, iż w okresie wakacji Spala okresowo i na krótko zmienia swój charakter z miejscowości wypoczynkowej dla emerytów na miejscowość wypoczynku rodzinnego. Praktycznie, tylko w okresie dwóch tygodni zimy (luty) i około sześciu tygodni lata (lipiec i częściowo sierpień) miejscowość ta tętni pełną życia jaką wnoszą ludzie młodzi i dzieci, w pozostałym okresie przemienia się w cichą i spokojną (choć w pełni wykorzystaną) miejscowość wypoczynku ludzi "trzeciego wieku".

Range miejscowości wśród innych ośrodków wypoczynkowych kraju określa zasięg terytorialny miejsc zamieszkania przyjeżdżających tu

wczasowiczów. Szczegółowa analiza przeprowadzona za okres roku dla wszystkich przebywających w Spale osób, wykazała, iż 37,3% badanych pochodziło z województwa warszawskiego, 26,3% z województwa łódzkiego, 4,0% z województwa katowickiego, 3,4% z piotrkowskiego oraz 2,3% z województwa skierniewickiego. Tak więc z pięciu najbliższych położonych województw (z wyjątkiem katowickiego) pochodziło aż 73,3% czyli blisko $\frac{3}{4}$ wszystkich wypoczywających w tej miejscowości wczasowiczów. Świadczy to o dużej koncentracji i stosunkowo niewielkim zasięgu oddziaływania Spały jako ośrodka wypoczynkowego w Polsce. Bardziej szczegółowa analiza tego zagadnienia potwierdza sformułowany ogólnie wniosek.

Wśród wypoczywających w ośrodku FWP zdecydowanie dominowali mieszkańcy dwóch tylko województw; warszawskiego (46,5%) i łódzkiego (35,0%) stanowiąc aż 81,5% korzystających z usług tej instytucji. Z tym jednak, że 4781 osób mieszkało w Warszawie a 3370 osób w Łodzi. Tak więc tylko z tych dwóch miast pochodziło łącznie 72,4% wszystkich osób wypoczywających w ośrodku FWP w Spale. Liczby te wskazują na bardzo ograniczony, niemal lokalny zasięg turystycznego oddziaływania tej miejscowości.

Nieco odmiennie kształtuje się zasięg oddziaływania, drugiego pod względem liczby stałych miejsc noclegowych, ośrodka jakim jest COŚ. W badanym okresie (jednego roku) z obiektów COŚ korzystało 1881 mieszkańców województwa warszawskiego, co stanowiło 27,5% wszystkich użytkowników tego ośrodka, 586 mieszkańców województwa łódzkiego (8,6%), 381 osób z województwa katowickiego (5,6%) i 344 z gdańskiego (5,0%). Z wymienionych województw pochodziło łącznie 46,7% gości ośrodka w tym z Warszawy i Łodzi 2271 osób czyli 33,1% wszystkich przebywających tu w ciągu roku osób.

Ośrodek COŚ obok ośrodków ZNP i ZHP przyjmował gości zagranicznych. Łącznie przebywało tu, w okresie prowadzonych badań 315 cudzo-

ziemców, co stanowi 4,6% ogółu zarejestrowanych gości COS.

Osoby wypoczywające w ośrodkach czynnych sezonowo pochodziły w zdecydowanej większości z trzech najbliższych województw: łódzkiego, warszawskiego i piotrkowskiego. Przykładowo wypoczywający w ośrodku ZNP w 75% byli mieszkańcami województwa łódzkiego w tym aż 71% byli to mieszkańcy samej Łodzi.

Analiza pochodzenia terytorialnego wypoczywających na terenie Spały bardzo wyraźnie wskazuje, iż z wyjątkiem ośrodka COS, miejscowość ta posiada zasięg regionalny ograniczony do najbliższych województw Polski Środkowej ze szczególnym uwypukleniem dwóch - województwa warszawskiego i łódzkiego, a jeszcze bardziej precyzyjnie dwóch miast - Warszawy i Łodzi.

Próba określenia typu badanej miejscowości

Przeprowadzone studium monograficzne miejscowości Spała upoważnia nas do podjęcia próby syntezy wyrażającej się w określeniu typu badanej miejscowości.

Spała pod względem liczby stałych mieszkańców jest miejscowością małą o statusie sołectwa. Mieszka tu zaledwie 419 stałych mieszkańców, którzy w znacznej części (48,5%) utrzymują się z pracy w znajdujących się w tej miejscowości ośrodkach wypoczynkowych. Spała jest również miejscem dojazdów do pracy, które znacznie przewyższają liczbę wyjeżdżających codziennie stąd osób. Do pracy w ośrodkach wypoczynkowych dojeżdża tu codziennie 258 osób, wyjeżdża z tej miejscowości zaledwie 47 osób.

W Spale znajduje się łącznie 10 ośrodków wypoczynkowych dysponujących 1568 miejscami noclegowymi. Z tej ogólnej liczby trzy ośrodki o łącznej liczbie miejsc 1017 czynne są cały rok. Oceniając Spałę z punktu widzenia liczby miejsc noclegowych można

ją zaliczyć do małych (poniżej 2000 miejsc) miejscowości wypoczynkowych w Polsce, w których dominuje jednak bardzo wyraźnie zagospodarowanie turystyczne nad zagospodarowaniem osadniczym. Na każdego mieszkańca Spały przypada statystycznie 3,7 miejsca noclegowego we wszystkich obiektach wypoczynkowych, i aż 2,4 miejsca w obiektach czynnych cały rok (wg wskaźnika P.Deferta odpowiednio 374 i 242).

Ogólna wielkość ruchu turystycznego na terenie Spały osiąga wartość około 20 tys. osób w skali rocznej co potwierdza, iż jest to mała miejscowość wypoczynkowa. Ta niewielka liczba wypoczywających wynika z jednorodnej formy zagospodarowania turystycznego. Brak tu zarówno "drugich domów" jak również kwater prywatnych, a niewielka atrakcyjność krajoznawcza miejscowości (brak liczących się zabytków antropogenicznych) nie przyciąga zbyt dużej liczby wycieczek. Obok formy wypoczynku wczasowego Spała odwiedzana jest w czasie weekendów przez mieszkańców najbliższych miast (Tomaszów Maz., Łódź), jest ona również punktem tranzytowym na szlaku drogowym prowadzącym wzdłuż Pilicy.

Analiza sezonowości ruchu turystycznego w Spale wykazała, iż jest to miejscowość czynna praktycznie cały rok, a wahania natężenia ruchu są stosunkowo niewielkie. O ile w przypadku Spały można mówić o sezonowości ruchu turystycznego, to intensywny sezon wypoczynkowy trwa tu od kwietnia do października oraz w grudniu i lutym. Stosunkowo niewielka kulminacja ruchu turystycznego przypada na lipiec. Generalnie uznać należy, iż Spała jest miejscowością całorocznego wypoczynku.

Badania struktur demograficznych wypoczywających na terenie Spały, wykazały, iż jest to miejscowość zdominowana przez ludność w wieku poprodukcyjnym (emerytalnym). Z wyjątkiem sezonu wakacji zimowych i części wakacji letnich, kiedy wypoczywają tu rodziny z

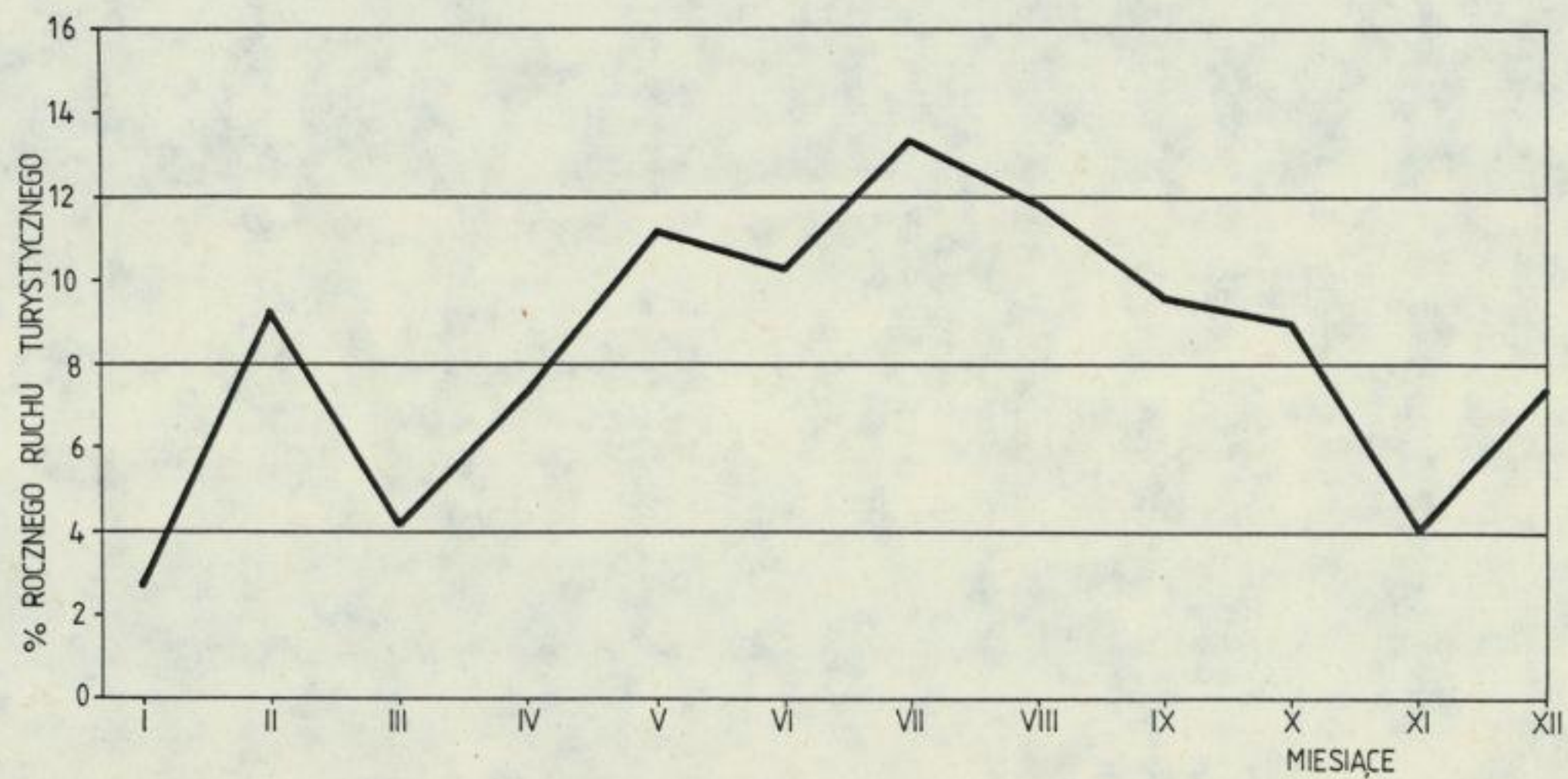
dziesięmi, klientela Spały zdominowana jest przez ludzi "trzeciego wieku" wśród których dwie trzecie stanowią kobiety.

Charakter zagospodarowania miejscowości a przede wszystkim warunki środowiskowe Spały, położonej w lasach Puszczy Pilickiej, zdecydowały, iż jest to przykład typowej miejscowości wypoczynkowej (wczasowej), której rytm życia zakłóca w sezonie wiosenno - letnio - jesiennym ruch weekendowy i tranzytowy.

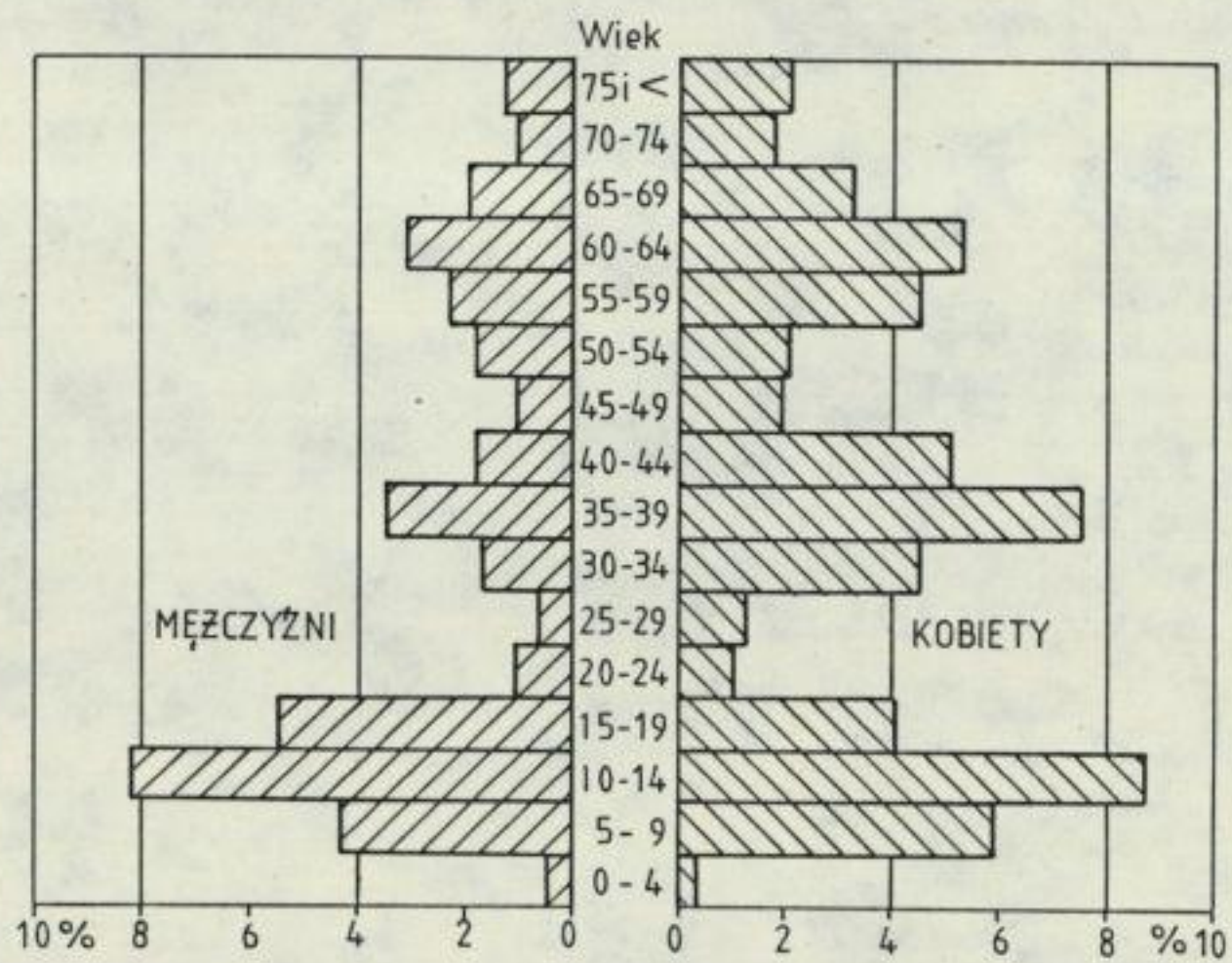
Analiza pochodzenia terytorialnego wypoczywających w Spale osób wykazała niewielki zasięg przestrzenny oddziaływania tej miejscowości. Ogranicza się on w zasadzie do ościennych województw, z tym jednak, iż dominują tu przyjazdy z dwóch województw - warszawskiego i łódzkiego, a bliżej z dwóch miast - Warszawy i Łodzi. Wyjątek w tym zakresie stanowi zasięg terytorialny ośrodka COS, który ze względu na charakter świadczonych usług gości mieszkańców znacznie większej liczby województw. Zasięg terytorialnego pochodzenia turystów wypoczywających w Spale skłania nas do przypisania tej miejscowości rangi ośrodka regionalnego.

Podsumowując można określić Spałę jako typ małego osiedla wypoczynkowego, funkcjonującego cały rok, w którym wypoczywają GŁÓWNIEMERYCI i ludzie "trzeciego wieku". Miejscowość ma charakter WYBITNIE WYPOCZYNKOWY (wczasowy) a jej zasięg terytorialny ograniczony jest do najbliższego regionu (ośrodek rangi regionalnej).

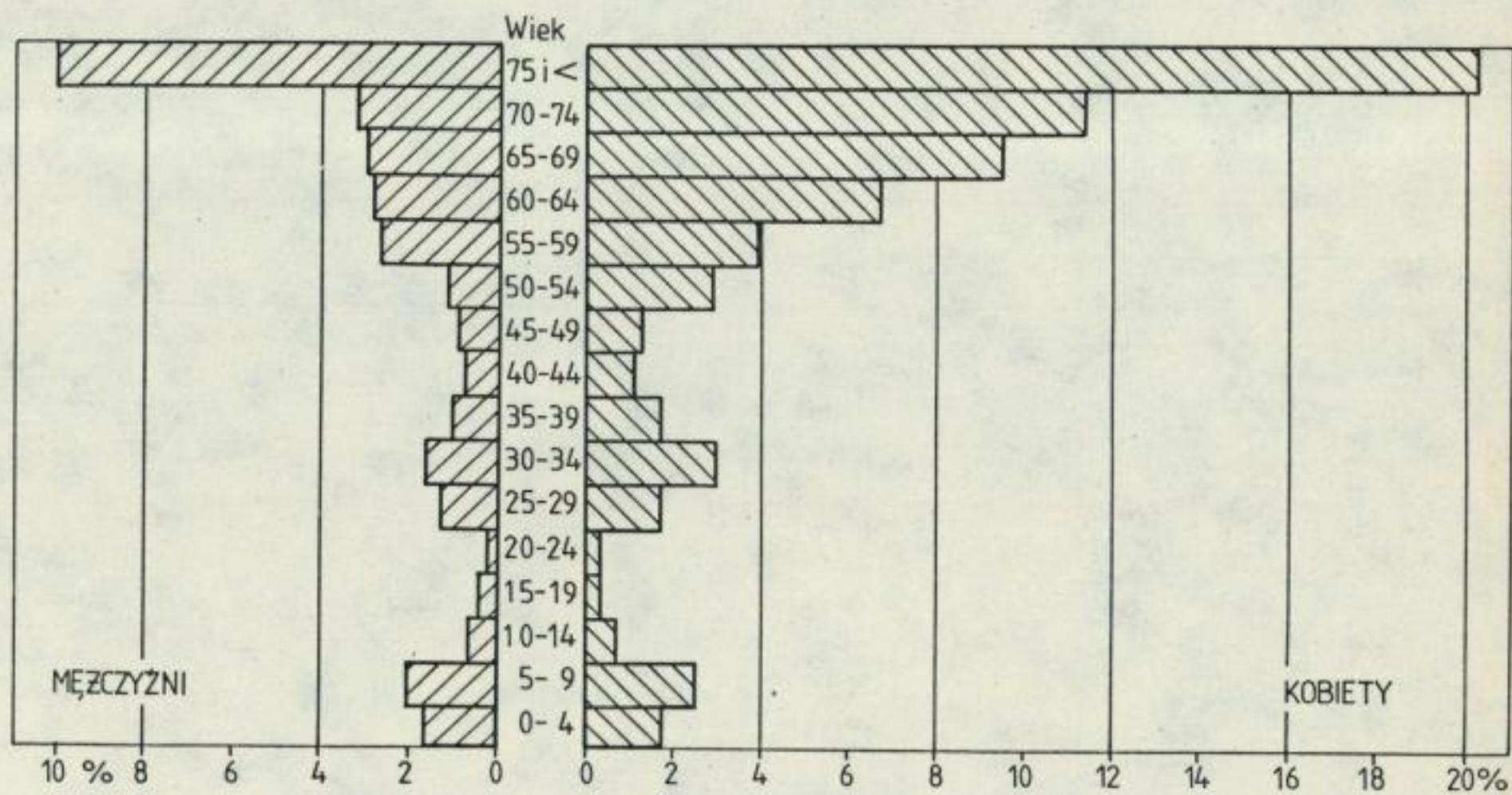
W uzasadnieniu takiego właśnie określenia Spały uwzględnić należy, omówioną wcześniej genezę funkcji wypoczynkowej tej miejscowości oraz jej szeroko analizowane położenie geograficzne. Te dwa czynniki zewnętrzne, wydają się determinować obecny charakter, funkcję i rangę Spały w sieci osiedli wypoczynkowych Polski.

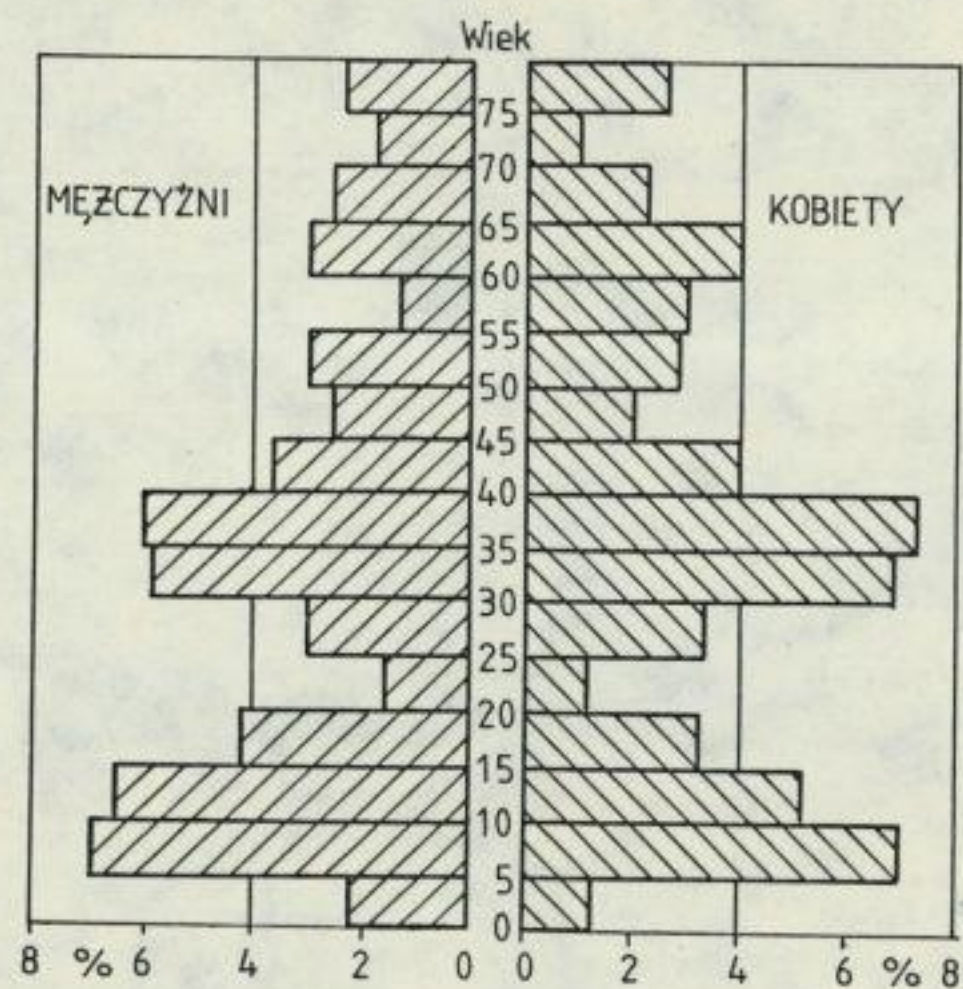
Ryc. 1 Sezonowość ruchu turystycznego na terenie Spółki w okresie od września 1986 do sierpnia 1987 (12 miesięcy)

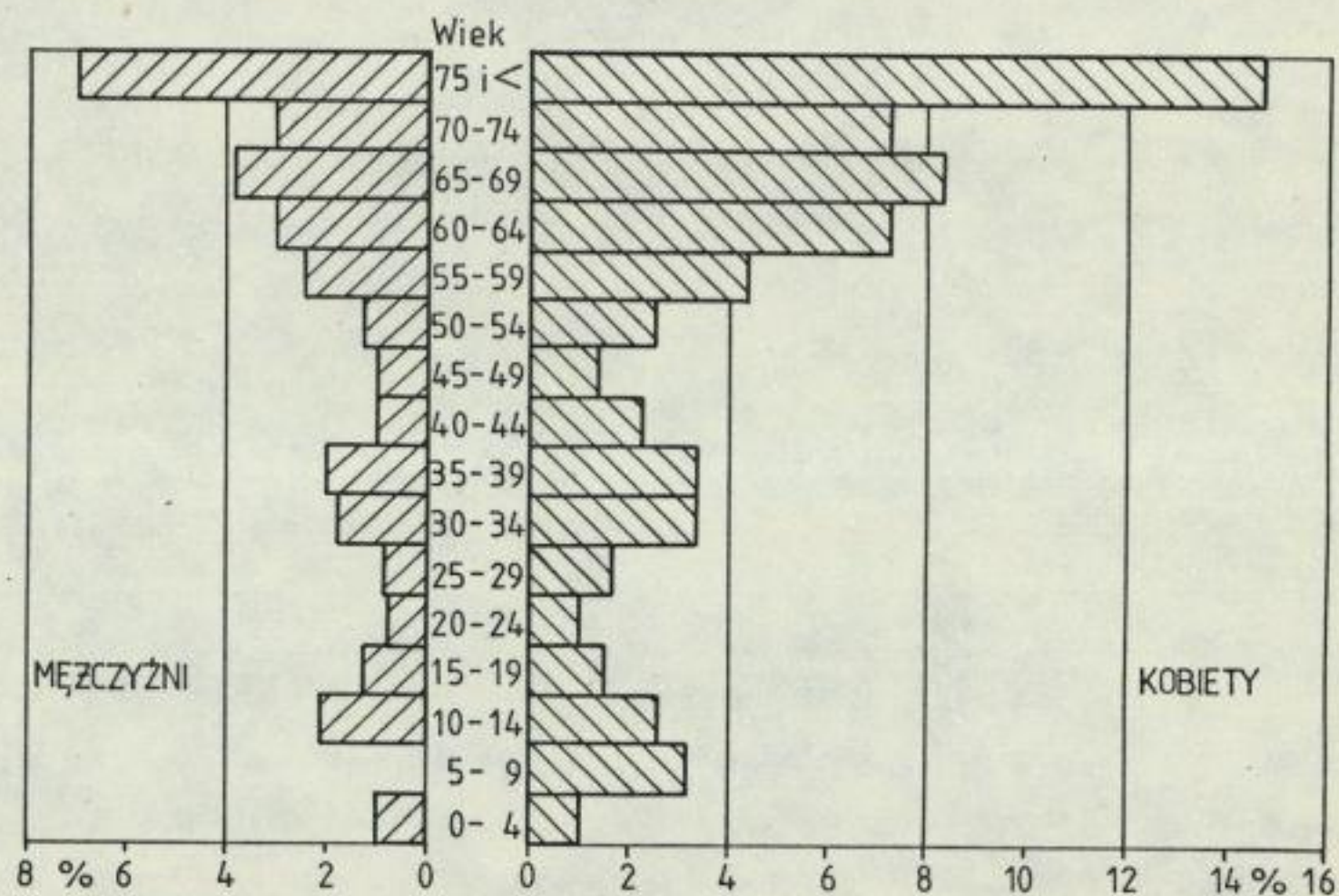
Ryc.2 Struktura wieku i płci wczasowiczów FWP
w Spale (luty 1987 r.)

Ryc. 3. Struktura wieku i płci wczasowiczów ośrodka wypoczynkowego FWP w Spale (czerwiec 1987 r.)

Ryc. 4. Struktura wieku i płci wczasowiczów ośrodka wypoczynkowego FWP w Spale (lipiec 1987 r.)

Ryc. 5 Struktura wieku i płci wczasowiczów ośrodka wypoczynkowego FWP w Spale (cały rok IX.1986 - VIII.1987 r.)

Tabela nr 1

Wielkość i sezonowość ruchu turystycznego na terenie Spały

w okresie wrzesień 1986 - sierpień 1987 (w liczbach bezwzględnych)

Nazwa ośrodka	Liczba miejsc nocleg.	IX/86	X/86	XI/86	XII/86	I/87	II/87	III/87	IV/87	V/87	VI/87	VII/87	VIII/87	Ogółem	%
1.FWP	755	1437	979	164	825	72	1108	192	833	1262	1438	1502	1451	11 263	55,8
2.COS	189	585	712	559	646	410	676	506	587	904	578	479	287	6 849	33,9
3.PKP	73	10	108	57	32	55	77	128	51	84	28	138	148	933	4,6
4.Budowlani	20											30	32	62	0,3
5.Sosenka	130											71	62	133	0,7
6.Energetyk	16										36	35	35	106	0,5
7.ZHP	65											124	108	232	1,2
8.Internat LO	100						23					24	23	70	0,4
9.Szkoła Pdst.												77	66	123	0,6
10.ZHP	220											216	190	406	2,0
RAZEM	1568	1952	1799	780	1503	537	1884	826	1471	2250	2080	2683	2402	20 177	
%		9,7	8,9	3,9	7,4	2,7	9,3	4,1	7,3	11,2	10,3	13,3	11,9		100

Tabela nr 2

Struktura wieku i płci wczasowiczów FWP w SPALE ew %

I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

L i t e r a t u r a

1. Banachowicz T., Burchard J., 1982 ; Ocena stanu czystości wód Pilicy dla potrzeb rekreacji. Region Łódzki. Studia i Materiały, tom 2
2. Lazarek R., 1963; Ruch turystyczny w 40 miejscowościach turystycznych w Łolsce od 14.5 do 16.9.1962 r. Ruch turystyczny z.1
3. Lomiński L., 1925; Inowłódz i Spała - szkic historyczny. Lublin
4. Lomiński L., 1930; Spała i jej okolice, Łódź
5. Pigoń Z., 1970; Spała ; Łódź
6. Przybyszewska S., 1987; Powstanie, rozwój i perspektywy Spały jako ośrodka turystyczno - wypoczynkowego (maszynopis pracy magisterskiej) Instytut Geografii Ekonomicznej i Organizacji Przestrzeni UE, Łódź
7. Rudz W., Sosnowski J., 1959; Szlaki nad Pilicą, Tomaszów, Spała i okolice
8. Spała - trasy turystyczne, 1949; Ziemia. Ilustrowany Miesięcznik Krajoznawczy nr 1, tom 23, Łódź

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych

R o b e r t W i l u ś

OSADNICTWO TURYSTYCZNE W OTOCZENIU SZTUCZNYCH ZBIORNIKÓW
WODNYCH NA PRZYKŁADZIE MIEJSCOWOŚCI RYMIA

W ostatnich czterdziestu latach wobec braku naturalnych jezior i przepełnienia na terenach nadmorskich, coraz większą rolę odgrywa turystyka związana ze sztucznymi zbiornikami wodnymi, szczególnie w rejonach silnie zurbanizowanych, mało atrakcyjnych klimatycznie, historycznie i przyrodniczo o słabo rozwiniętym rolnictwie (A. R e - paraz 1988). Do takich obszarów zaliczyć można region warszawski, który do 1963 roku nie posiadał szczególnie atrakcyjnych terenów rekreacyjnych. Istniejące w stosunkowo niedalekiej odległości obszary lasów i wód były niewspółmierne do potrzeb Warszawiaków, ubogo zagospodarowane lub w ogóle niezagospodarowane dla celów rekreacyjnych (M. R y l k e 1962). W 1963 roku po przegrodzeniu Narwi zaporą obok miejscowości Dębe powstało sztuczne jezioro Zegrzyńskie (nazwa od miejscowości Zegrze) o powierzchni 33 km^2 (największe sztuczne jezioro w kraju i siódme co do wielkości wśród wszystkich jezior w Polsce). W stosunkowo bliskiej odległości od Warszawy (zaledwie 30 km) pojawił się nowy, bardzo atrakcyjny teren wypoczynkowy, który miał służyć dla celów sportów i turystyki wodnej oraz wypoczynku pobytowego, weekendowego sezonowego i całorocznego. Od momentu powstania zalew zaczął coraz bardziej ściągać tysiące ludzi spragnionych wypoczynku. Jednocześnie miejscowości leżące wokół Zbiornika Zegrzyńskiego stały się miejscem inwestycji zarówno indywidualnych domków letniskowych jak i uspołecznionych trwałych obiektów przeznaczonych do wypoczynku a następnie po sezonie na szkolenia kadr, konferencje itp. W cieniu tych inwestycji znalazła się także Rynia, zaliczana obecnie do jednej z najpiękniejszych miejscowości turystyczno - weekendowych położonych nad jeziorem Zegrzyńskim. Miejscowość ta wraz z przylegającymi do niej ośrodkami wypoczynkowymi stała się miejscem szczególnych badań dotyczących zagospodarowania turystycznego oraz ruchu wypoczynkowego.

Z punktu fizjograficznego badany obszar położony jest nad południowym brzegiem jeziora Zegrzyńskiego, na terenie płaskiej i piaszczystej Kotliny Warszawskiej. Teren sołectwa Rynia o małowym, otwartej rzeźbie otwarty jest ku dolinie zalewu i rzeki Rządzy. Stanowi on północny fragment gminy Nieporęt. Rynia połączona jest z ośrodkiem gminnym drogą o znaczeniu lokalnym a stamtąd już bezpośrednio z Warszawą drogą o znaczeniu regionalnym.

Badany obszar jest zróżnicowany pod względem form użytkowania. Obecnie około 50 % powierzchni terenu stanowią użytki rolne - pola uprawne, pastwiska i łąki. Tereny zabudowy mieszkaniowej położone są wzdłuż ciągu komunikacyjnego. Towarzyszy jej różnego rodzaju przydomowa zabudowa gospodarcza, nieliczne obiekty szklarniowe oraz jedyna we wsi placówka handlowa - sklep spożywczy. Reszta terenu użytkowana jest na cele rekreacji indywidualnej i zbiorowej (rys 2.).

Układ przestrzenny wsi jest dosyć przypadkowy i nieuporządkowany. Dominuje głównie zabudowa zagrodowa w układzie rozproszonym. Stanowi ona 79 % ogółu budynków (49 domów). Obok zabudowy zagrodowej występuje zabudowa jednorodzinna podmiejska, stanowiąca 21 % ogólnej liczby budynków mieszkalnych (13 domów). Największe jej zagęszczenie jest w części centralnej wsi, gdzie tworzy ona wspólnie z zabudową zagrodową zespół o stosunkowo dużej intensywności. Wszystkie budynki mieszkalne powstały w latach 1945 - 70 i znajdują się w dobrym stanie technicznym. Jedynie 13 % ogólnej liczby budynków mieszkalnych usytuowanych głównie w zachodniej części wsi jest w złym stanie technicznym. Ponadto teren sołectwa Rynia nie posiada uzbrojenia sieciowego z wyjątkiem elektryczności. Część działek, około 35 % posiada własną kanalizację (szambo) oraz ogrzewanie lokalne. Ogółem we wsi znajdują się 62 budynki mieszkalne.

Drugą pod względem liczebności formą zabudowy są indywidualne domki letniskowe o bardzo różnym standardzie i architekturze. Spośród 42 zarejestrowanych tego typu obiektów 26 posiada wysoki standard (69,1 % zabudowy letniskowej), 7 średni (16,7 %), a 1 niski (2,4 %). 6 domków letniskowych stanowią prowizoryczne campingi, adaptowane dla celów rekreacyjnych barakowozy, kioski, altany itp. (14,2 %). Pozostałe 2 obiekty to domki letniskowe typu campingowego (4,8 %). Zabudowa letniskowa występuje w formie zespołów domków leżących na wydzielonych działkach w północnej części wsi oraz na działkach przydomowych w części zachodniej. W przestrzeni turystycznej Ryni na uwagę zasługuje kompleks domków letniskowych położony w północnej części wsi. Znajduje się tu 31 drugich domów (73,8 % zabudowy letniskowej) oraz 10 działek ogrodzonych, przeznaczonych w przyszłości pod zabudowę letniskową. Przeważnie są to domki drewniane, budowane w oparciu o gotowe projekty lub składane z desek. Powierzchnia tych obiektów waha się od kilku do kilkunastu m². W większości zostały one wzniesione w okresie pierwszej połowy lat osiemdziesiątych bez zgody właściwych władz administracyjnych. Zanim zorientowano się, atrakcyjne tereny wypoczynkowe leżące nad Zalewem Zegrzyńskim zostały rozparcelowane, przegrodzono je płotami i tam też pobudowano jakże często nieciekawe i brzydkie obiekty nie związane z terenem na stałe (J. D o m a n s k i 1976). Urząd Gminy w Nieporęcie podaje liczbę 15 samowolnie pobudowanych domków letniskowych w Ryni (35,7 % zabudowy letniskowej). Tęsknota do natury leżąca u podstaw zjawiska miała wpływ także na wyposażenie tych obiektów. Generalny brak urządzeń kanalizacyjnych i oczyszczających jest przyczyną odprowadzania ścieków przez domki letniskowe bezpośrednio do zbiornika zanieczyszczając go znacznie. Sytuacja ta dotyczy także zabudowy mieszkaniowej. Podobne zjawisko występuje nie tylko nad jeziorem Zegrzyńskim. Wielu autorów podkreśla

postępującą degradację atrakcyjnych terenów wypoczynkowych położonych nad brzegami sztucznych akwenów wodnych spowodowaną nadmiernym zainwestowaniem w zabudowę letniskową (M. H o r n u n g 1979, R. W i ś n i w s k i 1972, J. W r o n a 1974, J. K o p i j o w s k a 1966).

Ostatnią formą zabudowy Ryni są ośrodki wypoczynkowe. Na terenie sołectwa, w granicach administracyjnych znajduje się tylko jeden ośrodek wypoczynkowy - OW " Wodnik " - leżący w zachodniej części wsi. Mieści się on w 4 pawilonach typu hotelowego oraz 8 domkach campingowych. Pozostałe ośrodki wypoczynkowe, które zostały uwzględnione w badaniach ulokowały się w pasie pomiędzy brzegiem jeziora a drogą do Nieporętu. Stanowią je zespoły pawilonów wypoczynkowych typu hotelowego i trzy kondygnacyjne z towarzyszącymi im domkami campingowymi oraz obiektami bazy gastronomicznej i usługowej. Wszystkie ośrodki wypoczynkowe położone na obszarze badań zostały pobudowane w okresie lat sześćdziesiątych i pierwszej połowy lat siedemdziesiątych. W odróżnieniu od zabudowy mieszkaniowej i letniskowej obiekty te wyposażone są w całkowite uzbrojenie sieciowe. Pełen obraz form użytkowania ziemi badanego obszaru przedstawiono na rys. 2.

W okresie prowadzenia badań (lipiec 1988 r.) sołectwo Rynia liczyło 260 osób. Z tej grupy 229 mieszkańców (88,1 % ogółu) to osoby od urodzenia mieszkające w Ryni. Migranci stanowili 21,9 % ogółu (41 osób). Najwięcej osób przybyło na badany teren z Warszawy oraz województwa warszawskiego i ostrołęckiego. W całej społeczności sołectwa występuje niewielka przewaga ilości mężczyzn nad kobietami. W lipcu 1988 roku wynosiła ona 8 osób. Najbardziej przewaga ta zaznaczyła się w grupie ludzi w wieku produkcyjnym. Podobnie było w grupach wiekowych młodszych z wyjątkiem grupy najmłodszej. Natomiast więcej kobiet niż mężczyzn było w grupie ludzi w wieku poprodukcyjnym. Ogółem ludność w wieku

- przedprodukcyjnym	stanowiła	31,9 %	wszystkich	mieszkańców	(83 osoby)
- produkcyjnym	" "	53,5 %	" "	" "	(139 osób)
- poprodukcyjnym	" "	14,6 %	" "	" "	(38 osób).

Społeczeństwo Ryni reprezentuje typ stacjonarny z tendencją do stagnacji o czym świadczy zwięzająca się podstawa piramidy płci i wieku (rys. 3.).

Jednym z głównych źródeł utrzymania mieszkańców Ryni była praca w gospodarce uspołecznionej (41 osób, 16,0 % wszystkich mieszkańców) oraz w rolnictwie, na własnym gospodarstwie rolnym (17 osób, 6,5 %). Tylko 1,5 % ogółu utrzymywała się z pracy w administracji państwowej (4 osoby) i taka sama ilość z pracy w różnego rodzaju instytucjach prywatnych. Renciści i emeryci w tym czasie stanowili 14,6 % ogółu (38 osób). Sporą grupę tworzyły natomiast osoby zatrudnione w turystyce. W trakcie badań spośród 184 osób zatrudnionych w ośrodkach wypoczy-

nkowych na badanym obszarze 40 pracowników stanowili mieszkańcy Ryni (21,7 % ogółu zatrudnionych w ośrodkach wypoczynkowych). Z tej liczby 30 osób pracowało na stałe (11,5 % wszystkich mieszkańców). Praca w ośrodkach wypoczynkowych jest jedynym rodzajem źródła utrzymania z turystyki mieszkańców Ryni. Podczas badań nie stwierdzono zjawiska wynajmu kwater prywatnych, które także jest jedną z form uzyskiwania dochodów z turystyki.

Czynnikami, które zadecydowały o rozwoju ruchu turystyczno - wypoczynkowego na badanym terenie były:

1. budowa sztucznego zbiornika wodnego na Narwi i Bugu,
 2. bliskość największej w Polsce aglomeracji warszawskiej.
- Obecność zbiornika wodnego z możliwością lokalizacji kąpielisk, zapleczem wysokiej zieleni stanowią obecnie optymalne warunki terenowe dla potrzeb wypoczynku na obszarach Niżu Polskiego (A. Z w o l i ń - s k i 1975).

Zewnętrznym wyrazem funkcji turystycznej Ryni jest istniejące zagospodarowanie i ruch turystyczny.

Podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego jest baza noclegowa. W Ryni składają się na nią zakładowe ośrodki wypoczynkowe i domki letniskowe. W 1988 roku na badanym obszarze znajdowało się 6 ośrodków wypoczynkowych oraz 42 domki letniskowe, które dysponowały 1210 miejscami noclegowymi. Większość miejsc noclegowych (73,6 % czynnych jest tylko w sezonie letnim. Natomiast przez cały rok funkcjonuje 320 miejsc noclegowych co stanowi 26,4 % pojemności bazy noclegowej Ryni (tab. 1). Prawie cała baza noclegowa jest bazą zamkniętą z wyjątkiem OW " Budowlani ", gdzie funkcjonuje ogólnodostępne pole namiotowe oraz część trwałej bazy w miarę wolnych miejsc udostępniana jest indywidualnym turystom. Ponadto ośrodek ten jest największym obiektem noclegowym w Ryni a także i całej gminy Nieporęt (H. E p e l b a u m 1987). Zajmuje on obszar 60 ha i posiada 402 miejsca noclegowe (33,2 % wszystkich miejsc noclegowych). Latem na terenie ośrodka organizuje się 6 turnusów dla pracowników przedsiębiorstwa, które jest gestorem obiektu. Po sezonie natomiast odbywają się tu liczne konferencje, szkolenia, kursy oraz przyjmuje się tutaj wycieczki przybywające z różnych stron kraju, których celem jest zwiedzanie Warszawy (H. E p e l b a u m 1987). Podobną działalność prowadzi OW " Wodnik ", który dysponuje 160 miejscami noclegowymi z tego 120 czynnych jest cały rok. Obiektem funkcjonującym jedynie w sezonie letnim jest OW RSW Prasa - Książka - Ruch liczący 295 miejsc noclegowych mieszczących się w dobrze wyposażonych domkach campingowych. Cechą charakterystyczną działalności tego ośrodka jest nastawienie przede wszystkim na turystykę rodzinną. Ponadto organizuje się tu kolonie letnie oraz wczasy dla turystów z krajów socjalistycznych przy-

bywających na wypoczynek w ramach wymiany czasów. Obiektem sezonowym jest także OW Komisji Planowania przy Urzędzie Rady Ministrów dysponujący 148 miejscami noclegowymi w domkach campingowych. Wypoczynek wczasowy odbywa się na terenie ośrodka podczas 4 turnusów 14 dniowych w lipcu i sierpniu, natomiast w czerwcu i wrześniu odbywają się tutaj szkolenia i kursokonferencje (H. E p e l b a u m 1987). Podobny charakter ma inny resortowy ośrodek wypoczynkowy KC PZPR.

Kolejnym elementem zagospodarowania turystycznego są indywidualne domki letniskowe. Skupiają one 12,6 % wszystkich miejsc noclegowych Ryni. Właścicielami tych domków są mieszkańcy Warszawy. Największe ich skupisko występuje w północnej części badanego obszaru.

Obok bazy noclegowej baza żywieniowa stanowi drugi podstawowy warunek dla rozwoju w danym rejonie ruchu turystycznego. Na terenie Ryni w okresie badań funkcjonowało 986 miejsc konsumpcyjnych z tego 324 miejsc czynnych było tylko w sezonie letnim (32,9 %). Na bazę żywieniową badanego terenu składają się stołówki należące do poszczególnych ośrodków wypoczynkowych oraz restauracja i kawiarnia "Pod żaglami" usytuowane na obszarze OW "Budowlani" dysponujące 270 miejscami konsumpcyjnymi i stanowiące bazę otwartą.

Wielkość i natężenie ruchu turystyczno - wypoczynkowego zależą także w znacznej mierze od stopnia rozwoju sieci komunikacyjnej i od możliwości korzystania z publicznych środków transportu. Baza komunikacyjna ma obecnie bardzo duże znaczenie dla turystyki. Opracowywany obszar posiada jedynie szlaki drogowe. Część z nich ma ulepszoną nawierzchnię. Dotyczy to drogi łączącej Rynię z Nieporętem. Natomiast pozostałe szlaki komunikacyjne przebiegające przez wieś posiadają jedynie piaszczystą nawierzchnię, nie utwardzoną i poruszanie się po nich stwarza spore trudności. Obszar sołectwa obsługiwany jest przez PKS i MZK. Ilość kursów autobusów PKS w dni powszednie (10 kursów) jest wystarczająca dla obsługi ruchu turystycznego oraz dojazdów miejscowej ludności do pracy. Jednak w sezonie letnim, szczególnie w dni świąteczne, kiedy liczba odwiedzających turystów w tym czasie wzrasta ilość tych kursów jest niewystarczająca, MZK w Warszawie uruchamia w te dni dodatkowe kursy autobusów miejskich (tzw. " zielona linia "), które dowożą amatorów świątecznego wypoczynku z centrum Warszawy.

Obok niezbędnych dla każdego turysty urządzeń noclegowych, żywieniowych czy komunikacyjnych tereny wypoczynkowe wyposażone są w szereg innych urządzeń, które łącznie określa się bazą towarzyszącą. W samej wsi wyposażenie w infrastrukturę towarzyszącą wygląda bardzo skromnie. Składa się na nią jedynie sklep z artykułami spożywczymi i gospodarczymi, który w pierwszej kolejności służy mieszkańcom wsi. Pozostałe elementy bazy towarzyszącej funkcjonują na terenach istniejących ośrodków

wypoczynkowych. Dobrze pod tym względem prezentuje się OW "Budowlani" który jest najlepiej wyposażonym ośrodkiem wypoczynkowym nie tylko w Ryni ale i nad całym Zalewem Zegrzyńskim (H. E p e l b a u m 1987). Znajdują się tam kiosk Ruchu, dwa bary szybkiej obsługi, dwa kioski z owocami i warzywami, punkt sprzedaży napojów chłodzących, wypożyczalnia sprzętu wodnego i turystycznego, boisko do piłki siatkowej i nożnej, korty tenisowe a także ładnie urządzona plaża z której korzystają również osoby nie wypoczywające w ośrodku. Dobrze wyposażenie posiada także OW "Wodnik", gdzie obok zagospodarowanej plaży znajduje się szereg urządzeń rekreacyjnych polepszających atrakcyjność wypoczynku w tym ośrodku. Ponadto urządzoną plażę i kąpielisko mają także ośrodki resortowe, ale dostępne są one jedynie dla osób wypoczywających w tych ośrodkach.

Z punktu widzenia turysty indywidualnego Rynia jest ubogo wyposażona w urządzenia kulturalno - rozrywkowe. Z bibliotek, świetlic, sal telewizyjnych korzystają głównie turyści zorganizowani wypoczywający w ośrodkach wypoczynkowych. Natomiast pozostali mają możliwość skorzystania z ogólnodostępnych kawiarni i restauracji w OW "Budowlani".

Podsumowując analizę zagospodarowania turystycznego badanego obszaru należy stwierdzić, że znaczna jego część znajduje się w obrębie istniejących ośrodków wypoczynkowych. Ponadto należy podkreślić ogólne niedoinwestowanie w tym zakresie samej wsi, gdzie brakuje szeregu podstawowych usług.

Wyjątkowa atrakcyjność wypoczynkowa oraz istniejące zagospodarowanie turystyczne przyciągają do Ryni znaczną liczbę turystów korzystających z wypoczynku pobytowego i świątecznego. Wypoczynek pobytowy obejmuje osoby korzystające z wczasów zakładowych, kolonii letnich oraz letnisk. Z wczasów zorganizowanych w zakładowych ośrodkach wypoczynkowych w okresie od czerwca 1987 roku do maja 1988 roku skorzystało 4577 osób (50,1 % ogółu wypoczywających)¹. W tym czasie na koloniach letnich przebywało 531 dzieci (5,9 %). Zorganizowany wypoczynek pobytowy uzupełniały formy wypoczynku niezorganizowanego. Zaliczyć do nich można pobyt na polu namiotowym znajdującym się na terenie OW "Budowlani". W badanym okresie z tej formy pobytu skorzystało 405 osób (4,5%). W wypoczynku pobytowym swój udział mają także letnicy i ich rodziny. Niestety trudno jest ustalić dokładną liczbę osób korzystających z tej formy wypoczyniania. Potencjalnie w domkach letniskowych mogą wypoczy -

¹Ruch turystyczno - wypoczynkowy został określony jedynie dla 3 ośrodków wypoczynkowych - OW "Wodnik", OW "Budowlani", OW RSW Prasa Książka Ruch. W pozostałych ośrodkach nie uzyskano informacji o wielkości tego ruchu.

wać 153 osoby¹.

Z omówionych form wypoczynku korzystano głównie w sezonie letnim. Łącznie w tym okresie wypoczęło 5646 osób co stanowi 62,5 % ogółu wypoczywających w Ryni (tab. 2).

Kolejną formą pobytu na badanym obszarze jest uczestnictwo w konferencjach, kursach i różnego rodzaju szkoleniach. W większości odbywa się one poza sezonem letnim z wyjątkiem OW Komisji Planowania przy Urzędzie Rady Ministrów (patrz str. 6). Ponadto z noclegów w ośrodkach wypoczynkowych Ryni korzystają w tym czasie uczestnicy wycieczek do Warszawy. Cechą charakterystyczną tych form pobytu jest ich krótki okres trwania od jednego do kilku dni.

Ogółem w okresie posezonowym badany obszar odwiedziły 3382 osoby co stanowi 37,5 % całości ruchu turystycznego.

Rynia to także miejscowość wypoczynku świątecznego dla mieszkańców aglomeracji warszawskiej. Obejmuje on osoby wypoczywające na działkach letniskowych, na plaży i w okalającym wieś lesie. Najczęściej wypoczynek ten trwa jeden, dwa dni. Przejazdy świąteczne przypadają głównie na miesiące letnie. Bardzo popularną formą wypoczynku świątecznego w Ryni jest pobyt na plaży w jednym z ośrodków wypoczynkowych oraz uprawianie sportów wodnych na zalewie. Z pomiarów wypoczynku na plaży dokonanych przez H. B p e l b a u m w sezonie letnim 1986 roku wynika, że liczba plażowiczów w dni świąteczne była czterokrotnie większa niż w dni powszednie. W tej grupie osób wyraźnie dominowali Warszawiacy mieszkający w dzielnicach położonych najbliżej omawianego terenu tzn. Żoliborz i Praga Północ (80 %). Dobra dostępność komunikacyjna środkami komunikacji masowej sprawia, że 50 % weekendowiczów z niej skorzystała. Pozostali przybyli do Ryni własnym środkiem lokomocji. Wielu z nich korzysta także ze spacerów w lesie sosnowym. Ponadto coraz większe znaczenie ma wypoczynek na działkach letniskowych, z którego korzystają rodziny oraz znajomi.

Jak wynika z mapy koncentracji przestrzennej obszarów skąd pochodzą turyści wypoczywający w Ryni (rys. 5) praktycznie obecność swoją zaznaczyły osoby ze wszystkich województw. Współczynnik przestrzennej koncentracji dla badanego okresu wyniósł 0,8 i świadczy o dużym skupieniu tych obszarów. Najwięcej osób przybyło z województwa warszawskiego 5079 turystów (56,3 % ogółu wypoczywających w ośrodkach wypoczynkowych i na polu namiotowym) (tab. 3) w tym z Warszawy- 3768 osób (41,7 %).¹ Kolejne miejsca zajęły województwa najsilniej zurbanizowane w kraju. Wynik

¹ Przyjęto, że każdy dom letniskowy (42) wykorzystywany jest w okresie lata przez całą rodzinę w ciągu przynajmniej dwóch tygodni.

należy m.in:

- woj. katowickie - 505 osób (5,6 %),
- woj. gdańskie - 258 osób (2,9 %),
- woj. łódzkie - 166 osób (1,8 %).

Ponadto dużą grupę wypoczywających w Ryni tworzyły osoby z województwa kieleckiego - 359 osób (4,0 %) i lubelskiego - 167 osób (1,8 %). Sporą część tej grupy stanowiły dzieci uczestniczące w koloniach letnich. Wielkość ruchu turystyczno - wypoczynkowego z pozostałych województw została przedstawiona w tabeli 3. Łącznie przybyło z nich 2494 osób co stanowi 27,6 % ruchu turystycznego.

Wśród osób, które wypoczywały w Ryni byli także turyści zagraniczni, głównie z krajów socjalistycznych. Stanowili oni 4,8 % ogółu wypoczywających w ośrodkach wypoczynkowych (429 osób). Były to grupy zorganizowane, przebywające na badanym terenie w ramach umów o wymiany wczasów.

Reasumując należy stwierdzić, iż zdecydowanie dominującą grupą wśród ogółu wypoczywających w Ryni są mieszkańcy Warszawy. Obecność na badanym obszarze osób ze wszystkich województw wiąże się przede wszystkim z ich uczestnictwem w konferencjach, szkoleniach czy kursach na które w większości zostali oddelegowani oraz w różnego rodzaju wycieczkach do Warszawy. Rynia jest więc lokalnym ośrodkiem turystyczno - wypoczynkowym, służącym głównie wzrastającemu potrzebom w zakresie wypoczynku Warszawianków.

Wśród 9028 osób, które wypoczęły w badanym okresie w ośrodkach wypoczynkowych Ryni najliczniejszą grupę tworzyli mężczyźni w wieku produkcyjnym - 4122 osoby (45,6 % ogółu wypoczywających). Niemal o połowę mniej było kobiet w tym samym wieku - 2540 osób (28,1 %). Na kolejnym miejscu znalazły się dzieci w wieku szkolnym - 1400 osób (15,5 %). Pozostałe grupy wiekowe wykazały najmniej zainteresowanie wypoczynkiem na badanym terenie. Stanowiły one mniej niż 5 % ogółu wypoczywających.

W poszczególnych miesiącach badanego okresu struktura płci i wieku turystów miała zróżnicowany charakter (rys. 6). W okresie sezonu letniego (czerwiec - wrzesień) wypoczywający reprezentują w zasadzie dwie grupy wiekowe. Są to zarówno osoby w wieku produkcyjnym jak i też dzieci w wieku szkolnym i w mniejszym stopniu w wieku przedszkolnym. Przedziały wiekowe tych grup, zwłaszcza w pełni sezonu (lipiec - sierpień), są w miarę wyrównane, a wśród osób w wieku produkcyjnym występuje niewielka przewaga mężczyzn nad kobietami. Natomiast w miesiącach skrajnych sezonu letniego (czerwiec - wrzesień) wyraźnie mniejszy jest udział dzieci i młodzieży co spowodowane jest trwającą w tym czasie nauką szkolną. Z wolnych miejsc w ośrodkach wypoczynkowych skorzystali wtedy bardziej eme-

ryci i renciści. Taka sytuacja świadczy o tym, że wypoczynek zorganizowany w sezonie letnim w Ryni ma głównie charakter rodzinny. Natomiast w okresie posezonowym na badanym obszarze praktycznie przebywały tylko osoby w wieku produkcyjnym. W grupie tej dominowali mężczyźni. Liczba dzieci i młodzieży w tym czasie nieznacznie wzrosła w styczniu, lutym i w kwietniu co związane było z feriami zimowymi i wiosennymi w szkole. Na tej podstawie należy przypuszczać, że większość osób w wieku produkcyjnym przybyło po sezonie do Ryni w celu m.in. uczestniczenia w organizowanych w oparciu o bazę noclegową w ośrodkach różnego rodzaju kurso - konferencjach i szkoleniach a także w charakterze uczestnika wycieczki do Warszawy.

Podsumowując analizę zagospodarowania i ruchu turystyczno - wypoczynkowego można stwierdzić, że Rynia jest miejscowością wypoczynkową o znaczeniu lokalnym. Jest to mały ośrodek wypoczynku sezonowego letniego. Ponadto wypoczynek ten ma charakter przede wszystkim rodzinny. Dotyczy to zarówno form zorganizowanych (wczasy w ośrodkach wypoczynkowych i niezorganizowanych (domki letniskowe)). Dużą rolę w pełnieniu przez wieś funkcji wypoczynkowej odgrywa także wypoczynek świąteczny. Po sezonie istniejąca całoroczna baza noclegowa w ośrodkach wypoczynkowych wykorzystywana jest głównie do obsługi uczestników licznych konferencji kursów i szkoleń oraz wycieczek do Warszawy.

Klasyfikacja oraz typologia Ryni jako ośrodka pełniącego funkcję wypoczynkową została dokonana na podstawie kryteriów zaproponowanych przez S. Liszewskiego (1987).

Region Zalewu Zegrzyńskiego, w którym położona jest badana miejscowość, ze względu na swoją wyjątkową atrakcyjność odgrywa bardzo ważną rolę w ruchu turystyczno - wypoczynkowym województwa warszawskiego. Dalszy rozwój funkcji turystycznej w regionie jest ważny głównie z uwagi na konieczność zaspokojenia wciąż wzrastających potrzeb Warszawiaków w zakresie wypoczynku. Plan porządkowania Ryni, który został sporządzony przez Urząd Gminy w Nieporęcie, zakłada kontynuację modelu wypoczynku na indywidualnych terenach letniskowych i dopuszcza podział terenu wsi na nowe działki letniskowe, zabezpieczając jednocześnie potrzeby rekreantów - pasantów i użytkowników terenów wodnych poprzez wyznaczenie im terenów ~~recreacyjnych~~ ogólnodostępnych. Ponadto w perspektywie tj. w 1995 roku na terenie Ryni w obrębie 142 działek będzie wypoczywało ok. 450 osób użytkowników działek letniskowych. Z racji położenia części Ryni przy brzegu zalewu, na obszarze wolnym, ogólnodostępnym przewiduje się utworzenie otwartego ośrodka rekreacji i wypoczynku na 500 użytkowników z zapleczem usługowym, noclegowym i socjalnym.

PIŚMIENNICTWO

- D o m a ń s k i J., 1976, Patologia budownictwa letniskowego nad Zalewem Zegrzyńskim, Aura, nr6, Warszawa, s. 14 - 16.
- E p e l b a u m H., 1987, Gmina Nieporęt jako teren turystyczno - wypoczynkowy, maszynopis pracy magisterskiej wykonanej w Instytucie Geografii Ekonomicznej i Organizacji Przestrzeni UŁ.
- H o r n u n g M., 1979, Inwentaryzacja i ocena bazy turystycznej w 1979 roku w obrzeżu Zbiornika Rożnowskiego. Wybrane problemy budownictwa drugich domów we wsiach turystycznych, Zeszyty Naukowe AWF Kraków, nr 20.
- K o p i j o w s k a J., 1966, Jezioro czy wysypisko śmieci, Światowid R. 15, nr 34, s. 3.
- L i s z e w s k i S., 1987, Klasyfikacja i typologia osadnictwa turystycznego, maszynopis, Instytut Turystyki w Warszawie.
- R e p a r a z A., 1988, Nowe wybrzeża śródlądowe. Tereny wypoczynkowe związane ze sztucznymi zbiornikami wodnymi, maszynopis referatu na konferencję nt. Przemiany osadnictwa wiejskiego pod wpływem turystyki, Łódź.
- R y l k e M., 1962, Zalew Zegrzyński - nowe tereny wypoczynkowe, Rada Narodowa, nr 31, R. 19, s. 10 - 11.
- W i ś n i e w s k i R., 1972, Nowotwory nad wodą, Kamena nr 10, s. 5.
- W r o n a J., 1974, Turystyka okolic Jeziora Międzybrodzkiego (kompleksowe ujęcie zagospodarowania turystycznego), Zeszyty Naukowe AE Kraków, nr 62, s. 155 - 182.
- Z w o l i ń s k i A., 1973, Typologia jezior oraz metodyka ich badań dla celów rekreacji, Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki, nr 8, Warszawa.

Tabela 1. Pojemność bazy noclegowej w Ryni (stan 1988 r.)

Wyszczególnienie	Miejsca noclegowe		
	Ogółem	w tym:	
		stałe	sezonowe
Ośrodek Wypoczynkowy "Wodnik" Warszawskiego Przedsiębiorstwa Usług Komunalnych i Socjalnych	160	120	40
Ośrodek Wypoczynkowy "Budowlani" Przedsiębiorstwa Usług Socjalnych Budownictwa	402	200	202
Ośrodek Wypoczynkowy RSW Prasa - Książka - Ruch	295	-	295
Ośrodek Wypoczynkowy Komisji Pla- nowania przy Urzędzie Rady Mini- strów	148	-	148
Ośrodek Wypoczynkowy KC PZPR	52	-	52
Wojskowy Dom Wypoczynkowy	(b r a k d a n y c h)		
Domki letniskowe	153 ¹	-	153
O g ó ł e m	1210	320	890

¹liczbę miejsc noclegowych w domkach letniskowych określono przyjmując wielkość rodzin będących właścicielami tych domków.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie jednorazowej inwentaryzacji bazy noclegowej w Ryni

Tabela 2. Wielkość i sezonowość ruchu turystycznego w Ryni w okresie od 06.1987 do 05. 1988 roku

Liczba osób prze- bywających w Ryni w celu ²	M i e s i ą c e												OGÓŁEM
	06	07	08	09	10	11	12	01	02	03	04	05	
1. Wypoczynku w:													
a) domach weza- sowych i wypo- czynkowych	628	1809	1714	1095	436	237	75	397	600	334	587	711	8 6 2 3
b) campingu(po- le namiotowe)	41	163	158	38								5	4 0 5
RAZEM:	669	1972	1872	1133	436	237	75	397	600	334	587	716	9 0 2 8

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie jednorazowej inwentaryzacji ruchu turystycznego w Ryni (bez domków letniskowych i innych domów)

Tabela 3. Struktura przestrzenna ruchu turystycznego w Ryni w okresie od 06.87 do 05.88 roku

Województwa (w tym miasta liczące więcej niż 100 tys mie- szkańców)	Rodzaj bazy noclegowej:		O G Ó Ł E M:	
	Domy wczasowe i wypoczynkowe	Pole namiotowe	L	%
1	2	3	4	5
warszawskie	4748	331	5079	56,3
w tym: Warszawa	3564	204	3768	41,7
białskopodlaskie	19	-	19	0,2
białostockie	42	1	43	0,5
w tym: Białystok	33	1	34	0,4
bielskie	53	-	53	0,6
w tym: Bielsko Biała	31	-	31	0,3
bydgoskie	64	2	66	0,7
w tym: Bydgoszcz	54	2	56	0,6
chełmskie	8	-	8	0,09
ciechanowskie	93	-	93	1,0
częstochowskie	66	-	66	0,7
w tym: Częstochowa	47	-	47	0,5
elbląskie	18	-	18	0,2
gdańskie	246	12	258	2,9
w tym: Gdańsk	136	9	145	1,6
Gdynia	72	3	75	0,8
gorzowskie	22	-	22	0,2
jeleniogórskie	61	1	62	0,7
w tym: Jelenia Góra	40	1	41	0,5

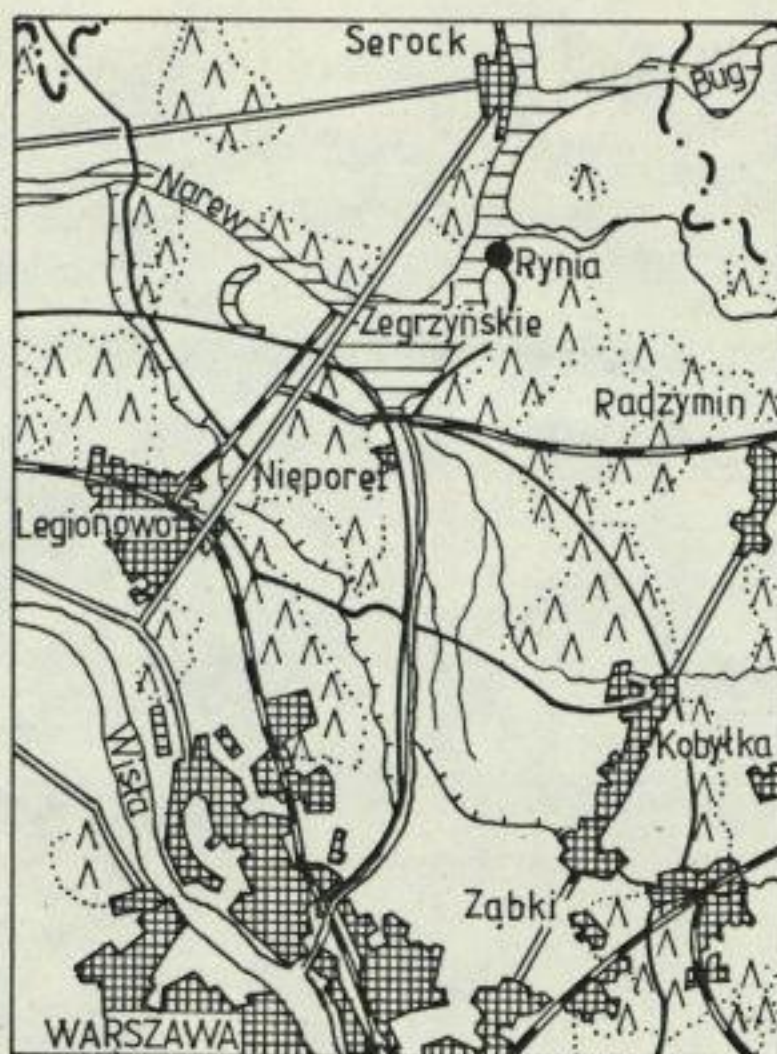
1	2	3	4	5
kaliskie	22	-	22	0,2
katowickie	495	10	505	5,6
w tym:				
Katowice	118	-	118	1,3
Sosnowiec	17	-	17	0,2
Gliwice	86	-	86	1,0
Zabrze	52	-	52	0,6
Bytom	59	-	59	0,7
Ruda Śląska	17	-	17	0,2
Chorzów	52	-	52	0,6
kieleckie	352	7	359	4,0
w tym:				
Kielce	214	7	221	2,4
koszalińskie	33	-	33	0,27
w tym:				
Koszalin	23	-	23	0,3
kraśnińskie	7	-	7	0,07
krakowskie	128	5	133	1,5
w tym:				
Kraków	113	5	118	1,3
krośnieńskie	32	-	32	0,4
legnickie	13	-	13	0,1
leszczyńskie	25	-	25	0,3
lubelskie	163	4	167	1,8
w tym:				
Lublin	137	4	141	1,6
łomżyńskie	55	1	56	0,6
łódzkie	164	2	166	1,8
w tym:				
Łódź	151	2	153	1,7
nowosądeckie	16	-	16	0,2
olsztyńskie	53	3	56	0,6
w tym:				
Olsztyn	20	2	22	0,2
opolskie	34	-	34	0,4
w tym:				
Opole	24	-	24	0,3
ostrołęckie	78	1	79	0,9

1	2	3	4	5
pilskie	13	-	13	0,1
piotrkowskie	32	1	33	0,4
płockie	23	3	26	0,3
poznańskie	119	2	121	1,3
w tym:				
Poznań	94	2	96	1,1
przemyskie	27	-	27	0,3
radomskie	108	1	109	1,2
w tym:				
Radom	77	1	78	0,9
rzeszowskie	166	-	166	1,8
siedleckie	35	6	41	0,5
sieradzkie	26	-	26	0,3
skierniewickie	41	4	45	0,5
ślupskie	16	-	16	0,2
suwalskie	25	-	25	0,3
szczecińskie	70	-	70	0,8
w tym:				
Szczecin	60	-	60	0,7
tarnobrzeskie	19	-	19	0,2
tarnowskie	31	-	31	0,3
toruńskie	96	1	97	1,1
w tym:				
Toruń	28	1	29	0,3
wałbrzyskie	27	1	28	0,3
w tym:				
Wałbrzych	16	1	17	0,2
włocławskie	36	-	36	0,4
wrocławskie	113	5	118	1,3
w tym:				
Wrocław	94	5	99	1,1
zamojskie	20	-	20	0,2

1	2	3	4	5
zielonogórskie	42	-	42	0,5
w tym:				
Zielona Góra	27	-	27	0,3
O G Ó Ł Ę M:	8195	404	8599	95,2
(w tym tury- ści z miast liczących wię- cej niż 100 tys mieszkańców)	5549	250	5799	64,2
T u r y s t y k a		z a g r a n i e c z n a:		
N R D	162	-	162	1,8
Czechosłowacja	89	-	89	1,0
Węgry	56	-	56	0,6
• gosławia	51	-	51	0,6
Bułgaria	30	-	30	0,3
Z S R R	12	-	12	0,1
Holandia	11	-	11	0,1
Francja	11	-	11	0,1
Wielka Brytania	5	-	5	0,06
R F N	-	1	1	0,01
Rumunia	1	-	1	0,01
• G Ó Ł Ę M:	428	1	429	4,8
R A Z E M:	8623	405	9028	100,0

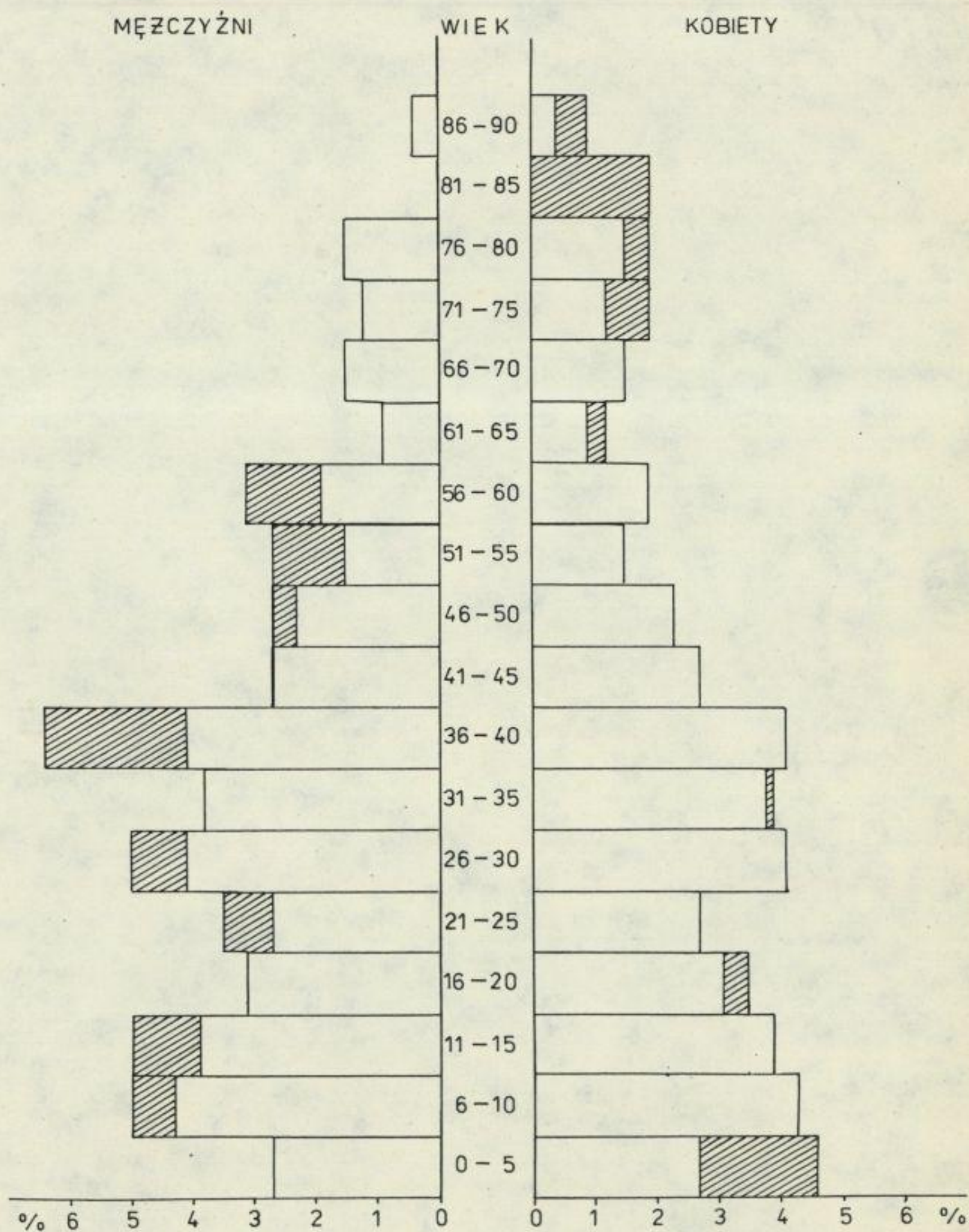
Źródło: opracowanie własne na podstawie jednorazowej inwentaryzacji
bazy noclegowej w Ryni

Rys.1. Położenie geograficzne Rynia

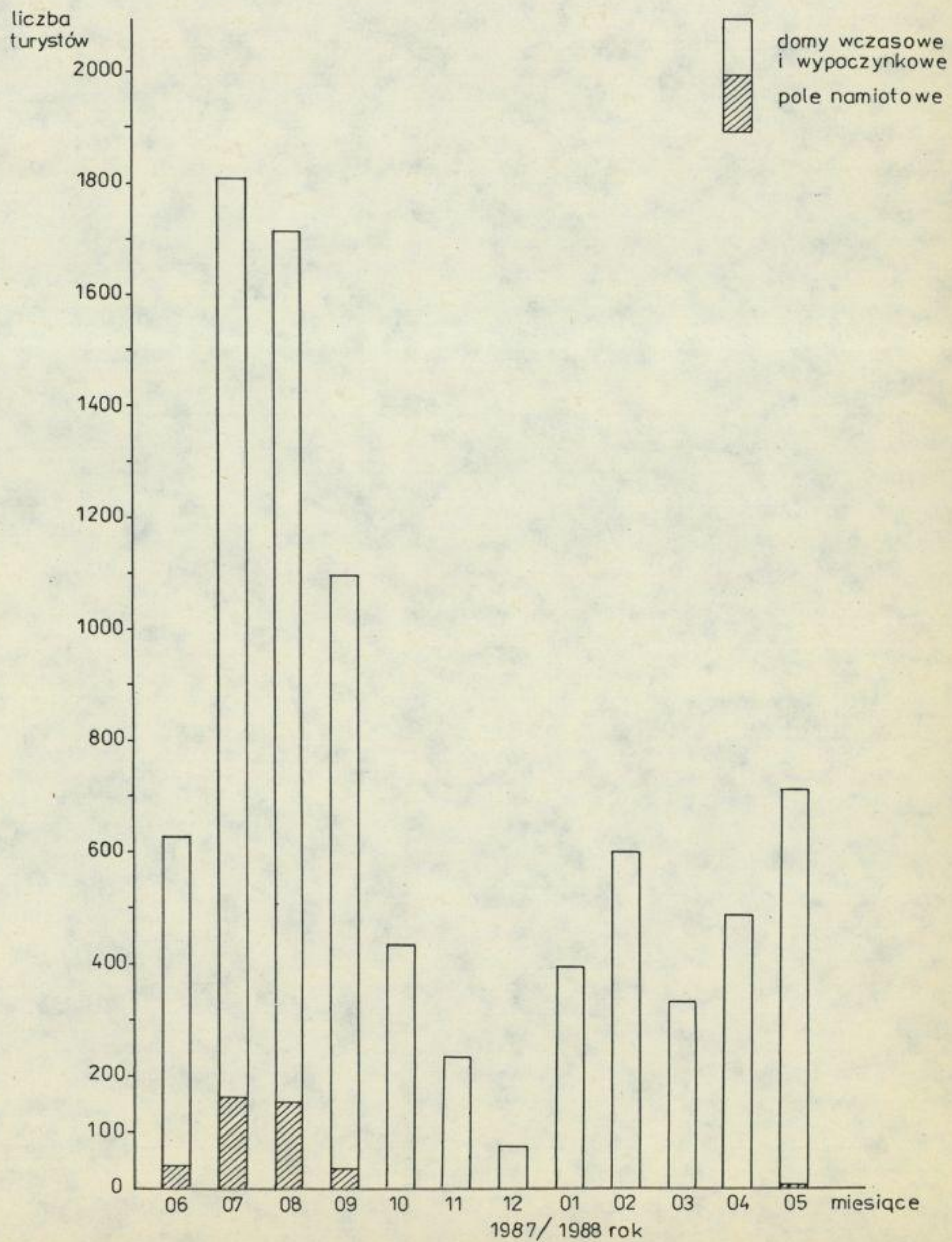

- 1 - granica województwa warszawskiego
 2 - drogi regionalne
 3 - drogi lokalne
 4 - kolej
 5 - tereny osadnictwa miejskiego i wiejskiego
 6 - rzeki
 7 - sztuczny zbiornik wodny
 8 - kanały
 9 - lasy

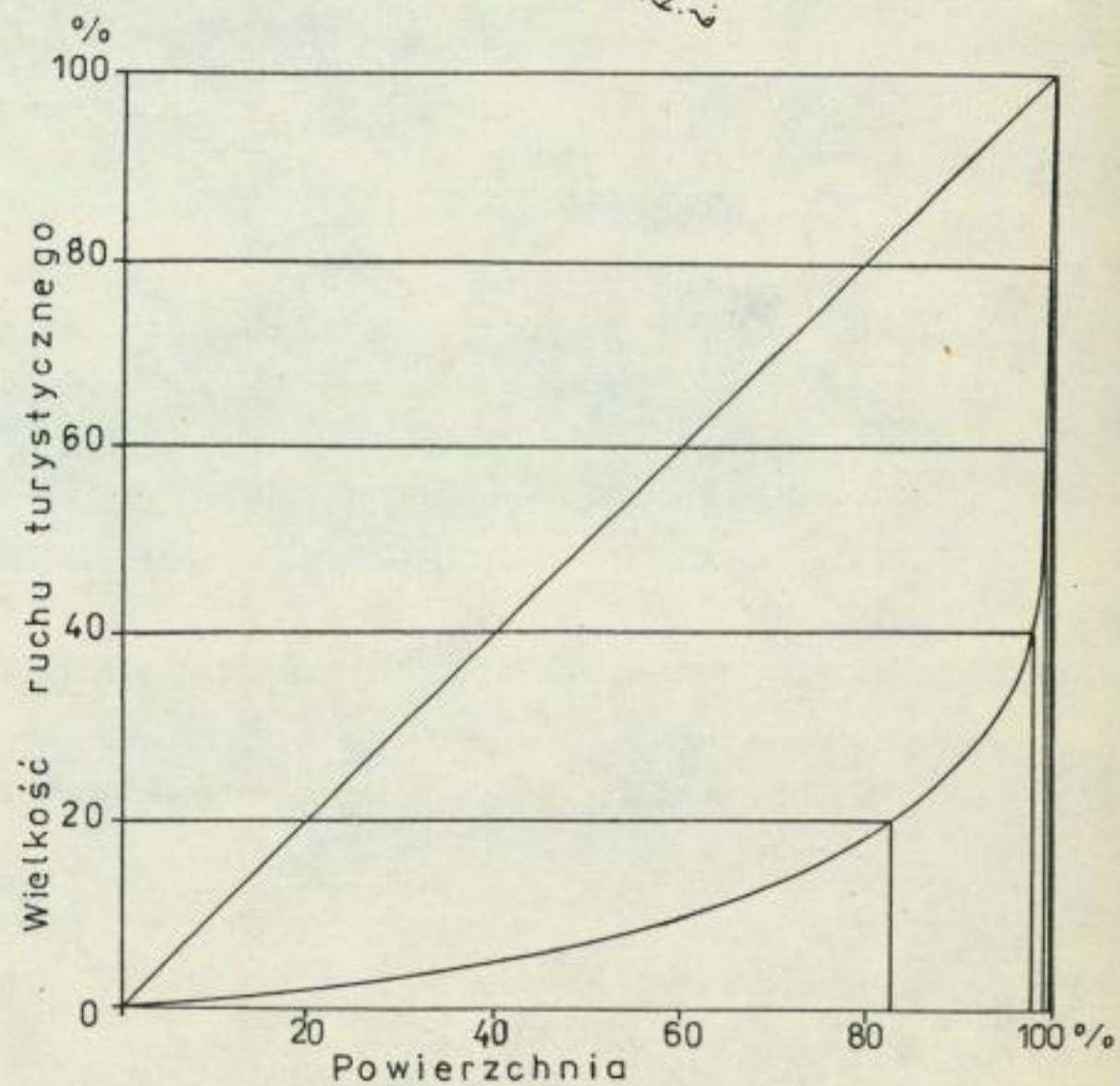
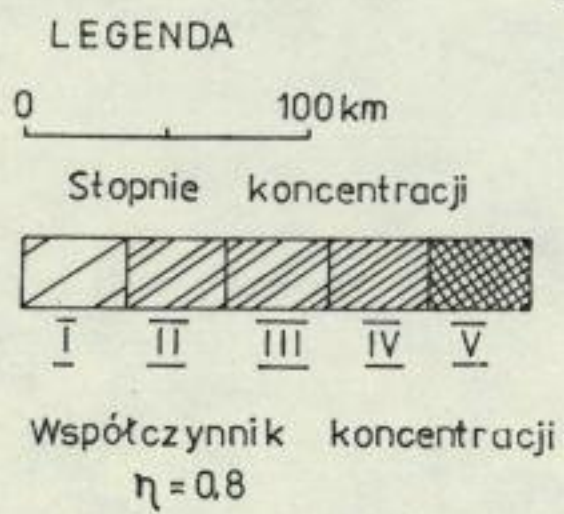
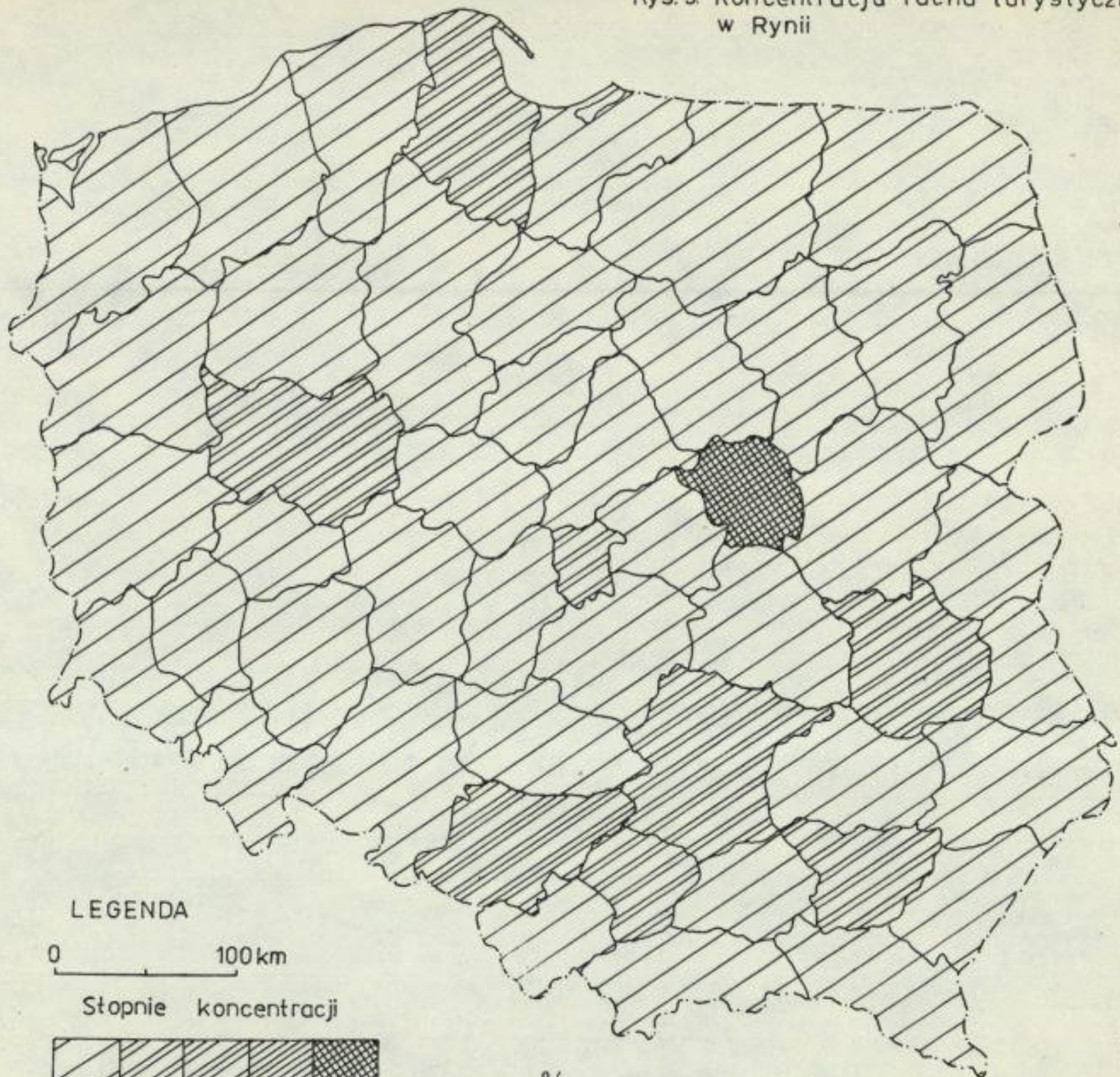
Rys.3 Piramida płci i wieku mieszkańców Rynii (1988rok)

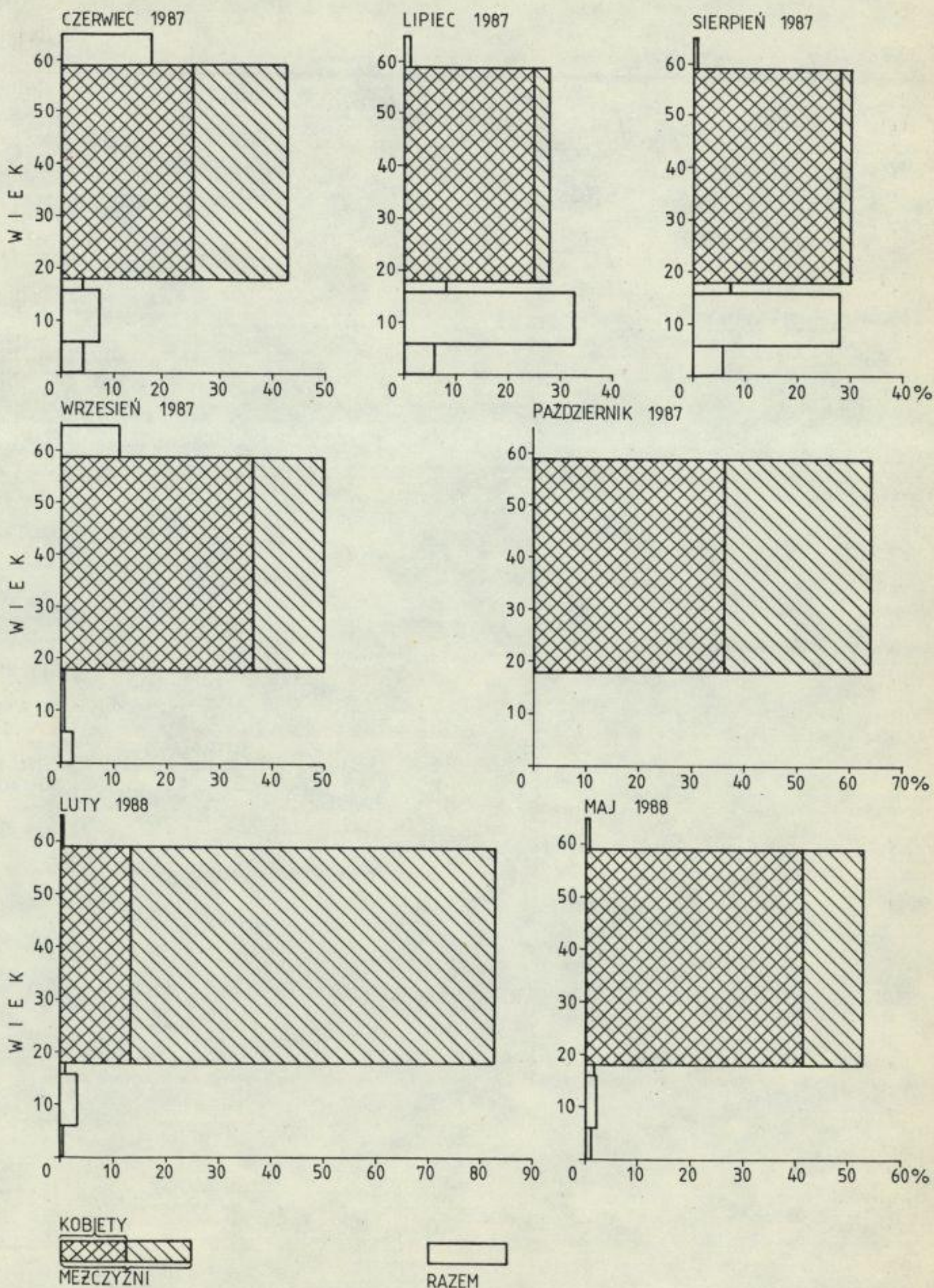
Rys. 4. Wielkość i sezonowość ruchu turystycznego w Rynii

Rys. 5. Koncentracja ruchu turystycznego w Rynii

Rys.6. Diagram struktury płci i wieku turystów wypoczywających w ośrodkach wypoczynkowych i na polu namiotowym w Ryni

Konstancin-Jeziorna. Monografia miejscowości turystycznej.^{1/}

1. Ogólne informacje o miejscowości.

Miasto Konstancin-Jeziorna leży na Nizinie Środkowomazowieckiej nad lewym dopływem Wisły, Jeziorą. Zgodnie z regionalizacją fizycznogeograficzną J. Kondrackiego /1979/ obszar zajęty przez większą część miasta leży w mezoregionie Równiny Warszawskiej, jedynie wschodnia część Konstancina-Jeziorny należy do mezoregionu Dolina Środkowej Wisły. Miasto zajmuje obszar o rzeźbie raczej słabo urozmaiconej. Większe różnice wysokości /sięgające 20 m/ występują jedynie na wschodnich przedmieściach, gdzie przebiega skarpa stanowiąca granicę między wymienionymi mezoregionami. Wysokość bezwzględna waha się od około 85 m n.p.m. /łaki nad Jeziorą w północno-wschodniej części miasta/ do ponad 107 m n.p.m. /w części północno-zachodniej, niedaleko granicy administracyjnej z Warszawą/.

Obszar Konstancina-Jeziorny zbudowany jest z glin i piasków polodowcowych oraz osadów rzecznych. Przez środkową część miasta przepływa Jeziora, do której uchodzi jej prawy dopływ - Mała Jeziora. Jeziora płynie w szerokiej, płaskiej dolinie z zachodu na północny wschód i wpada do Wisły kilka kilometrów poniżej miasta. Przepływając przez Konstancin-Jeziornę, Jeziora tworzy liczne zakola i starorzecza. Duża część jej doliny jest silnie zabagniona. W pobliżu ul. Warszawskiej /dzielnica Jeziora/ Jeziora jest spiętrzona jamą i tworzy rozlewisko. Ponadto w zachodniej części miasta znajdują się kilka sztucznych zbiorników /glinianek/, a w części wschodniej - osadniki ścieków.

^{1/} W niniejszym opracowaniu wykorzystano również materiały zebrane przy realizacji tematu "Rola strefy podmiejskiej Warszawy jako miejsca wypoczynku mieszkańców miasta i województwa stołecznego" ujętego w CPBP 04.10.06/35 "Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego na obszarach zurbanizowanych".

Niemal cała centralna i południowa część miasta pokryta jest lasami z przewagą sosny /75% drzewostanu/ i dębu. Stanowią one północną część Lasów Słomczyńskich, które z kolei są wschodnim fragmentem Lasów Chojnowskich. Ponadto wzdłuż Jezioraki występują podmokłe lasy łąkowe.

Zgodnie z klasyfikacją klimatu Polski, Konstancin-Jeziorna leży w strefie klimatu Niziny Środkowomazowieckiej. Charakteryzuje się on m.in. średnimi miesięcznymi temperaturami od $-3,0^{\circ}\text{C}$ /styczeń-luty/ do $18,0^{\circ}\text{C}$ /lipiec/, średnią temperaturą roczną $8,0^{\circ}\text{C}$, dużą liczbą dni upalnych /około 40 w ciągu roku/ i określonych jako bardzo mroźne /15-17 dni/. Lato trwa tutaj około 90 dni zaś zima, jak na Polskę, krótko, gdyż tylko 80 dni /Mateja 1977/. Opady są niższe niż na terenach sąsiednich i wynoszą średnio 500 mm w roku. Wilgotność względna osiąga wartości od około 70% w maju i czerwcu, do około 90% w okresie listopad-styczeń. Przeważają wiatry zachodnie, zaś najrzadsze są wiatry południowe i północne. Stosunkowo nieznaczny udział wiatrów północnych jest bardzo korzystny dla mikroklimatu miasta, gdyż w ten sposób znaczna część zanieczyszczeń emitowanych na obszarze Warszawy omija Konstancin-Jeziornę.

W oparciu o wieloletnie badania mikroklimatu Konstancina-Jeziorny prowadzone przez ośrodek warszawski /Zakład Klimatologii Instytutu Geografii Uniwersytetu Warszawskiego, obecnie Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW/, stwierdzono stosunkowo niedużą wilgotność powietrza /związane jest to z piaszczystym podłożem ułatwiającym infiltrację wód opadowych/, zmniejszoną prędkość wiatru /efekt dużego zadrzewienia/, a także zwiększoną czystość atmosfery wzbogaconej w składniki o dużym znaczeniu leczniczo-regeneracyjnym /olejki eteryczne, tlen, fitoncydy/, co jest bezpośrednią konsekwencją wy-

stępowania dużych skupisk zieleni.

Obok klimatu, dla walerów uzdrowiskowych Konstancina-Jeziorny decydujące znaczenie mają warunki geologiczne obszaru. Na terenie miasta pod utworami kenozoicznymi występują skały kredy, jury, triasu i permu. Z utworów jurajskich, z głębokości 1700 m wydobywana jest /stwierdzona w 1966 r./ lecznicza woda mineralna z domieszkami chlorku sodu, bromków, jodków, żelaza i boru, o mineralizacji 6,7-6,8‰ i temperaturze w miejscu czerpania 29-31,9°C.

Konstancin-Jeziorna leży w odległości około 20 km na południe od centrum Warszawy i wraz z gminą o tej samej nazwie stanowi jednostkę administracyjną stopnia podstawowego w województwie stołecznym warszawskim. Od północy miasto graniczy z Warszawą oraz wsiami Bielawa i Kierszek, od zachodu z gminą Piaseczno, od południa z wsią Czarnów, gminą Góra Kalwaria i lasami należącymi do Warszawskiego Zespołu Leśnego /nadleśnictwo Chojnów/, od wschodu - z wsiami Parcela i Hądzin oraz terenami wchodzącymi w skład PGR Obory-Wilanów.

Miasto ma dobre połączenie z Warszawą /przez Bielawę a następnie dwupasmową szesą przez Powsin i Wilanów/, Górą Kalwarią oraz Piasecznem /dwie szesy/. Ponadto drogi lokalne łączą Konstancin-Jeziornę z wsiami położonymi w dolinie Wisły oraz z położonym w sąsiedztwie Lasów Słomczyńskich Czarnowem.

Miasto Konstancin-Jeziorna powstało w 1968 r. z połączenia miast Jeziorna i Skolimów-Konstancin.

Pierwsze wzmianki o Jeziornie pochodzą z XIII w. Do roku 1526 była ona wsią należącą do książąt mazowieckich, a następnie weszła w skład dóbr królewskich. W 1760 r. uruchomiono w niej papiernię, która w XIX w. stała się głównym czynnikiem rozwoju Jeziorny. W 1869 r. papiernia zatrudniała 250 ludzi a w 1888 r., po przeniesie-

niu do Jeziorny Mirkowskiej Fabryki Papieru /z rejonu Kalisza/, już 650. W 1908 r. liczba zatrudnionych wzrosła do 1450 osób a po odbudowie wskutek zniszczeń wojennych w czasie II wojny światowej, do około 2300 pracowników. W 1950 r. Jeziorna liczyła 3996 mieszkańców, w 1956 r. uzyskała status osiedla, w 1962 r. - gdy nadawano jej prawa miejskie - 6300 mieszkańców.

Skolimów-Konstancin składał się ze wsi Skolimów /wzmiankowanej już w XV w./ oraz założonego w 1897 r. osiedla letniskowego Konstancin. W 1921 r. Skolimów liczył 971 mieszkańców a Konstancin 527. W 1952 r. obie miejscowości zostały połączone, tworząc miasto Skolimów-Konstancin. W 1961 r. liczyło ono 7110 mieszkańców.

W 1970 r. miasto Konstancin-Jeziorna liczyło 13727 mieszkańców a w 1986 r. 15717 osób.

Pierwsze funkcje o charakterze turystyczno-wypoczynkowym obecny Konstancin-Jeziorna zaczął pełnić już w XVII w., kiedy to w latach 1678-88 w pobliskich Oberach kanclerz Jan Wielopolski wybudował swoją rezydencję. Jednak dopiero ostatnie lata XIX w. przyniosły rzeczywisty rozwój funkcji letniskowo-uzdrowiskowej. W 1897 r. warszawskie środowisko finansowo-przemysłowe utworzyło towarzystwo akcyjne kierowane przez hr. Witolda Skórzewskiego i przystąpiło do budowy osiedla letniskowego w miejscu dzisiejszych dzielnic Konstancin i Skolimów. Równolegle do wznoszenia pierwszych obiektów użyteczności publicznej, pensjonatów i willi prywatnych, wydane zarządzenia podkreślające letniskowy charakter miejscowości. Jedno z nich zakazywało ruchu wszelkich pojazdów od wieczora do rana, "aby nie zakłócać snu letnikom śpiących przy otwartych oknach dla wykorzystania walorów leśnego powietrza", inne zabraniało wstępu na teren Konstancina handlarzy-domokrądców. Ponadto osiedle uzyskało połączenie linią kolei wąskotorowej z Warszawą /przez Wilanów i Piaseczno/.

W 1917 r. warszawskie środowisko lekarskie wymogło na władzach ad-

ministracyjnych nadanie Konstancinowi statusu uzdrowiska. Przez następne kilkadziesiąt lat główne znaczenie miały jednak funkcje letniskowe, zaś funkcje uzdrowiskowe ograniczały się do klimatoterapii /w 1956 r. niektóre wille zaczęto adoptować dla celów lecznictwa/. Dopiero w 1965 r. uruchomiono odwiert solanki termalnej i zorganizowano filię uzdrowiska Nałęczów. W następnym roku otwarto sanatoria "Warszawianka" i "Przy Źródle" a w 1967 r. decyzją ministra zdrowia i opieki społecznej Konstancin /wówczas Skolimów-Konstancin/ uznano za uzdrowisko, powołując jednocześnie Państwowe Przedsiębiorstwo "Uzdrowisko Konstancin" /PPUK/. W 1972 r. WRN ówczesnego województwa warszawskiego zatwierdziła statut uzdrowiska, a w 1979 r. ukończono budowę tężni solankowej. W 1982 r. uruchomiono zakład przyrodoleczniczy a w 1986 r. pijalnię wód mineralnych leczniczych i stołowych.

Konstancin-Jeziorna zajmuje powierzchnię 17,1 km². W 1986 r. miasto liczyło ponad 15,7 tys. mieszkańców, co dawało gęstość zaludnienia 919 osób na 1 km². Obecnie Konstancin-Jeziorna składa się z 6 części fizjonomicznych /dzielnic/. Największe z nich to osiedla Grapa-Królewska Góra /na wschodzie/ oraz Skolimów-Miasto /w części środkowej miasta/, które liczą po około 4 tys. mieszkańców. Północną część miasta stanowi Jeziora /około 3,5 tys. ludności/ a północno-wschodnią - przyfabryczne osiedle Mirków /ponad 800 mieszkańców/. Na zachód od Grapy i Królewskiej Góry leży właściwy Konstancin /Uzdrowisko/, liczący ponad 2 tys. mieszkańców. Skrajnie zachodnią część miasta stanowią Chylice-Letnisko, gdzie mieszka około 1,2 tys. osób /Rycina 1/.

Ludność Konstancina-Jeziorny charakteryzuje przewaga kobiet nad mężczyznami, przy czym w ostatnich latach proporcje między obiema płciami stopniowo wyrównują się /Tabela 1/. W 1976 r. współczynnik

feminizacji wynosił 127, natomiast w 1986 r. spadł do 117. Zgodnie z ogólnie występującym w Polsce trendem, wyraźnie zaznacza się dominacja kobiet w starszych rocznikach. Oceniając strukturę wiekową społeczeństwa, należy stwierdzić duży udział ludności w wieku poprodukcyjnym /ponad 16,7% ludności/, co jest zjawiskiem charakterystycznym dla wielu miast podwarszawskich, jednak Konstancin-Jeziorna należy do miejscowości wyróżniających się pod tym względem.

O ile jeszcze kilkanaście lat temu saldo migracyjne było ujemne, o tyle w ostatnich latach jest dodatnie. W 1986 r. saldo to wynosiło +52 osoby, co dawało wskaźnik 3,3 osoby na 1000 mieszkańców. Dane wskazują, że większość migrantów przybywa z innych miejscowości w województwie stołecznym warszawskim.

Mimo bliskości Warszawy i położenia w strefie bezpośredniego oddziaływania stolicy, Konstancin-Jeziorna jest ośrodkiem dojazdów do pracy o saldzie w 1983 r. +545 osób. Liczba wyjeżdżających do pracy poza miasto wyniosła 1611 osób, podczas gdy dojeżdżało 2156 osób. Ze względu na uzdrowiskowy charakter miasta, obecność wielu szpitali, sanatoriów i innych obiektów ochrony zdrowia, szczególnie duża jest liczba dojeżdżających kobiet /saldo +352/. Przybywają one zarówno z pobliskich wsi /głównie personel pomocniczy w służbie zdrowia/, jak i z Warszawy /personel lekarski i pielęgniarski/.

W oparciu o dane dotyczące struktury zatrudnienia /Tabela 2/ należy stwierdzić, że miasto pełni funkcje usługowo-przemysłowe, z wyraźnym wyspecjalizowaniem w zakresie ochrony zdrowia i opieki społecznej oraz oświaty i wychowania /w Konstancinie-Jeziornie znajduje się 11 szkół ponadpodstawowych, co daje mu 4/5 miejsce w województwie stołecznym, podczas gdy pod względem liczby zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej znajduje się na 10 miejscu, a liczby mie-

szka^uców na 12 miejscu/.

Pewnym paradoksem jest fakt, że w strukturze zatrudnienia dominują dwa niejako wykluczające się działy gospodarki: przemysł i ochrona zdrowia. Jest to konsekwencją zlania się w jedno miasto dwóch miejscowości o odmiennych funkcjach - przemysłowej Jeziorny i letniskowo-uzdrowiskowego Skolimowa-Konstancina. Na uwagę zasługuje również fakt, że w dziale związanym z turystyką, sportem i wypoczynkiem zatrudniona jest zaledwie 1 osoba, co wskazuje na rozwój funkcji uzdrowiskowych i letniskowych, z pominięciem funkcji turystycznych sensu stricto.

Pod względem fizjonomicznym miasto składa się z kilku wyraźnie różniących się między sobą części. Skrajnie wschodnią część zajmują rozległe tereny Warszawskich Zakładów Papierniczych i osadniki ścieków, oraz osiedle przyfabryczne Mirków. Jest ono zabudowane częściowo domami z przełomu XIX/XX w., a częściowo stadardowymi blokami wzniesionymi w latach 1970-tych. Od Jeziorny Mirków oddzielony jest łąkami, ogródkami działkowymi, urządzeniami infrastruktury technicznej /rurociągami, torami kolejowymi itp./, a także nieużytkami /Rycina 1/.

Jeziorna składa się głównie z zabudowy 1-2 kondygnacyjnej. Są to po części powstałe w ostatnich latach, na terenie dawnych ogrodów, domy jednorodzinne, jak również typowa zabudowa małomiasteczkowa z licznymi zakładami rzemieślniczymi, placówkami handlowymi i niewielkimi zakładami przemysłowymi /rejon ul. Warszawskiej/. Północna część Jeziorny /Klarysew/ ma charakter willowy i zabudowana jest w dużej mierze zamożnymi domami, przemieszanyimi z zakładami usługowymi /naprawa samochodów, usługi budowlane i in./, a także szklarniami.

Od południowego zachodu z Jeziorną sąsiaduje osiedle Grapa, które

składa się z typowych bloków zbudowanych w latach 1960-1970 i otoczonych lasem sosnowym.

Środkową część miasta tworzy właściwy Konstancin, który od północy ograniczony jest Jeziorką, od południa Lasami Słomczyńskimi, a na zachodzie przechodzi w Skolimów /Skolimów-Miasto/. Ta część miasta ma charakter uzdrowiskowo-mieszkalny i składa się ze stojących w lesie sosnowym budynków szpitalno-sanatoryjnych i willi z okresu przed 1918 r. i z lat międzywojennych. Znaczną część obszaru uzdrowiskowego zajmuje kompleks STOCER-u /Stołecznego Zespołu Rehabilitacji/.

Skolimów-Miasto różni się od dzielnicy uzdrowiskowej jedynie brakiem zabudowy szpitalno-uzdrowiskowej oraz większym udziałem domów jednorodzinnych wzniesionych po 1945 r. Tutaj znajduje się siedziba władz miejsko-gminnych, posterunek MO, duża szkoła z lat 1960-tych, pawilon handlowy i kilka domów wielorodzinnych z okresu przedwojennego.

Zachodnią część Konstancina-Jeziorny stanowią Chylice-Letnisko, które podobnie jak część uzdrowiskowa i Skolimów-Miasto porośnięte są lasem sosnowym i mają rozrzuconą zabudowę jednorodziną. W tej części miasta dominuje zabudowa z ostatnich kilkunastu lat. W dużej mierze składają się na nią ekskluzywne wille i domy letniskowe. W środkowej części Chylic-Letniska znajduje się cegielnia i gliniarki, wykorzystywane częściowo jako kąpieliska, a także jako wysypiska śmieci.

Na północnym brzegu Jeziorki, naprzeciw dzielnicy uzdrowiskowej i Skolimowa-Miasto, leży Skolimów-Wieś. Dominuje tu na wpół wiejska, rozproszona zabudowa, a znaczny odsetek powierzchni zajmują sady,

ogrody warzywne, pola uprawne i szklarnie. Charakterystyczną cechą tej części miasta jest niemal zupełny brak obszarów leśnych i większych skupisk drzew.

Skrajnie południową część Konstancina-Jeziorny stanowi Nowe Wierzbno, do niedawna samodzielna wieś. Zabudowania gospodarstw rolnych są tu przemieszane z zabudową letniskowo-willową i użytkami rolnymi.

Walory lecznicze oraz bliskość Warszawy są głównymi czynnikami rozwoju funkcji turystyczno-wypoczynkowych w Konstancinie-Jeziornie. Tym samym miasto pełni rolę ośrodka letniskowo-uzdrowiskowego. Za główne walory lecznicze należy uznać:

- /1/ korzystne warunki klimatyczne związane głównie z występowaniem dużych kompleksów leśnych,
- /2/ występowanie solanki termalnej o dużej wydajności, co pozwoliło na uruchomienie tężni solankowej,
- /3/ zaleganie w niedalekim sąsiedztwie złóż borowinowych.

O funkcjach letniskowych zdecydowały głównie warunki klimatyczne, obecność lasów, a zwłaszcza bliskość Warszawy, co obecnie wydaje się być głównym czynnikiem rozwoju osadnictwa letniskowego i mieszkalno-letniskowego /"drugich domów"/.

Ponadto na walory turystyczno-wypoczynkowe miasta składają się wartości kulturowe, wśród których należy wyróżnić charakterystyczny układ przestrzenny /plan urbanistyczny/ oraz około 160 zabytków architektonicznych objętych ochroną konserwatora zabytków.

Od momentu pojawienia się funkcji letniskowo-uzdrowiskowych do 1939 r. Konstancin i Skolimów były jednymi z ważniejszych miejscowości letniskowych w rejonie Warszawy. W tym czasie powstały tu liczne wille i pałacyki będące własnością zamożnych mieszkańców Warszawy, m.in. przedstawicieli władz państwowych, ludzi zajmujących się

wykonywaniem wolnych zawodów, wyższych oficerów, a także skromniejsze obiekty /często drewniane/, należące do osób reprezentujących warstwę urzędniczo-kupiecką. Do ciekawszych obiektów zbudowanych w tym okresie należą wille "Słoneczna", "Moja", "Este", "Świt" /w latach 1920-25 mieszkał w niej S. Żeromski/, "Natemi", "Pallas Athene", "Julia" czy "Anna", które znajdują się w Konstancinie i Królewskiej Górze. Walory zabytkowe posiadają również: kościół w Konstancinie /neoromańsko-neogotycki, 1911 r./, neogotycki kościół w Skolimowie /1902-1905/, zabudowania starej papierni w Jeziornie /XVIII-XIX w./ oraz osiedle przyfabryczne w Mirkowie /XIX-XX w./.

W początkowym okresie rozwoju Konstancina i Skolimowa jako miejscowości letniskowych, duże znaczenie dla wypoczynku miała Jeziorka. Na północ od obecnej dzielnicy uzdrowskiej było urządzone kąpielisko z plażą i wypożyczalnią sprzętu wodnego. Obecnie Jeziorka nie nadaje się do wypoczynku przywodnego ze względu na zarośnięte brzegi, jak również ze względu na znaczne zanieczyszczenie jej wód /III klasa czystości powyżej Warszawskich Zakładów Papierniczych i wody pozaklasowe poniżej/. Natomiast wypoczynek taki umożliwiają zbiorniki wodne w Chylicach-Letnisku, które jednak są zbyt małe aby przyjąć większą liczbę wypoczywających /największy ma powierzchnię około blisko 2 ha/.

2. Rola funkcji turystyczno-wypoczynkowych w życiu miejscowości.

2.1. Baza materialna turystyki, wypoczynku i lecznictwa uzdrowskiego.^{2/}

Baza turystyczno-wypoczynkowa w Konstancinie-Jeziornie składa się z obiektów stricte turystycznych, paraturystycznych, leczniczo-

^{2/} -----
Z pominięciem obiektów STOCER-u, które mają charakter wybitnie szpitalny, w odróżnieniu od urządzeń PP "Uzdrowsko Konstancin".

-sanatoryjnych /uzdrowiskowych/. Wśród podanych rodzajów urządzeń szczególne znaczenie mają "drugie domy" /traktowane jako element bazy paraturystycznej/ oraz obiekty uzdrowiskowe.

Zagospodarowanie turystyczne i paraturystyczne.

Baza turystyczno-wypoczynkowa w wąskim sensie tego określenia składa się z następujących typów obiektów:

- /1/ obiektów turystycznych /pensjonat "Biała Dalia"/,
- /2/ obiektów wczasowo-wypoczynkowych /dom pracy twórczej ZAiKS/,
- /3/ obiektów paraturystycznych /szkół wykorzystywanych dla organizowania kolonii i obozów dla dzieci i młodzieży, a także "drugich domów" ^{3/}/.

Z danych zamieszczonych w Tabeli 3 wynika, że w obiektach turystycznych liczba miejsc noclegowych wynosi 8 łóżek /do eksploatacji całorocznej/, w obiektach wczasowo-wypoczynkowych 42 miejsca /również całoroczne/ zaś w obiektach paraturystycznych liczba miejsc sięga 714 łóżek wykorzystywanych dla wypoczynku dzieci i młodzieży oraz 2150 miejsc noclegowych w "drugich domach". Tym samym wielkość bazy noclegowej w urządzeniach turystyczno-wypoczynkowych wynosi 2914 miejsc, w tym blisko 3/4 w obiektach prywatnych.

Na zagospodarowanie turystyczno-wypoczynkowe składają się również obiekty i urządzenia o charakterze sportowo-rekreacyjnym:

- /1/ kompleks sportowy RKS Mirków /stadion, kryty basen, boisko treningowe, hala sportowa/,
- /2/ ośrodek jeździecki w gajówce w Królewskiej Górze /prowadzony przez rzemieślnika z uprawnieniami do nauczania jazdy konnej/,
- /3/ obiekty kulturalne /m.in. dwa kina - w Mirkowie i w dzielnicy uzdrowiskowej/,

^{3/} -----
W opracowaniu przyjęte stosować określenie "drugie domy", gdyż obiekty zlokalizowane w Konstancinie-Jeziornie mogą w znacznej mierze pełnić swoje funkcje w ciągu całego roku, nie tylko latem.

/4/ "ścieżka zdrowia" w Królewskiej Górze,

/5/ trzy znakowane szlaki turystyczne /żółty: Grapa-Lasy Słomczyńskie-Słomczyn-rezerwat "Obory" - łącznie 6 km, zielony: Klarysew-Las Kabacki-przystanek PKP Warszawa-Dawidy - łącznie 12 km, niebieski: Powsin-Las Kabacki-Kierszek-Konstancin-rezerwat "Łęgi Oborskie" - łącznie 10 km/.

Zagospodarowanie turystyczno-wypoczynkowe jest uzupełniane przez bazę gastronomiczną. W Konstancinie-Jeziornie są 3 uspełecznione zakłady gastronomiczne /restauracja "Pod Sosną", kawiarnia "Fili-pinka" i pijalnia wód mineralnych/ oraz 8 placówek nieuspełecz-nionych /cztery restauracje: "Zacisze", "Świerkowa", "Biała Dalia" i "Amazonka", kawiarnia "Oktawia", bar "Strzemienny" i dwa punkty gastronomiczne/. Obiekty te są jednak częste wyłączone z eksploatacji /również w sezonie letnim/, stąd też trudności w precyzyjnym określeniu liczby miejsc konsumenckich /w zależności od liczby czynnych obiektów waha się ona od 180 do 400/. W oparciu o przeprowadzone badania można przyjąć, że dla obsługi ruchu turystyczno-wypoczynkowego większe znaczenie ma jedynie restauracja "Biała Dalia" /przy pensjonacie o tej samej nazwie/, zaś z innych placówek korzysta głównie ludność miejscowa.

Zagospodarowanie leczniczo-sanatoryjne /uzdrowiskowe/.

Obok obiektów, które pełnią funkcje stricte szpitalne i wchodzi w skład STOCER-u, w Konstancinie-Jeziornie znajdują się 3 szpitale i sanatorium podlegające dyrekcji PP "Uzdrowisko Konstancin", przy czym obiekty szpitalne PPUK pełnią de facto funkcje sanatoryjno-lecznicze.

Z Tabeli 4 wynika, że lecznictwo uzdrowiskowe dysponuje 285 łózkami szpitalnymi i 173 sanatoryjnymi. Ponadto PPUK posiada przycho-

dnie uzdrowiskową, Zakład Przyrodoleczniczy "Biały Dom", zdolny do wykonywania 880 zabiegów dziennie /ul. Mostowa/, a także ogólnodostępną tężnię solankową /ul. Sienkiewicza/ czynną od maja do listopada /płatną/. Od 1987 r. dysponuje również pijalnią wód mineralnych przy ul. Piotra Skargi.

2.1. Przestrzeń turystyczna miejscowości.

Jak już wspomniano, Konstancin-Jeziorna składa się z kilku wyraźnie wyodrębnionych części, które nawiązują do istniejących dawniej samodzielnie miejscowości. Znajduje to odbicie w przestrzeni turystyczno-wypoczynkowej miasta.

Charakter turystyczno-wypoczynkowy i uzdrowiskowy mają przede wszystkim Konstancin, Królewska Góra, Skolimów-Miasto i Chylice-Letnisko, a więc centralna i zachodnia część miasta.

Środkowa i południowo-wschodnia część Konstancina-Jeziorny /450 ha, czyli około 25% powierzchni miasta/ ma status prawny strefy uzdrowiskowej.^{4/} Strefę tę wyznaczają następujące ulice:

od zachodu: -ul. Uzdrowiskowa, ul. Jaworowska, ul. Krajowej Rady Narodowej, ul. Sanatoryjna, ul. Prusa i ul. Kościelna,

od północy: -rzeka Jeziorka, Park Zdrojowy, ul. Sienkiewicza,

od wschodu: -ul. Żeromskiego, ul. Czarnieckiego, ul. Krajowej Rady Narodowej, ul. Wągrodzka,

od południa: -strefa obejmuje część Lasów Słomczyńskich leżących poza granicami miasta.

W obrębie strefy uzdrowiskowej /Strefy A/ mieszczą się wszystkie szpitale PPUK i jego urządzenia towarzyszące, a także główny kompleks szpitalny STOCER-u. Już poza strefą, ale na obszarze bezpośrednią z

^{4/} Strefa A. Strefa B obejmuje niemal całe miasto, a Strefa C rozciąga się częściowo na Lasy Słomczyńskie, Las Kabacki, Obory, Bielawę, Kierszek, Hądzin, Czarnów, Stare Wierzbno, a także położoną w gminie Piaseczno miejscowość Chylice.

z nią sąsiadującym znajduje się sanatorium "Saturn" i szpital STOCER-u przy ul. Gąsiorowskiego, a także jedna ze szkół wykorzystywana jako obiekt kolonijny. W odległości 1 km od granicy strefy uzdrowiskowej są zlokalizowane dwie inne szkoły wykorzystywane latem jako obiekty kolonijne. Natomiast dość daleko znajduje się szpital STOCER-u przy ul. Długiej /ponad 2 km od zachodniej granicy Strefy A/.

Obok terenów i obiektów szpitalno-sanatoryjnych, w strefie uzdrowiskowej są zlokalizowane liczne budynki mieszkalne /zwykle 1-2 kondygnacyjne/, część "drugich domów" oraz wiele urządzeń użyteczności publicznej. W północnej części Strefy A, niedaleko Jezior-ki, mieści się Park Zdrojowy, Zakład Przyrodoleczniczy PPUK i tężnia solankowa. Od obiektów tych /stanowią one fizjonomiczne centrum uzdrowiska/ wiedzie w kierunku wschodnim ul. Sienkiewicza, która na bliskim kilometrowym odcinku jest niedostępna dla ruchu samochodowego i stanowi "deptak".

Praktycznie cała strefa uzdrowiskowa /Strefa A/ jest zalesiona, a w drzewostanie przeważają wysokopienne sosny.^{5/}

Drugim elementem różnicującym przestrzeń turystyczno-wypoczynkową miasta /obok zabudowy szpitalno-sanatoryjnej/ są obiekty spełniające funkcje "drugich domów" - zarówno typowe domy letniskowe, jak i domy mieszkalno-letniskowe.

Rozmieszczenie "drugich domów" w poszczególnych częściach miasta jest nierównomierne. Najbardziej zwarty obszar stanowią w Chylicach-Letnisku, zwłaszcza na wschód od terenu cegielni /tzw. Osiedle Deotymy/, gdzie blisko 100% nieruchomości stanowią parcele zabudo-

57 -----
Pomimo tak sprzyjających warunków, stan powietrza w mieście nie jest zadowalający. Znaczna część obiektów użyteczności publicznej /szpitale, sanatorium itp./ oraz budynki prywatne mają własne systemy ogrzewania, oparte głównie na węglu /stąd duża emisja CO i SO₂/. Problem ten może zniknąć, gdyż prowadzone są prace nad rozbudową sieci gazowniczej.

wane "drugimi domami" a wolne tereny mają faktycznie rolę działek letniskowych. Zbliżony charakter ma przylegająca do granicy z gminą Piaseczno zachodnia część ChylicéLetniska, jak również część Skolimowa-Miasto /głównie obiekty sprzed 1939 r./ oraz strefy przejściowe między dzielnicą uzdrowską a Nowym Wierzbem i Królewską Górą /przede wszystkim zabudowa wzniesiona po 1970 r./.^{6/}

Niewielkie zgrupowanie "drugich domów" ma też miejsce w zachodniej części Skolimowa-Wsi oraz w północnej części Jeziorny /w Klarysewie i w pobliżu granicy z Lasem Kabackim oraz Bielawą/. Jednak na obszarach tych "drugie domy" są silnie przemieszane z zabudową mieszkalną stale zamieszkiwaną, zakładami produkcyjno-usługowymi oraz sadami i ogrodami warzywnymi.

Rejonem, w którym "drugie domy" nie występują jest Mirków, natomiast w dzielnicy Grapa, w centrum Jeziorny i na północnym brzegu rzeki Jeziorki /wschodnia część Skolimowa-Wsi/ "drugie domy" występują sporadycznie.

2.3. Turystyka w gospodarce miejscowości.

Konstancin-Jeziorna tylko w bardzo ograniczonym zakresie spełnia typowe funkcje turystyczne, gdyż przede wszystkim jest ośrodkiem uzdrowskim i miejscem intensywnego występowania "drugich domów". Stąd też określenie miejsca turystyki i wypoczynku w gospodarce miejscowości jest bardzo trudne.

Dane dotyczące zatrudnienia informują, że w dziale określonym jako kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek, zatrudniona jest tylko 1 osoba /wg NSP w 1978 r., w tym dziale gospodarki nie było zatrudnionych/. Dlatego też w poniższym opracowaniu należy pominąć określanie funkcji turystyczno-wypoczynkowych w oparciu o powszechnie sto-

^{6/} Zgodnie z przyjętym w 1987 r. planem przestrzennego zagospodarowania miasta, w Konstancinie-Jeziornie nie ma w sensie prawnym działek i domów letniskowych /są one tylko w pobliskim Czarnowie/.

sowane metody i sięgnąć po technikę pośredniego oszacowania miejsca turystyki i wypoczynku w gospodarce lokalnej.

Jak podano w Tabeli 2, aż 1449 osób w Konstancinie-Jeziornie jest zatrudnione w ochronie zdrowia i opiece społecznej, w tym większość w Stołecznym Zespole Rehabilitacji. W 1986 r. PP "Uzdrowisko Konstancin" zatrudniało 398 pracowników /w tym 24 lekarzy i 69 pielęgniarek/, co stanowiło około 7,5% wszystkich zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej na terenie miasta. Traktując Konstancin-Jeziornę jako ośrodek uzdrowiskowy, trzeba przyjąć, że podana wartość jest miernikiem funkcji turystyczno-wypoczynkowej, aczkolwiek tylko w zakresie niektórych funkcji składających się na szeroko rozumiane funkcje turystyczne i wypoczynkowe.

Na ogół przyjmuje się, że podstawowym miernikiem określenia funkcji turystyczno-wypoczynkowych jest udział zatrudnionych w obiektach noclegowych /turystycznych, czasowo-wypoczynkowych itd./. W 1987 r. w pensjonacie "Biała Dalia" zatrudnione były 4 osoby, natomiast dom pracy twórczej ZAiKS zatrudniał 20 osób, które formalnie były pracownikami Ministerstwa Kultury i Sztuki w Warszawie.

Osobny problem stanowi określenie wielkości sezonowego zatrudnienia na koloniach i obozach organizowanych dla dzieci i młodzieży. W 1987 r. w sezonie letnim pracowało od 150 do 235 osób. Tak znaczna rozpiętość spowodowana jest tym, że w niektórych obiektach wypoczynek organizowany był w dwóch turnusach i brak jest informacji, czy zatrudniony personel zmieniał się, czy też pozostawał zatrudniony przez cały sezon. Natomiast w sezonie zimowym zatrudnione były tylko 3 osoby. Należy jednak podkreślić, że w świetle uzyskanych informacji osoby zatrudnione na koloniach i obozach pochodziły spoza Konstancina-Jeziorny /często pochodziły z miejscowości będącej siedzibą instytucji organizującej wypoczynek/.

Z równie trudną sytuacją spotykamy się wówczas, gdy do określenia funkcji turystyczno-wypoczynkowych przyjmujemy zatrudnienie w gastronomii. Wg danych Urzędu Skarbowego w Piasecznie, w placówkach gastronomicznych /prywatnych/ Konstancina-Jeziorny pracowało w 1987 r. 56 osób /"Biała Dalia" 32 osoby, "Zacisze" i "Świerkowa" po 8, bar "Strzemienny" 7 osób, punkt gastronomiczny w Jeziornie 5 osób, pijalnia wód mineralnych 4 osoby/. Trzeba jednak podkreślić, że przekrój społeczno-demograficzny osób odwiedzających Konstancin-Jeziornę jest dosyć specyficzny /1° osoby starsze i chore, 2° dzieci i młodzież poniżej 18 lat, 3° użytkownicy "drugich domów"/ i nie należy sądzić, aby były one częstymi gośćmi zakładów gastronomicznych. Nie jest to więc właściwy miernik umożliwiający określenie roli turystyki i wypoczynku w gospodarce Konstancina-Jeziorny.

Pewna grupa osób, aczkolwiek niezbyt liczna, związana jest z występowaniem na obszarze miasta "drugich domów". W trakcie badań terenowych stwierdzono, że niektóre obiekty są pilnowane, czy raczej "doglądane" przez stałych mieszkańców. Osoby te odpłatnie karmią pilnujące domów psy, utrzymują zielen, dokonują napraw itp. Ponadto intensywny ruch budowlany związany ze wznoszeniem nowych obiektów rekreacyjnych znajduje odzwierciedlenie w zatrudnianiu miejscowej siły roboczej, jednakże zjawisko to nie podlega rejestracji i jest niezwykle trudne do oszacowania.

Reasumując, biorąc pod uwagę osoby zatrudnione w związku z pełnionymi przez Konstancin-Jeziornę funkcjami letniskowo-uzdrowiskowymi, stanowią one nie więcej niż 10% aktywnych zawodowo.

Innym sposobem badania funkcji turystyczno-wypoczynkowych może być śledzenie obrotów w placówkach handlowych w celu ich skorelowania z natężeniem ruchu turystycznego. W omawianym przypadku analizy

takiej nie można było dokonać z dwóch zasadniczych powodów. Po pierwsze, ruch cen uniemożliwia analizę czasową obrotów handlowych a w sytuacji korzystania z cen stałych /co w praktyce dla potrzeb prezentowanego opracowania jest niemożliwe, chociażby ze względu na zróżnicowane poglądy co do ustalenia "koszyka potrzeb"/, analizę taką stawia pod znakiem zapytania duża nierytmiczność dostaw. Po drugie, analiza rozkładu ruchu turystycznego, wypoczynkowego i leczniczo-sanatoryjnego w ciągu roku, a także analiza obrotów w placówkach gastronomicznych jednoznacznie świadczą o tym, że liczba przyjeżdżających nie podlega większym wahanom w czasie, stąd też nie sposób ocenić, jak funkcje turystyczno-wypoczynkowe mogą rzutować na wysokość obrotów handlowych.

Kolejnym sposobem mierzenia funkcji turystyczno-wypoczynkowych może być analiza np. częstotliwości kursowania środków komunikacji zbiorowej. Punktem wyjścia do takiej analizy jest założenie, że w okresie zwiększonego popytu turystycznego wzrasta liczba kursów autobusów /po zlikwidowaniu kolei wąskotorowej Konstancin-Jeziorna ma wyłącznie połączenia PKS i MZK/. W przypadku badanego miasta sytuacja jest zupełnie odwrotna - autobusy PKS w sezonie letnim kursują znacznie rzadziej, co wynika z mniejszych dojazdów do Warszawy nie tyle z samego miasta, co z południowej części województwa stołecznego /głównie młodzież szkolna/. Podobna sytuacja występuje w komunikacji podmiejskiej MZK, gdzie w sezonie urlopowym /jak również w dni wolne od pracy/ częstotliwość kursów linii 710 i 724 jest zmniejszona.

Ostatnim sposobem pomiaru funkcji turystyczno-wypoczynkowych w gospodarce miasta może być analiza udziału obszarów o przeznaczeniu rekreacyjnym w całej powierzchni miasta. W przypadku Konstancina-

-Jeziorny podejście takie wydaje się całkowicie uzasadnione. Jak już wspomniano około 25% powierzchni miasta ma status strefy uzdrowiskowej, a więc niejako z definicji są to obszary o charakterze turystyczno-wypoczynkowym. Z kolei o rozwiniętych funkcjach letniskowych może świadczyć fakt, że 29% wszystkich nieruchomości w rękach prywatnych stanowią "drugie domy" i działki mające charakter letniskowy.

3. Charakterystyka ruchu turystycznego

Ruch turystyczno-wypoczynkowy w Konstancinie-Jeziornie składa się z ruchu rejestrowanego /turystycznego, w ośrodkach czasowo-wypoczynkowych, uzdrowiskowego, kolonijno-obozowego/, a także ruchu nierejestrowanego /związanego z użytkowaniem "drugich domów", przyjazdami rekreacyjnymi w dni wolne od pracy itp./.

W 1987 r. w ruchu rejestrowanym wzięło udział:

- /1/ 455 osób odwiedzających pensjonat "Biała Dalia",
- /2/ 729 osób wypoczywających w domu pracy twórczej ZAiKS,
- /3/ 720 uczestników kolonii i obozów /w tym jedynie 28 osób w sezonie zimowym/,
- /4/ 1996 osób korzystających z leczenia w szpitalach uzdrowiskowych PP "Uzdrowisko Konstancin",
- /5/ 173 kuracjuszy korzystających z sanatorium "Saturn".

Łącznie w rejestrowanym ruchu turystyczno-wypoczynkowym uczestniczyło 4073 osoby, w tym 53,3% w obiektach PPUK, co podkreśla uzdrowiskowe funkcje miasta.

Jak już wielokrotnie wspomniano, Konstancin-Jeziorna jest ważnym ośrodkiem letniskowym a liczba "drugich domów" wynosiła w 1987 r.

421 obiektów.^{7/} Przyjmując, że każdy z nich jest wykorzystywany prze-

^{7/} Wg danych z UMiG Konstancin-Jeziorna /karty nieruchomości i rejestr wymiarów podatkowych/. Podczas badań terenowych w maju 1988 r. stwierdzono 557 obiektów ukończonych i w trakcie realizacji. Część z nich stanowiły zapewne samowole budowlane nie zarejestrowane w UMiG.

ciężnie przez 5 osób /Matczak 1987/, jednorazowy ruch rekreacyjny można w nich oszacować na 2150 osób.

Oszacowanie rocznej wielkości ruchu rekreacyjnego w "drugich domach" jest zjawiskiem znacznie trudniejszym do wykonania, ze względu na brak informacji na temat ich użytkowania. Przeprowadzone w trakcie badań terenowych w maju 1988 r. obserwacje pozwoliły ustalić, że znaczna część obiektów jest użytkowana przez dłuższy czas, co ma ścisły związek z wielkością "drugich domów" i ich wyposażeniem w infrastrukturę techniczną /system ogrzewania, instalacje wodno-kanalizacyjne/. Ze względu na bliskość Warszawy /czas dojazdu do centrum miasta wynosi komunikacją publiczną około 60-90 minut a własnym środkiem lokomocji około 30 minut/ wiele osób korzysta z posiadanych obiektów nawet w porze zimowej.

Rozmiary rocznego ruchu letniskowego w "drugich domach" można szacować w oparciu o liczbę ich użytkowników, a także biorąc pod uwagę przewidywaną liczbę osobonoclegów. Przeprowadzenie takiej analizy nie jest trudne w przypadku gdy dysponujemy wynikami badań kwestionariuszowych nad wykorzystywaniem "drugich domów",^{8/} jednak w sytuacji Konstancina-Jeziorny badania takie nie miałyby większego znaczenia, gdyż stopień wiarygodności uzyskanych wyników byłby bardzo mały. Podczas prób uzyskania odpowiedzi na pytanie ile czasu w ciągu roku użytkownicy "drugich domów" spędzają w posiadanych obiektach /tego typu wywiady przeprowadzono w maju 1988 r. z kilkunastoma osobami przebywającymi w "drugich domach" w Chylicach-Letnisku/, otrzymywano odpowiedzi zaniżone. Wynikało z nich, że respondenci

^{8/} W trakcie badań przeprowadzonych w Wildze koło Garwolina /Kowalczyk, Grzeszczak 1984/ stwierdzono, że w okresie lata 36% respondentów korzysta z "drugiego domu" w każdy weekend, 28% dwa-trzy razy w miesiącu a 23% spędza w nich urlopy. W okresie wiosny i jesieni pobyty w każdy weekend deklarowało 35% respondentów, a 34% odwiedzało "drugi dom" dwa-trzy razy w miesiącu. Ponieważ Wilga leży 60 km od centrum Warszawy, dla Konstancina-Jeziorny analogiczne wyniki powinny być znacznie wyższe.

korzystają z posiadanych obiektów co najwyżej podczas weekendów i czasami spędzają w nich urlopy, natomiast korzystanie z "drugich domów" w okresie od września do maja nie wchodzi w grę. Część osób tłumaczyła swój pobyt w "drugim domu" w momencie przeprowadzania wywiadu nieoczekiwanym przypadkiem, gdyż przybyli do Konstancina-Jeziorny tylko na chwilę /okoliczności towarzyszące rozmowom świadczyły, że osoby te przebywały co najmniej przez kilka godzin w dniu przeprowadzania wywiadu/. Należy jednak stwierdzić, że w kilku przypadkach spotkano się z sytuacją odwrotną: niektóre młode kobiety z małymi dziećmi podkreślały, że spędzają w "drugim domu" /często rodziców lub teściów/ niemal cały okres maj-wrzesień, a także część zimy, gdyż są na urlopie wychowawczym a pobyt w lesie jest wskazany dla dziecka. Dłuższy pobyt w "drugim domu" deklarowały też osoby starsze przebywające na emeryturze.

Te zróżnicowane postawy, a także niektóre niemiłe okoliczności towarzyszące prowadzonym badaniom, spowodowały, że zrezygnowano z prowadzenia szerszych badań na ten temat. Czym można wytłumaczyć uzyskane rezultaty skromnych, co prawda badań. Otóż, jak już wspomniano, z punktu widzenia norm prawno-planistycznych w Konstancinie-Jeziornie nie ma domów letniskowych.^{9/} Zarówno dane statystyczne w Biurze Planowania Rozwoju Warszawy jak i w instytucjach statystycznych nie obejmują miasta. W związku z tym osoby, które posiadają "drugi dom" w Konstancinie-Jeziornie, a obok tego dysponują stałym miejscem zamieszkania w innej miejscowości /najczęściej w Warszawie/ stoją w dość dwuznacznej pozycji z punktu widzenia przepisów prawa lokalowego i zasad obowiązujących przy wydawaniu pozwoleń budowlanych.

^{9/} Chociaż w wykazie nieruchomości na terenie Konstancina-Jeziorny jaki znajduje się w miejscowym UMiG 179 obiektów jest określonych mianem "domu letniskowego" lub "domu rekreacyjnego". Dotyczy to jednak obiektów wzniesionych przed 1981 r., gdyż w ostatnich latach nawet budynki o jednoznacznie rekreacyjnych parametrach technicznych nie są klasyfikowane jako obiekty letniskowe /ze względu na ustalenia planu przestrzennego zagospodarowania miasta/.

nych.

Aby jednak chociaż w ogólnym zarysie oszacować wielkość ruchu letniskowego związanego z występowaniem "drugich domów" postanowiono oprzeć się na poniższych założeniach.

Po pierwsze, w oparciu o informacje dotyczące powierzchni użytkowej 350 /spośród 421/ "drugich domów" wyróżniono trzy typy obiektów: 1° nadające się głównie do użytkowania weekendowego /o powierzchni do 40 m²/, 2° wykorzystywane w związku z wypoczynkiem weekendowym oraz urlopowym /41-60 m²/, 3° umożliwiające wypoczynek w całym sezonie letnim, a także nadające się do użytkowania w innych porach roku /powierzchnia ponad 61 m²/.^{10/} Do kategorii 1 zaliczono 122 obiekty, do kategorii 2 włączono 78 "drugich domów" zaś do grupy 3 aż 149 obiektów.

Po drugie, uznano, że wraz ze zwiększaniem się powierzchni użytkowej obiektów, wydłużeniu ulega czas korzystania z nich w ciągu roku, gdyż wielkość "drugiego domu" może być miernikiem nie tylko zamożności właścicieli, co ich zamierzeń co do długotrwałego korzystania z obiektu. Dla obiektów kategorii 1 przyjęto, że są one użytkowane w weekendy w okresie czerwiec-sierpień /12 weekendów=24 dni/. "Drugie domy" zaliczone do typu 2 mogą być użytkowane podczas weekendów od maja do września /20 weekendów=40 dni/, a także przez 2 tygodnie urlopu /14 dni/. Natomiast w przypadku obiektów należących do kategorii 3 przyjęto założenie, że mogą one być użytkowane nieprzerwanie od czerwca do sierpnia /90 dni/, a także średnio przez 1 tydzień w każdym z pozostałych miesięcy roku /9 miesięcy/, co daje 9 tygodni x 7 dni /63 dni/.

107 -----
Zgodnie z danymi dla 350 obiektów struktura wielkościowa "drugich domów" przedstawiała się następująco: poniżej 20 m² - 37 obiektów, od 21 do 40 m² - 85 obiektów, od 41 do 60 m² - 78 obiektów, od 61 do 80 m² - 51 obiektów, od 81 do 100 m² - 30 obiektów, od 101 do 120 m² - 29 obiektów i ponad 121 m² - 39 obiektów. Średnia wielkość "drugiego domu" wynosiła 72,8 m².

W oparciu o przedstawione założenia, a także przyjmując, że jeden "drugi dom" stanowi równowartość 5 miejsc noclegowych oszacowano wielkość rocznego ruchu rekreacyjnego następująco:

/1/	ruch w obiektach kategorii 1:	$122 \times 5 \times 24$	^{11/}	= 14640
/2/	ruch w obiektach kategorii 2:	$78 \times 5 \times 54$		= 21060
/3/	ruch w obiektach kategorii 3:	$149 \times 5 \times 153$		= 113985
	Łącznie ruch w obiektach kategorii 1+2+3:			= 149685

Jak wspomniano, dane o powierzchni użytkowej "drugich domów" dotyczyły 350 obiektów, a więc 83,15% z łącznej liczby 421 obiektów. Przyjmując założenie, że w przypadku pozostałych "drugich domów" ich wielkość rozkłada się proporcjonalnie do obiektów, o których posiadano informacje, ostateczna wielkość ruchu wypoczynkowego w "drugich domach" będzie wynosić 180018.

Przedstawione wartości są oczywiście hipotetyczne i mogą daleko odbiegać od stanu rzeczywistego. Na przykład przyjmując, że obiekty uznane za kategorię 3 będą użytkowane wyłącznie w okresie czerwiec-sierpień /90 dni/ ostateczna wielkość ruchu wyniesie 123572, w tym "drugie domy" kategorii 3 dadzą wartość 67050. Jednak równie prawdopodobne jest przyjęcie założenia, że znaczna część obiektów wykorzystywana jest poza sezonem.^{12/}

Dyskusje może też wzbudzać przyjęcie założenia o przeciętnym wykorzystywaniu "drugiego domu" przez 5 osób, traktowaniu obiektów liczących poniżej 40 m² jako nadających się do wykorzystywania tylko podczas weekendów itp.

Dalsze rozważania na ten temat wydają się jednak niecelowe i dlatego też autorzy przedstawianego opracowania uznali, że dolną gra-

^{11/} Liczba obiektów x liczba miejsc x liczba dni

^{12/} Korzystanie z "drugich domów" poza sezonem nie musi oznaczać, że są one równie intensywnie wykorzystywane latem, gdyż zamożni właściciele mogą w tym czasie spędzać urlop w innych regionach Polski, czy też poza granicami kraju.

nicę wielkości ruchu wypoczynkowego w "drugich domach" wyznaczają wielkości w przedziale 80-100000, zaś górną 150-200000.^{13/}

Kończąc ostatecznie rozważania na temat oceny wielkości ruchu rekreacyjnego w "drugich domach", trzeba stwierdzić, że przedstawione liczby dotyczą nie oszacowanej liczby osób korzystających z obiektów, lecz wskaźnika w rodzaju osobonoclegów.^{14/}

Innym rodzajem ruchu nierejestrowanego jest wypoczynek jednodniowy, a także przyjazdy do Konstancina-Jeziorny osób, będących rodziną kuracjuszy czy pacjentów STOCER-u, jak również rodziców dzieci przebywających na koloniach i obozach. Wielkość tego ruchu nie jest łatwa do oszacowania, gdyż np. w mieście nie jest zarejestrowana ani jedna kwatera prywatna.

W trakcie badań terenowych w maju 1988 r. zajęto się szerzej ruchem wypoczynkowym w rejonie glinianek w Chylicach-Letnisku i stwierdzono, że w ciągu tygodnia spędza tutaj wolny czas około 20 osób dziennie /podczas niepogody/, jedynie w dni upalne do 50 osób. Osobami odwiedzającymi ten rejon są nie tylko mieszkańcy Konstancina-Jeziorny, lecz również Piaseczna, pobliskich Chylic, Starego Wierzbna i Jastrzębia, a sporadycznie również Warszawy. Liczba wypoczywających znacznie rośnie w weekendy, zwłaszcza gdy jest pogodnie. Obok wędkarzy pojawiają się wówczas plażowicze i amatorzy kąpieli, przy czym znaczną część wypoczywających stanowią użytkownicy pobliskich "drugich domów". W soboty i niedziele jednorazowo nad zbiornikami w Chylicach-Letnisku wypoczywa do 50 osób /w dni pogodne/, co pozwoliło oszacować ruch dzienny na 150-250 osób. Jednak podane war-

^{13/} Stosując obliczenia analogiczne do wyników uzyskanych podczas badań ankietowych w Wildze /Kowalczyk, Grzeszczak 1984/ wielkość ruchu wypoczynkowego w "drugich domach" na terenie Konstancina-Jeziorny wynosiłaby od 102920 do 126632.

^{14/} Jest to jedyny wskaźnik możliwy do przyjęcia, w sytuacji gdy nie ma informacji o rotacji użytkowników "drugich domów" w skali roku.

tości nie mają większego znaczenia w ogólnym bilansie ruchu turystycznego i wypoczynkowego w Konstancinie-Jeziornie.

Wszystkie podane wyżej zastrzeżenia sprawiają, iż jest przedsięwzięciem niezwykle trudnym oszacowanie, chociażby w przybliżeniu, rozmiarów rocznego ruchu turystyczno-wypoczynkowego w badanej miejscowości. Można jedynie sądzić, że liczba osób odwiedzających Konstancin-Jeziornę w ciągu roku /liczonych jednorazowo^{15/} w celach turystycznych i rekreacyjnych lub pośrednio związanych z funkcjami turystyczno-wypoczynkowymi miejscowości nie wynosi więcej niż 20000 osób.^{16/}

Kolejnym zagadnieniem związanym z ruchem turystyczno-wypoczynkowym jest jego sezonowość. Pomiaru sezonowości dokonano w oparciu o rejestrację ruchu w pensjonacie "Biała Dalia", domu pracy twórczej ZAiKS, na koloniach i obozach organizowanych dla dzieci i młodzieży, a także poprzez szacunkowe obliczenia dla ruchu uzdrowiskowego. Dokonanie takiego szacunku jest możliwe, ponieważ prawie pełne wykorzystanie obiektów PPUK /ponad 90%/ stwarza przesłanki do założenia, że ruch uzdrowiskowy w ciągu roku jest rozłożony równomiernie a liczba kuracjuszy zależy od liczby dni w miesiącu.

Z zestawionych w Tabeli 5 danych wynika, że w ruchu turystyczno-wypoczynkowym zarejestrowanym w Konstancinie-Jeziornie występuje jeden wyraźny sezon, który przypada na lipiec-sierpień. Wiąże się to z organizowanym w tym czasie wypoczynkiem kolonijno-obozowym dla dzieci i młodzieży. Ponadto nieco większy ruch ma miejsce w lu-

^{15/} Podane założenie dotyczy nie tylko użytkowników związanych z ruchem nierejestrowanym. Można założyć, że niektórzy kuracjusze mogą również korzystać z pensjonatu "Biała Dalia", a inne osoby odwiedzać wielokrotnie ośrodek ZAiKS.

^{16/} Wielkość ruchu rejestrowanego wynosi blisko 6000 osób a nierejestrowanego oszacowano na 9-12000 osób /w tym: 2-5000 użytkowników "drugich domów" - właściciele, ich rodziny, krewni, znajomi itp., 500 w celu wypoczynku jednodniowego, 1500 odwiedzających dzieci na koloniach oraz 5000 odwiedzających kuracjuszy i przybywających na pobyt jednodniowy w celach leczniczo-rekreacyjnych.

tym i marcu. Chociaż inne formy ruchu nie podlegają rejestracji, należy założyć, że jego największe nasilenie przypada na sezon wiosenno-letni, a więc od maja do września.

Do określenia sezonu turystyczno-wypoczynkowego wykorzystuje się również dane o obrotach w placówkach gastronomicznych. Okazało się jednak, że w przypadku Konstancina-Jeziorny analizę taką można przeprowadzić jedynie dla restauracji "Biała Dalia", gdyż inne obiekty były w 1987 r. przez dłuższy czas nieczynne.^{17/}

Na podstawie danych Urzędu Skarbowego w Piasecznie można stwierdzić, że najwyższe obroty w restauracji "Biała Dalia" zanotowano w sierpniu - 2521 tys. zł, wrześniu - 2322 tys. zł i w październiku - 2042 tys. zł, podczas gdy np. w maju obroty wynosiły 1343 tys. zł, w listopadzie 1938 tys. zł, a w kwietniu zaledwie 148 tys. zł /Rycina 5/. Można zatem zauważyć pewne zwiększenie obrotów poczynając od lipca /1888 tys. zł/ a kończąc na listopadzie, jednak zgodność między wysokością obrotów a natężeniem ruchu turystyczno-wypoczynkowego jest tylko częściowa. Np. w pensjonacie "Biała Dalia" najwięcej osób wypoczywało w lutym i marcu, co wcale nie znajduje odzwierciedlenia w obrotach restauracji. Tym samym można sądzić, że uzyskane dane w większym stopniu wynikają z nierównomierności dostaw do zakładu gastronomicznego, ruchów cen i marż, czy też organizowania różnych imprez, niż ze zwiększonego popytu będącego następstwem większego ruchu turystyczno-wypoczynkowego.

Reasumując, należy stwierdzić, że ruch turystyczny i wypoczynkowy w Konstancinie-Jeziornie wykazuje pewną skłonność do sezonowości.

¹⁷⁷ Np. restauracja "Świerkowa" była nieczynna w styczniu i lutym 1987 r., bar "Strzemienny" w okresie wrzesień-grudzień, punkt gastronomiczny przy ul. Prusa od 23 lipca do końca roku itp.

wości. Jego większe natężenie można zaobserwować w okresie letnim, aczkolwiek ruch uzdrowiskowy jest całoroczny, podobnie jak ruch w pensjonacie i domu pracy twórczej, a także w niektórych "drugich domach".

Ruch turystyczno-wypoczynkowy w Konstancinie-Jeziornie związany jest z kilkoma odmiennymi grupami społeczno-demograficznymi.

Na ruch stricte turystyczny i rekreacyjny /związany z pobytem w pensjonacie, domu pracy twórczej, "drugich domach"/ składają się głównie osoby w wieku produkcyjnym i ich rodziny, aczkolwiek ruch w poszczególnych rodzajach obiektów wykazuje pewną specyfikę. Przykładowo korzystający z noclegów w pensjonacie to często przybywający do Warszawy goście, którzy mają trudności ze znalezieniem miejsca w warszawskich hotelach. Do domu pracy twórczej przybywają najczęściej osoby bez rodzin, rzadko ze współmałżonkiem i prawie nigdy z dziećmi. Natomiast "drugie domy" są w dużej mierze użytkowane przez młode matki z małymi dziećmi, do których mężczyźni przyjeżdżają głównie w dni wolne od pracy. Inną grupą społeczno-demograficzną związaną z wypoczynkiem w "drugich domach" są osoby starsze /emeryci i renciści/, co może świadczyć, że zlokalizowane w Konstancinie-Jeziornie obiekty stanowią formę przejściową między osadnictwem typowo letniskowym a stałym osadnictwem podmiejskim. Tego typu ewolucję przeżyły liczne osiedla leżące obecnie w granicach Warszawy /oraz podmiejskie - np. Józefów, Michalin/ a proces wspomnianej transformacji funkcji ma odbicie w badaniach geograficznych /np. Clout 1974, Murphy 1977/.

Drugim wyraźnym rodzajem ruchu turystyczno-wypoczynkowego jest pobyt dzieci i młodzieży na koloniach i obozach. Również kuracjusze sanatorium "Saturn" do osoby poniżej 18 lat.

Ruch uzdrowiskowy w szpitalach PP "Uzdrowisko Konstancin" dotyczy wyłącznie osób przybywających do Konstancina-Jeziorny w celach leczniczych, a więc tym samym stanowiących określoną grupę społeczną. Większość kuracjuszy to osoby w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Zgodnie z danymi PPUK ich skład społeczny w 1987 r. przedstawiał się następująco:

- emeryci i renciści	30,7%	ogółu pacjentów,
- pracujący	67,2%	"- "-
- młodzież 15-18 lat	1,0%	"- "-
- dzieci poniżej 15 lat	1,1%	"- "-

Tak więc w oparciu o dane statystyczne, a także w świetle informacji uzyskanych w terenie, można stwierdzić, że ruch turystyczno-wypoczynkowy w Konstancinie-Jeziornie tworzony jest przez różne grupy społeczno-demograficzne, bez wyraźnej specjalizacji. O specjalizacji można mówić jedynie rozpatrując ruch według poszczególnych typów obiektów.

Ostatnim elementem określającym specyfikę ruchu turystyczno-wypoczynkowego jest jego zasięg przestrzenny. W przedstawianym opracowaniu określono miejsce pochodzenia uczestników ruchu przebywających we wszystkich rodzajach obiektów.

Spośród zarejestrowanych w 1987 r. 455 gości pensjonatu, aż 177 było cudzoziemcami, w tym 134 przybyło z II obszaru płatniczego /głównie z RFN, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych/. Wśród gości krajowych liczniejsze grupy stanowili jedynie mieszkańcy województw: gdańskiego, katowickiego i miejskiego krakowskiego. Należy jednak sądzić, że przybywający do pensjonatu goście /zwłaszcza obco krajowcy/ związani byli z Warszawą, a wybór miejsca pobytu był przypadkowy i wynikał z niedorozwoju bazy hotelowej w stolicy oraz bli-

skości Konstancina-Jeziorny.

Dom pracy twórczej ZAiKS odwiedziło w 1987 r. 729 osób, przy czym były to osoby przede wszystkim z województwa stołecznego warszawskiego. Nieco większą grupę stanowili mieszkańcy województwa miejskiego krakowskiego /11 osób/, zaś 3 osoby pochodziły z województwa miejskiego łódzkiego.

Zasięg przestrzenny ruchu wypoczynkowego dzieci i młodzieży przebywających na koloniach i obozach w Konstancinie-Jeziornie jest zmienny w czasie, co jest spowodowane zasadami organizacji tego rodzaju wypoczynku. W lecie 1987 r. uczestnicy kolonii i obozów pochodzili z następujących województw: -

- stołeczne warszawskie	450 osób /65,0%/
- bydgoskie	86 -"- /12,4%/
- gdańskie	50 -"- /7,2%/
- śląskie	50 -"- /7,2%/
- łomżyńskie	31 -"- /4,5%/
- kieleckie	25 -"- /3,6%/

Przedstawione dane świadczą o wyraźnej dominacji dzieci i młodzieży z Warszawy i jej strefy podmiejskiej, przy czym tendencja ta utrzymuje się już od wielu lat. Udział osób z innych województw zmienia się w poszczególnych latach, np. w 1986 r. w Konstancinie-Jeziornie była kolonia zuchowa zorganizowana przez władze ZHP z województwa suwalskiego, a komenda miejska Ochotniczych Hufców Pracy w Siemianowicach Śląskich /województwo katowickie/ zorganizowała obóz OHP.

Z danych PPUK wynika, że w szpitalach podlegających temu przedsiębiorstwu, aż 74% pacjentów pochodziło z województwa stołecznego warszawskiego /1477 osób/ a jedynie 26% /519 osób/ z innych regio-

nów Polski. Natomiast w przypadku Sanatorium "Saturn" nie można zaobserwować podobnej prawidłowości. Kuracjusze "Saturna" to mieszkańcy całej Polski, a większa ich liczba przybyła w 1987 r. z województw: gdańskiego, miejskiego krakowskiego, rzeszowskiego i suwalskiego /po ponad 10 osób/. Koncentracja przyjazdów z pewnych regionów jest spowodowana obowiązującym systemem wydawania skierowań do sanatorium.

Szczególnie wiele uwagi poświęcono analizie miejsca zamieszkania właścicieli "drugich domów" położonych w granicach Konstancina-Jeziorny /Tabela 6/.

Z przedstawionej tabeli wynika, że w przypadku właścicieli "drugich domów", aż 94,0% stanowią osoby mające stałe miejsce zamieszkania w Warszawie /376 osób czyli 89,3% wszystkich właścicieli/ i województwie stołecznym warszawskim. Z pozostałych regionów kraju najwięcej właścicieli "drugich domów" pochodzi z województw: gdańskiego i katowickiego /po 5 osób/ oraz miejskiego łódzkiego /3 osoby/.

Przeważająca część właścicieli pochodzących z innych województw /a także osoby mieszkające np. w Brwinowie, Nowym Dworze Mazowieckim, Maszynie/ weszła w posiadanie "drugiego domu" w drodze dziedziczenia spadku lub też ich obecne miejsce zamieszkania związane jest z migracjami wewnętrznymi po II wojnie światowej. W tym ostatnim przypadku ludzie ci mieszkali wcześniej w Warszawie, bądź na terenie obecnego miasta Konstancin-Jeziorna. Warty odnotowania jest fakt, że kilka osób mieszka na stałe w miejscowościach oddalonych od Konstancina-Jeziorny o kilka kilometrów /np. 5 osób pochodzi z Piaseczna/.

Ponieważ z wcześniej prowadzonych badań wynikało, że w regionie

warszawskim istnieje duża zależność między miejscem stałego zamieszkania właścicieli "drugich domów" w obrębie Warszawy, a miejscem zlokalizowania obiektu rekreacyjnego /Kowalczyk 1986, 1987, Matulewicz 1986/, analogiczną analizę przeprowadzono dla Konstancina-Jeziorny.

Z Tabeli 7 wynika, że znaczna część właścicieli "drugich domów" ma stały adres w południowej części Warszawy, a zwłaszcza w Śródmieściu /31,9% osób mieszkających w stolicy/ i na Mokotowie /29,5% właścicieli z Warszawy/. Z kolei w dzielnicy najbardziej odległej od Konstancina-Jeziorny, na Pradze Północ, mieszka jedynie 3,1% właścicieli, mimo że dzielnica ta skupia blisko 14,6% ludności Warszawy¹⁸⁷, podczas gdy Mokotów 21,6% a Śródmieście tylko 10,4%.

Miejsce zamieszkania warszawskich posiadaczy "drugich domów" położonych w Konstancinie-Jeziornie można wytłumaczyć nie tylko warunkowaniami przestrzennymi /dążeniem do zminimalizowania odległości między miejscem zamieszkania a miejscem wypoczynku/, lecz również społecznymi. Już przed 1939 r. Konstancin-Jeziorna /wówczas Skolimów-Konstancin/ był ośrodkiem letniskowym odwiedzanym przez przedstawicieli warstw posiadających i zbliżonych do sfer rządowych, a także ludzi wolnych zawodów, przedstawicieli nauki, kultury i sztuki itp. Wymienione grupy społeczne z reguły mieszkają w centrum Warszawy lub w dzielnicach sąsiadujących ze Śródmieściem: bliski Mokotów, Ochota, Łaska Kępa, tzw. Żoliborz Oficerski. Podobne zjawisko polegające na skupianiu się grup o wyższej pozycji społecznej w ściśle określonych dzielnicach Warszawy można zauważyć również obecnie /np. Swianiewicz 1986, Węclawowicz 1975/. Tym też należy tłumaczyć fakt, że w rejonie urbanistycznym Mokotów Stary mieszka 10,7% wszystkich właścicieli "drugich domów" pochodzących z¹⁸⁷ Z kolei mieszkańcy Pragi Północ dominują wśród posiadaczy "drugich domów" w gminie Nieporęt nad Zalewem Zegrzyńskim.

z Warszawy, w rejonie Centrum Południowe 11,6% a na Powiślu Południowym 7,3% właścicieli. Opisana sytuacja jest częściowo związana z niektórymi cechami polityki mieszkaniowej realizowanej w Polsce po 1945 r., a także procedurą sprzedaży/rozdzielania działek letniskowych przekazywanych przez skarb państwa urzędowi centralnym, niektórym resortom i innym instytucjom. Przykładowo, tzw. Osiedle Deotymy /położone na wschód od Glinianej w Chylicach-Letnisku/ składa się głównie z domów mieszkalnych i "drugich domów" wzniesionych w latach 1975-1980 na działkach przydzielanych w uzgodnieniu z Urzędem Rady Ministrów. Ponieważ w przestrzeni miejskiej Warszawy lokale mieszkaniowe administrowane przez URM, a także rozdzielane pracownikom tej instytucji lub innych resortów, organizacji politycznych itp. za pośrednictwem URM, wykazują pewną tendencję do koncentracji /np. w określonym budynku czy grupie budynków/, nie dziwnego, że znaczna część właścicieli "drugich domów" z Osiedla Deotymy ma stałe miejsce zamieszkania w rejonie ul. Belwederskiej i w innych rejonach blisko granicy między Śródmieściem a Mokotowem.

Reasumując, zasięg przestrzenny Konstancina-Jeziorny jako ośrodka turystyczno-wypoczynkowego ogranicza się przede wszystkim do Warszawy i jedynie niektóre rodzaje ruchu obejmują osoby spoza regionu warszawskiego.

4. Próba określenia typu badanej miejscowości jako ośrodka turystycznego.

Dla scharakteryzowania Konstancina-Jeziorny jako miejscowości turystycznej przyjęto 5 następujących cech:

- wielkość ruchu turystycznego,

- sezonowość ruchu turystycznego,
- struktura demograficzna turystów,
- funkcja turystyczna miejscowości,
- zasięg przestrzenny turystów.

Uwzględniając powyższe cechy, należy stwierdzić, że w odniesieniu do większości z nich, Konstancin-Jeziorna reprezentuje typ mieszany.

Ze względu na rozmiary ruchu turystycznego, czy raczej turystyczno-wypoczynkowego, Konstancin-Jeziornę należy określić jako miejscowość turystyczną średniej wielkości.

Przeprowadzona analiza sezonowości ruchu upoważnia do stwierdzenia, że o ile funkcje uzdrowiskowe i stricte turystyczne pozwalają określić miasto jako ośrodek całoroczny, o tyle funkcje Konstancina-Jeziorny jako ośrodka wypoczynku kolonijno-obozowego oraz miejscowości o rozwiniętej funkcji letniskowej /wypoczynek w "drugich domach"/, świadczą o przewadze ruchu turystycznego w sezonie letnim. Biorąc powyższe pod uwagę trudno jednoznacznie określić charakter miasta pod kątem sezonowości ruchu turystycznego, jednak wydaje się, że Konstancin-Jeziorna jest ośrodkiem całorocznym, z pewną tendencją do większego wykorzystywania w okresie wiosenno-letnim. 19/

Podobnie przedstawia się kwestia określenia struktury demograficznej uczestników ruchu turystycznego. Z jednej strony Konstancin-Jeziorna skupia turystów w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym /ruch uzdrowiskowy, użytkownicy domu pracy twórczej i pensjonatu/, zaś z drugiej dzieci i młodzież /wypoczynek kolonijno-obozowy/. Ponadto trzeba pamiętać, że rekreacja w "drugich domach" ma z kolei charakter wypoczynku rodzinnego. Dlatego też wydaje się, że miejsco-

197 -----
Również charakter wielu "drugich domów" upoważnia do traktowania ich jako obiektów możliwych do użytkowania w ciągu całego roku.

wość należy określić jako ośrodek niejednorodnego pod względem struktury społeczno-demograficznej, ruchu turystycznego.

Czwartym parametrem jest funkcja miejscowości turystycznej. Mimo występowania różnych form turystyki i wypoczynku, Konstancin-Jeziornę można uznać za ośrodek letniskowo-uzdrowiskowy z silnym zaznaczeniem funkcji weekendowej.

Najmniej wątpliwości budzi natomiast ostatni z podanych mierników. Niemal wszystkie formy ruchu turystycznego, jakie mają miejsce w Konstancinie-Jeziornie pozwalają stwierdzić, że miasto ma zdecydowanie lokalny zasięg, tzn. obsługuje przede wszystkim ludność aglomeracji warszawskiej.

Tym samym Konstancin-Jeziornę można określić jako:

duży lokalny ośrodek letniskowo-uzdrowiskowy użytkowany całorocznie /z tendencją do wypoczynku wiosną i latem/, o zróżnicowanej strukturze demograficznej użytkowników.

Powyższe sformułowanie nie oznacza oczywiście, iż miasto jest wyłącznie ośrodkiem turystycznym. Należy pamiętać, że pełni on ważne funkcje mieszkaniowe jako ośrodek satelitarny Warszawy, jest ośrodkiem przemysłowym, a także pełni dosyć istotne funkcje w zakresie szkolnictwa ponadpodstawowego.

Prognozując przyszłość miasta trzeba stwierdzić, że przypuszczalnie Konstancin-Jeziorna umocni swoją pozycję ośrodka satelitarnego Warszawy, "drugie domy" w coraz większym stopniu przekształca się w miejsca stałego zamieszkania, funkcje uzdrowiskowe będą sprowadzone do funkcji "szpitalnych" /spowodowane to będzie niekorzystnymi zmianami w środowisku przyrodniczym/, zaś pozostałe funkcje będą zachowane na obecnym poziomie. Przedstawiona prognoza nie jest optymistyczna dla miasta jako ośrodka turystycznego,

lecz analizując historię Konstancina-Jeziorny w ostatnich kilkudziesięciu latach, trzeba zgodzić się z poglądem, że funkcje letniskowo-uzdrowiskowe tego ośrodka systematycznie maleją, mimo takich posunięć jak utworzenie PP "Uzdrowisko Konstancin", wytyczenie strefy uzdrowiskowej itp.^{20/}

Kończąc powyższe opracowanie autorzy nie mogą powstrzymać się od pewnej refleksji natury nieco ogólniejszej.

Okazuje się, że nawet prowadząc badania w skali lokalnej i wykorzystując informacje statystyczne o charakterze źródłowym /nie mówiąc o badaniach w oparciu o dane proponowane przez WUS/, niektóre kwestie trudno zbadać do końca. Przykładem mogą być osoby zatrudnione w domu pracy twórczej ZAIKS, które formalnie figurują, jako pracownicy resortu kultury i sztuki. Podobne problemy występują w przypadku ustalenia wielkości zjawiska "drugich domów", nie mówiąc już o ruchu wypoczynkowym w nich. Oznacza to, że w badaniach należy więcej uwagi poświęcać badaniom kwestionariuszowym, metodzie obserwacji itp., gdyż tylko one pozwolą pełniej ująć analizowane zjawisko. Oczywiście prowadzenie tego typu badań wymaga poświęcenia znacznie większych sił i środków niż studia oparte na przetwarzaniu wyłącznie danych statystycznych oferowanych przez mniej lub bardziej wyspecjalizowane w tym zakresie instytucje. Zwłaszcza kwestia środków /finansowych/ jest szczególnie ważna, lecz we współczesnej geografii polskiej jest to bariera nie tak łatwa do pokonania.

^{20/} Wyrażony pogląd znajduje m.in. odzwierciedlenie w planie zagospodarowania przestrzennego miasta przyjętym 29.1.1987 r. Przewiduje on utrzymywanie funkcji leczniczych, natomiast w odniesieniu do inwestycji związanych z rekreacją zakłada wykorzystywanie ich przez mieszkańców Konstancina-Jeziorny. Podobnie problem rekreacji i turystyki wygląda w planie zagospodarowania gminy z 1985 r., gdzie jedynie wieś Czarnów przeznaczona jest pod zabudowę letniskową a w innych wsiach ewentualne inwestycje związane są z wypoczynkiem mieszkańców miasta i gminy Konstancin-Jeziorna.

Tabela 1

Struktura płci i wieku ludności Konstancina-Jeziorny
w 1986 r.

grupa wiekowa /lata/	kobiety	mężczyźni	ogółem	
0 - 2	279	365	644	
3 - 6	416	456	869	
7 - 14	776	829	1605	
15 - 17	277	296	573	
18 - 59	4761	-	4761	9400
18 - 64	-	4639	4639	
ponad 60	1975	-	1975	2626
ponad 65	-	651	651	
razem	8484	7233	15717	

dane: Wojewódzki Urząd Statystyczny, Warszawa

Tabela 2

Struktura zatrudnienia w gospodarce uspołecznionej w
Konstancinie-Jeziornie /stan: 31.12.1986 r./

dziedzina gospodarki	liczba zatrudnionych
przemysł	2214
budownictwo	62
rolnictwo	-
leśnictwo	17
transport	-
łączność	37
handel	258
pozostałe gałęzie produkcji materialnej	-
gospodarka komunalna	90
gospodarka mieszkaniowa i usługi niematerialne	53
nauka i rozwój techniki	74
oświata i wychowanie	793
kultura i sztuka	44
ochrona zdrowia i opieka społeczna	1449
kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek	-
pozostałe branże usług niematerialnych	14
administracja państwowa i wymiar sprawiedli- wości	57
finanse i ubezpieczenia	13
organizacje polityczne, związki zawodowe i in.	2
razem	5178

dane: Wojewódzki Urząd Statystyczny, Warszawa

Tabela 3

Miejsca noclegowe rejestrowane w obiektach turystyczno-
-wypoczynkowych w Konstancinie-Jeziornie w 1987 r.

rodzaj obiektu /adres/	liczba miejsc		uwagi
	ogółem	stałych	
Pensjonat /ul.Sobieskiego/	8	8	
Dom pracy twórczej ZAiKS /ul.Sobieskiego/	42	42	
Szkoły podstawowe:			
nr 1 /ul.Wojewódzka/	104+25	-	kolonia wypo- czynkowa
nr 2 /ul.Żeromskiego/	175+44	-	"-"
nr 4 /ul.Spacerowa/	117+17	-	kolonia zucho- wa
Międzyszkolny Ośrodek Spor- tów Obronnych /ul.Słowac- kiego/	172+32	-	obóz przysposo- bienia obron- nego
Państwowy Dom Dziecka /ul.Sobieskiego/	25+3	-	obóz stały
razem	764	50	

dane: Wojewódzki Urząd Statystyczny, Warszawa, Wydział Oświaty i
Wychowania UMiG, Konstancin-Jeziorna

Uwaga: w Konstancinie-Jeziornie w 1987 r. były 421 "drugie domy",
co daje 2105 miejsc noclegowych /1 obiekt = 5 miejsc/

Tabela 4

Baza lecznictwa uzdrowiskowego w Konstancinie-Jeziornie
podległa PP "Uzdrowisko Konstancin" w 1987 r.,

rodzaj obiektu /adres/	liczba łóżek	profil leczniczy
Szpital Uzdrowiskowy nr 1		
- oddział "Biały Dom" /ul.Mostowa/	55	reumatologia, narządy ruchu
- oddział "Przy Źródle" /ul.Sienkiewicza/	37	pulmonologia, nadciś- nienie
- oddział "Fraszka" /ul.Piotra Skargi/	18	laryngologia
- oddział "Warszawianka" /ul.Źródlana/	20	endokrynologia /otyłość prosta/
- oddział "Anusia" /ul.Żółkiewskiego/	30	schorzenia zawodowe, cho- roby dróg oddechowych
- oddział "Adaś" /ul.Żółkiewskiego/	14	"-"
Szpital Uzdrowiskowy nr 2 /ul.Gasiorowskiego/	47	kardiologia, wczesna re- habilitacja pozawałowa
Szpital Uzdrowiskowy nr 3 /ul.Ujejskiego/	66	neurologia, rehabilita- cja
Sanatorium Młodzieżowe "Saturn" /ul.Gasiorowskiego/	173	narządy ruchu
dane: PP "Uzdrowisko Konstancin"		

Tabela 5

Rejestrowany ruch turystyczno-wypoczynkowy i uzdrowiskowy
w Konstancinie-Jeziornie w 1987 r. /wg miesięcy/

miesiące	liczba uczestników ruchu					
	A	B	C	A+B+C	D a/	A+B+C+D
październik '86	47	68	-	115	170	285
listopad	26	-	-	26	163	189
grudzień	33	48	-	81	170	251
styczeń '87	43	31	-	74	170	244
luty	57	83	28	168	154	322
marzec	65	92	-	157	170	327
kwiecień	11	88	-	99	163	262
maj	48	-	-	48	170	218
czerwiec	24	79	-	103	163	266
lipiec	28	80	692	909	170	1249 b/
sierpień	30	79	-	109	170	287
wrzesień	43	81	-	124	163	287
razem	455	729	720	1904	1966	3900 c/

uwagi: A - pensjonat "Biała Dalia"
B - dom pracy twórczej ZAIKS
C - obozy i kolonie dla dzieci i młodzieży
D - szpitale PP "Uzdrowisko Konstancin"
a/ szacunek b/ ponadto w sierpniu 173 osoby przebywały w sanatorium "Saturn"

c/ wraz z kuracjuszami sanatorium "Saturn" - 4073 osoby
dane: Wojewódzki Urząd Statystyczny, Warszawa, UMIG Konstancin-Jeziorna, PP "Uzdrowisko Konstancin"

Tabela 6

Miejsce stałego zamieszkania właścicieli "drugich domów"
zlokalizowanych w Konstancinie-Jeziornie /1987 r./

miejscowość województwo l.osób			miejscowość województwo l.osób		
Bartoszyce	olsztyń.	1	Nałęczów	lubelskie	1
Bielawa	warszaw.	1	Nw.Dwór Maz.	warszaw.	1
Brwinów	"-	2	Nw.Sącz	nowosądec.	1
Chylice	"-	1	Ostróda	olsztyń.	1
Chyliczki	"-	1	Piaseczno	warszaw.	5
Gdańsk	gdańskie	1	Piastów	"-	1
Gdynia	"-	2	Raszyn	"-	1
Gliwice	katowickie	2	Sopot	gdańskie	1
Jastrzębie	"-	1	Słomczyn	warszaw.	1
Józefów	warszaw.	1	Sztum	elbląskie	1
Karczew	"-	1	Tczew	gdańskie	1
Katowice	katowickie	1	Tychy	katowickie	1
Kościan	leszczyń.	1	Warszawa	warszaw.	376
Kraków	krakowskie	1	Wejherowo	gdańskie	1
Legionowo	warszaw.	1	Wrocław	wrocławskie	2
Lublin	lubelskie	1	Zalesie Dln.	warszaw.	1
Lwówek Śl.	jeleniogór.	1	Żyrzyn	lubelskie	1
Łomianki	warszaw.	1			
Łódź	łódzkie	3	razem		421

dane: UMIG Konstancin-Jeziorna

Tabela 7

Miejsce stałego zamieszkania właścicieli "drugich domów" pochodzących z Warszawy a mających nieruchomość w Konstancinie-Jeziornie /1987 r./

rejon urbanistyczny Warszawy	liczba osób	rejon urbanistyczny Warszawy	liczba osób
Mokotów łącznie	106	Gocławek	1
Mokotów Stary	38	Wawer	1
Wierzbno	17	Falenica	1
Sielce	10	Pas Nadwiślański	1
Służew	14	Śródmieście łącznie	113
Czerniaków-Wilanów	19	Muranów Wschodni	7
Siekierki	1	Stare i Nowe Miasto	7
Ursynów-Natolin	7	Centrum Północne	18
Ochota łącznie	34	Powisłe Północne	14
Pole Mokotowskie	5	Centrum Południowe	41
Ochota Centrum	8	Powisłe Południowe	26
Szosa Krakowska	16	Wola łącznie	35
Okęcie Nowe	1	Śródmieście Zachodnie	11
Okęcie Lotnisko	1	Muranów Zachodni	9
Włochy	3	Młynów	5
Praga Północ łącznie	11	Koło Północne	2
Praga II i III	3	Koło Południowe	3
Nowa Praga	1	Jelonki	4
Bródno	3	Chrzanów	1
Targówek Mieszkaniowy	3	Żoliborz łącznie	20
Tarchomin	1	Żoliborz Centralny	2
Praga Południe	35	Żoliborz Zachodni	3
Saska Kępa	19	Marymont	3
Kamionek	2	Bielany	9
Grochów Północny	5	Brzeziny	3
Brochów Południowy	4		
Lotnisko	1	Warszawa łącznie	354 a/

a/ dokładnego adresu niektórych właścicieli nie można było zlokalizować

dane: UMiG Konstancin-Jeziorna

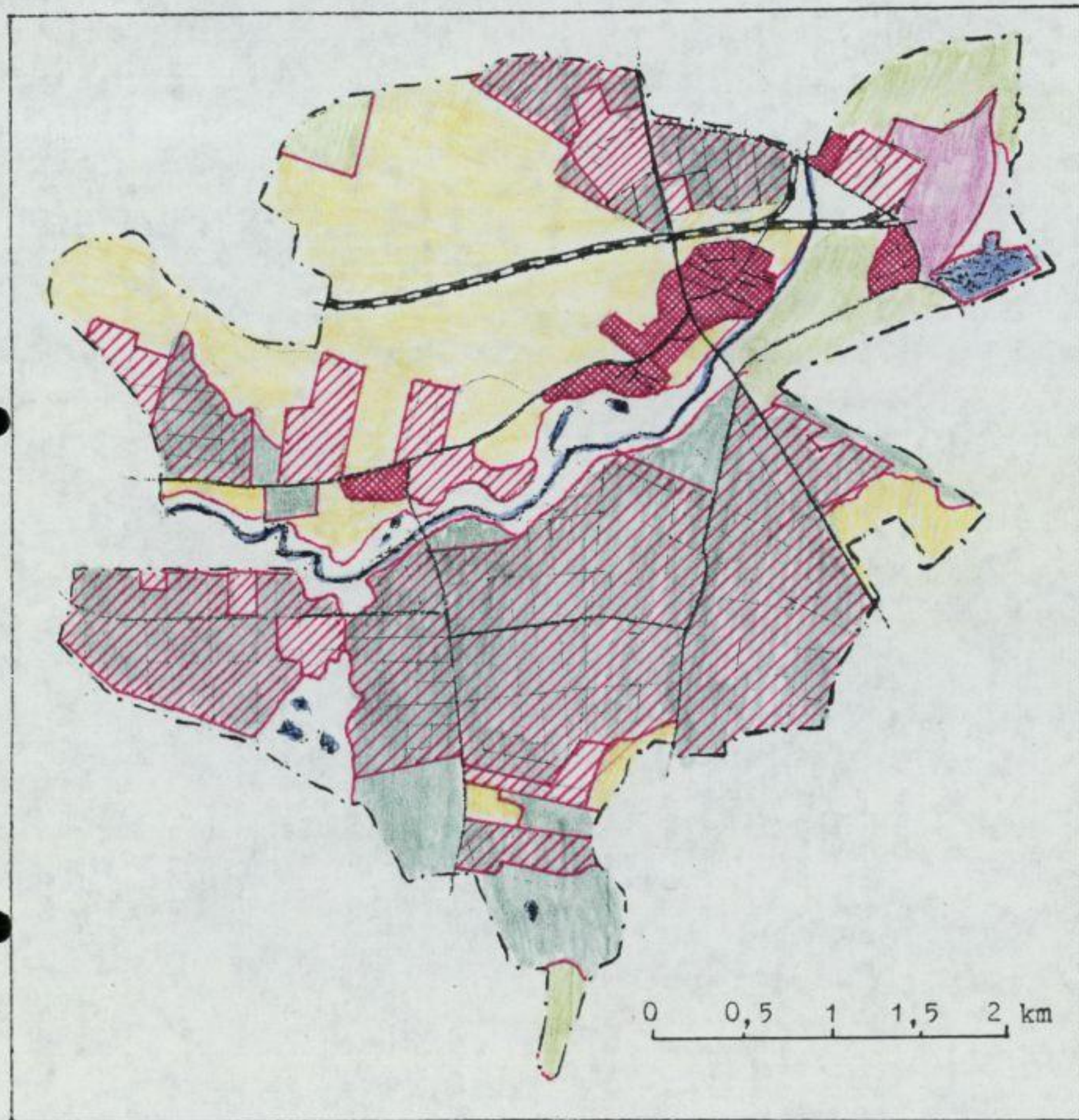
Spis literatury cytowanej i wykorzystanej w opracowaniu:

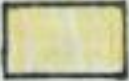
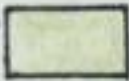
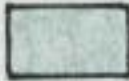
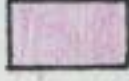
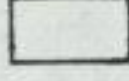
- Clout H., 1974, The growth of second-home ownership: an example of seasonal suburbanization, w: Suburban growth. Geographical processes at the edge of the Western city, red. Johnston J.H., J.Wiley and Sons, 101-127
- Kondracki J., 1979, Geografia fizyczna Polski, PWN, Warszawa
- Kowalczyk A., 1986, Second homes ownership in the urban environment. The case of Warsaw, w: Miscellanea Geographica, University of Warsaw, Faculty of Geography and Regional Studies, 215-221
- Kowalczyk A., 1987, Model lokalizacji wypoczynku podmiejskiego /na przykładzie Warszawy/, w: Materiały 36 Ogólnopolskiego Zjazdu PTG, Sosnowiec 23-26.9.1987, UŚl-PTG, 104-106
- Kowalczyk A., Grzeszczak J., 1984, Résidences secondaires en Pologne: étude de cas, w: Modes de production, espace et sociétés, red. Savey S., Skotnicki M., Université Paul Valéry, Montpellier, 292-309
- Matejak A., 1987, Próba określenia funkcji wypoczynkowej osiedli podmiejskich na przykładzie Kolumny, Acta Universitatis Lodzensis, Turyzm 3, 55-85
- Mateja B., 1977, Warunki klimatoterapii w uzdrowisku Konstancin, Instytut Geografii UW, Warszawa, praca magisterska
- Matulewicz K., 1986, Próba określenia przestrzennych preferencji wypoczynkowych mieszkańców Warszawy, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa, praca magisterska
- Murphy P. A., 1977, Second homes in New South Wales, Australian Geographer, 13, 310-317
- Okrasa U., 1972, Charakterystyka warunków bioklimatycznych śródmieścia Warszawy i uzdrowiska Konstancin, Instytut Geografii UW, Warszawa, praca magisterska
- Orthwein K., 1969, Przemiany kulturalne i społeczne w podwarszawskim osiedlu Skolimów-Konstancin, Ossolineum, Wrocław
- Problemy funkcjonowania i rozwoju uzdrowiska Konstancin, 1987, PPUK, Konstancin-Jeziorna
- Rocznik statystyczny województwa stołecznego warszawskiego 1987, WUS, Warszawa, 1988
- Swianiewicz P., 1986, Warunki bytowe ludności Warszawy jako problemy gospodarki przestrzennej, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, UW, Warszawa, praca magisterska
- Węclawiak P., 1985, Konstancin-Jeziorna jako ośrodek usługowy, SGPiS, Warszawa, praca magisterska
- Węclawowicz G., 1975, Struktura przestrzeni społeczno-gospodarczej Warszawy w latach 1931 i 1970 w świetle analizy czynnikowej, Prace Geograficzne nr 116, IGiPZ PAN, Wrocław-Warszawa

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych

1. UŻYTKOWANIE ZIEMI W KONSTANCINIE-JEZIORNIE

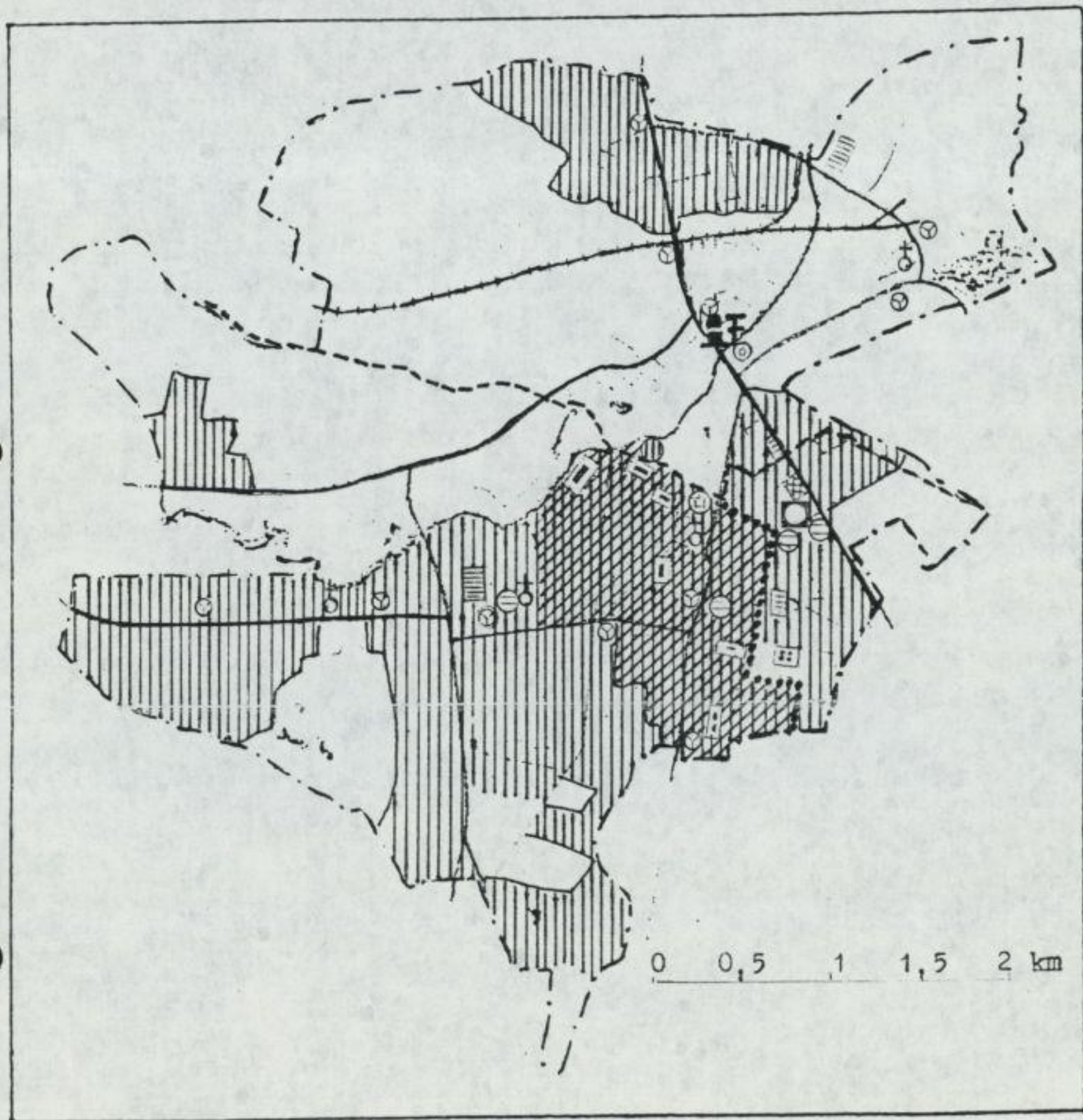
Stan w 1987 r.

	grunty orne		zabudowa zwarta wielokondygnacyjna
	łaki i pastwiska		zabudowa luźna niska
	lasy		tereny przemysłowe
	wody powierzchniowe		pozostałe grunty i nieużytki

2. ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNE KONSTANCINA-JEZIORNY

Stan w 1987 r.

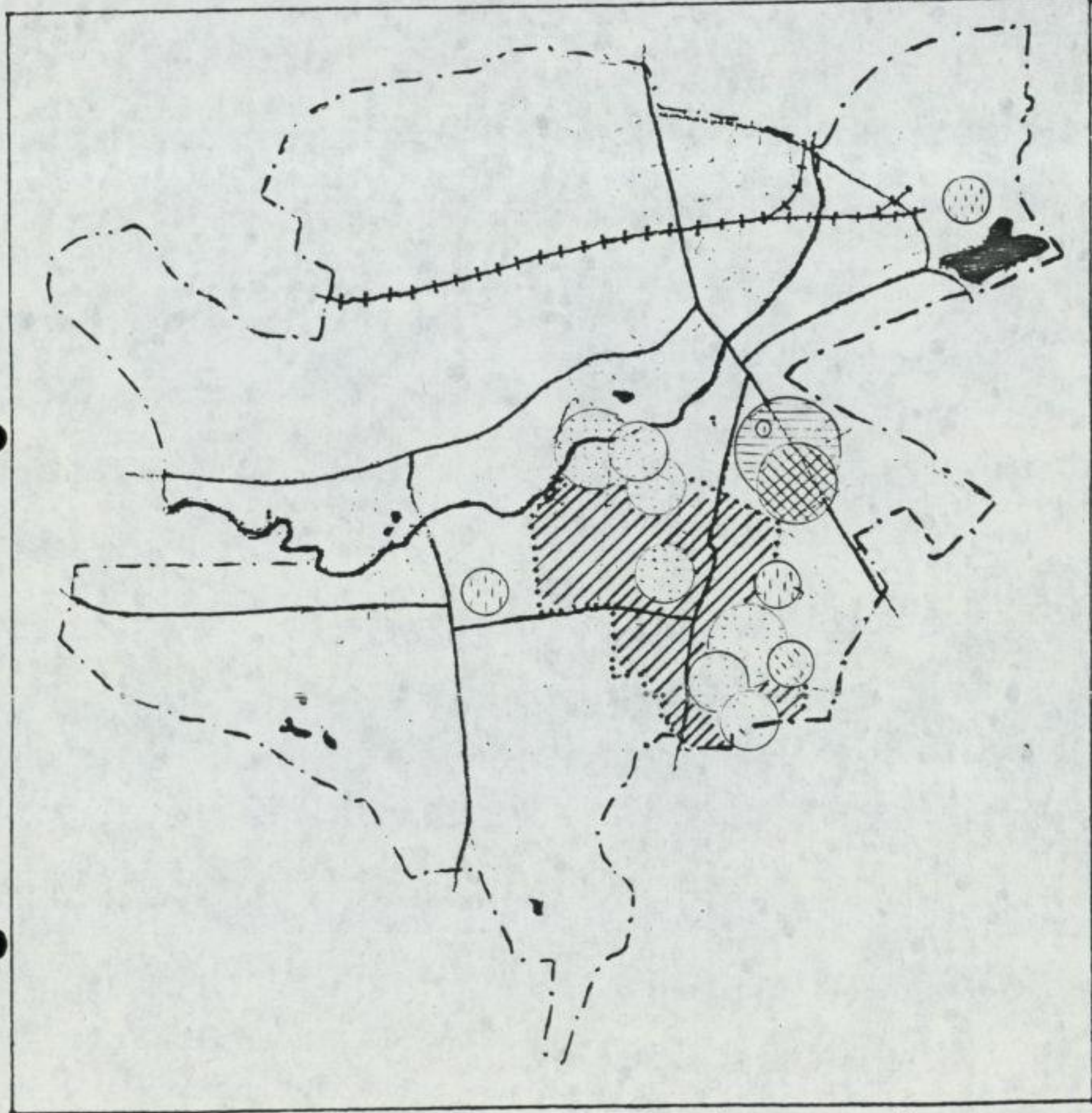

	pensjonat		przystanki PKS
	dom pracy twórczej	szlaki turystyczne:	
	obiekty paraturystyczne wykorzystywane dla kolonii i obozów		niebieski
	szpitale uzdrowiskowe		żółty
	sanatorium		placówki gastronomiczne
	tężnia		kościół
	pijalnia wód mineralnych		zabytek budownictwa przemysłowego
	stacja benzynowa		las
	stacja obsługi samochodów		strefa uzdrowiskowa

3. RUCH TURYSTYCZNO-WYPOCZYNKOWY I UZDROWISKOWY

W KONSTANCINIE-JEZIORNIE

Stan w 1987 r.

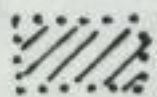

- szpitale PPUK
- sanatorium PPUK
- pensjonat
- dom pracy twórczej

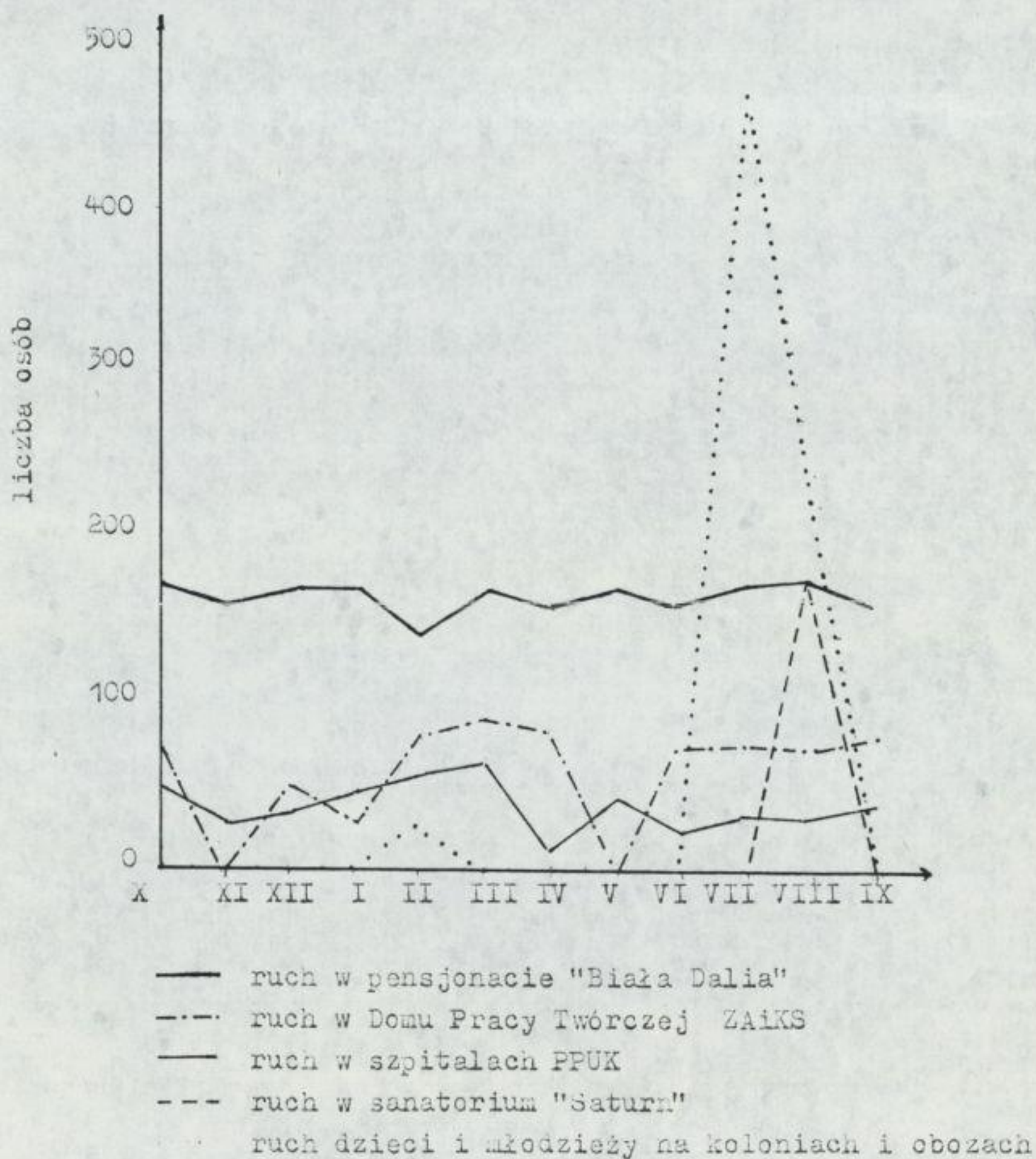
 obiekty paraturystyczne wykorzystywane na kolonie i obozy

Liczba osób

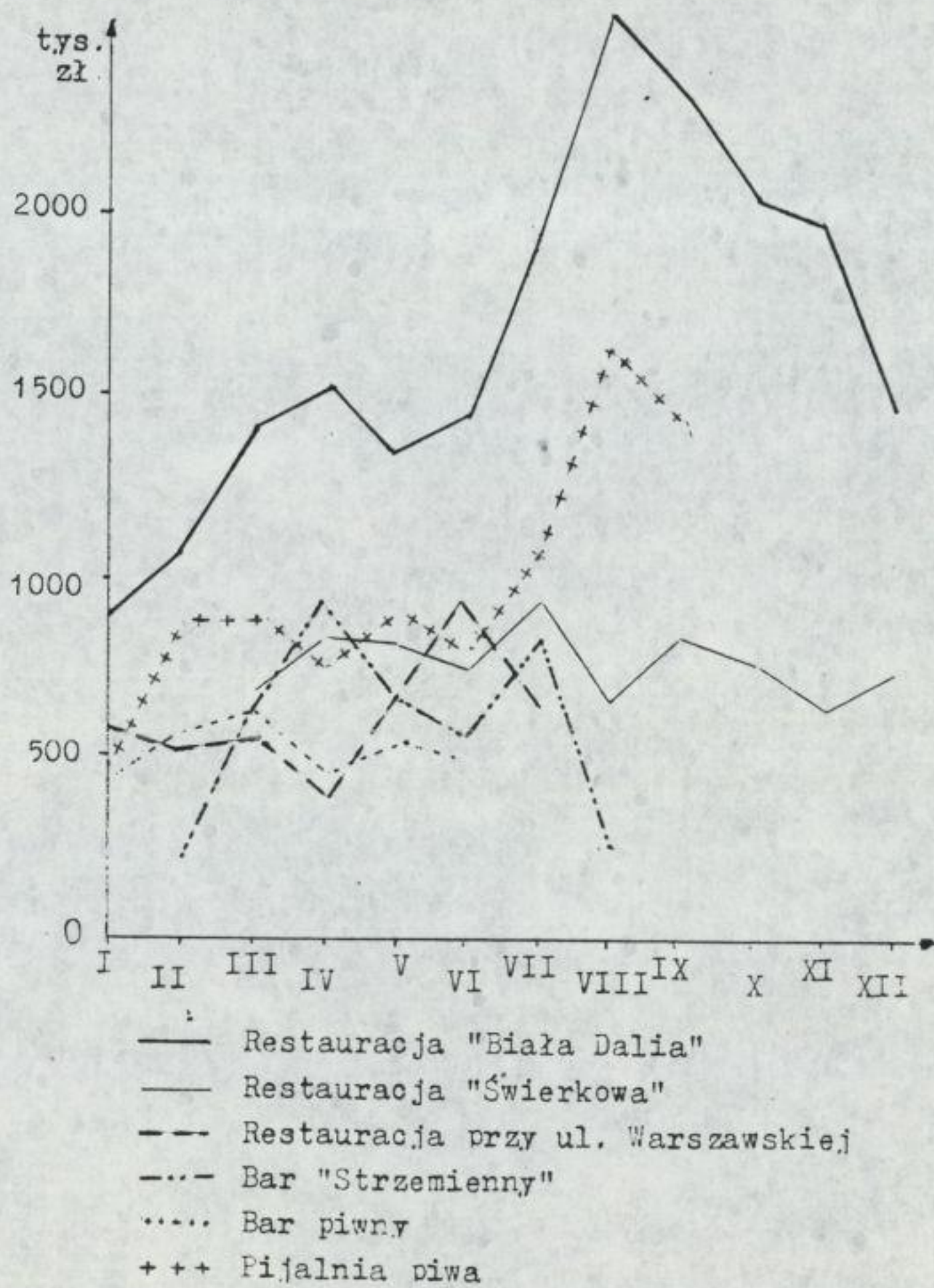

 strefa uzdrowiskowa

4. LICZBA UCZESTNIKÓW REJESTROWANEGO RUCHU TURYSTYCZNEGO
W KONSTANCINIE-JEZIORNIE W 1987 R.

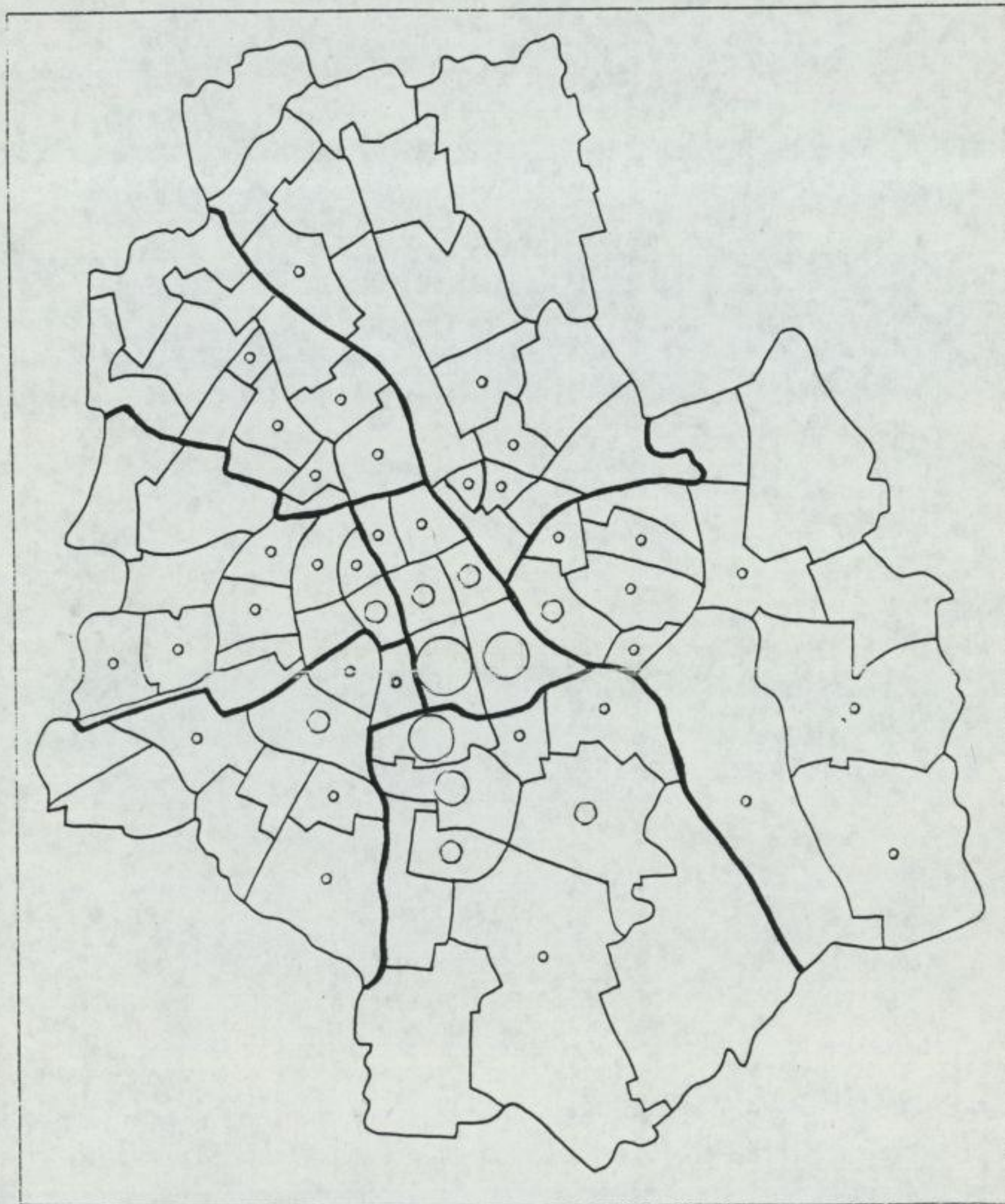

5. OBROTY W PLACÓWKACH GASTRONOMICZNYCH /W TYS. ZŁ/
W KONSTANCINIE-JEZIORNIE W 1987 R. WEDŁUG MIESIECY

6. MIEJSCE STAŁEGO ZAMIESZKANIA OSÓB DYSPONUJACYCH "DRUGIM DOMEM"
W KONSTANCINIE-JEZIORNIE ZAMELDOWANYCH W WARSZAWIE.

Stan w 1987 r.

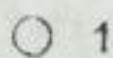
Liczba właścicieli
"drugich domów"

≥ 41

21-30

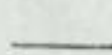
11-20

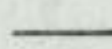
31-40

< 10

granice rejonów
urbanistycznych

granice dzielnic

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych